

บทที่ 4

สภาพเศรษฐกิจท้องถิ่น
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
ตั้งแต่ พ.ศ. 2500-พ.ศ. 2539

สภาพเศรษฐกิจของชาวนาและชาวสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างชัดเจน หลังจากที่ชาวนาและชาวสวนยางพาราตัดสินใจเปลี่ยนเป้าหมายการผลิต จากการผลิตข้าวเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขาย ในขณะที่ชาวสวนยางพาราเปลี่ยนเป้าหมายการทำสวนยางพารา จากการทำเป็นอาชีพเสริมมาทำเป็นอาชีพหลักมากขึ้นเช่นเดียวกัน โดยกลุ่มคนเหล่านี้เริ่มเปลี่ยนเป้าหมายการผลิตชัดเจนขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน คือ ตั้งแต่หลังพ.ศ. 2490 เป็นต้นมา

เศรษฐกิจชาวนา

สภาพเศรษฐกิจของชาวนา เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อชาวนาเปลี่ยนเป้าหมายการผลิตข้าว จากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขาย ทำให้ระบบทุนนิยมแทรกตัวเข้ามาในชุมชน ควบคุมปัจจัยการผลิต และเป้าหมายการผลิตของชาวนาให้ไปตามความต้องการของตลาด เงินกลายเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตมากขึ้น เพราะชาวนาต้องใช้เงินเพื่อซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภคภายในครอบครัวแทบทุกอย่าง มีผลให้วิถีชีวิตของชาวนาเปลี่ยนแปลงไป จากชีวิตที่เคยอยู่อย่างเรียบง่าย ผ่อนคลาย ไปสู่วิถีที่สับสน ต้องดิ้นรนอยู่ตลอดเวลา เพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

1. การขยายพื้นที่ปลูกข้าวเพื่อขาย

เป้าหมายการผลิตข้าวของชาวนาเริ่มเปลี่ยนไปตั้งแต่ พ.ศ. 2470 โดยชาวนาค่อยๆ เปลี่ยนเป้าหมายการผลิตข้าว จากการผลิตเพื่อบริโภคส่วนที่เหลือจึงขาย เป็นการผลิตเพื่อขายมากขึ้น และเริ่มเห็นชัดเจนตั้งแต่ พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา เพราะชาวนาต้องการเงินเพื่อส่งบุตรหลานเรียนหนังสือระดับที่สูงๆ ขึ้นไป

การเพิ่มผลผลิตข้าวเพื่อให้ได้กำไรเป็นตัวเงินมากขึ้น ชาวนาใช้วิธีขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็นสิ่งสำคัญ เพราะพื้นที่ยังรกร้างว่างเปล่าอยู่มากและยังใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ โดยไม่เปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต ยังใช้วิธีการผลิตเช่นที่ผ่านมา คือ ใช้แรงงานในครอบครัว สัตว์เลี้ยง และเครื่องมือง่ายๆ ในการผลิต ซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำ ดังนั้นแม้จะถูกกดราคาชาวนาก็ยังมีกำไร วิถีชีวิตยังเรียบง่ายและผ่อนคลาย มีทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ปู ปลา สัตว์ป่า บริโภคอย่างพอเพียง การขยายพื้นที่เพาะปลูกเพื่อเพิ่มผลผลิตตอบสนองความต้องการของตลาดของชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เริ่มขยายตัวในอัตราที่สูงพอสมควร ตั้งแต่ พ.ศ. 2499 คือ เพิ่มขึ้นจาก 840,728 ไร่ ในพ.ศ. 2499 เป็น 1,011,053 ไร่ ในพ.ศ. 2503 เพิ่มขึ้นถึง 20-25 เปอร์เซ็นต์ ในระยะเวลาเพียง 5 ปี (ดูตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 พื้นที่ปลูกข้าวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ 2499-2503

พ.ศ.	จังหวัดพัทลุง		จังหวัดสงขลา		ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	
	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)
2499	421,328	100,598	419,400	81,330	840,728	181,928
2500	479,020	158,116	280,000	53,530	759,020	211,646
2501	477,925	139,490	419,400	99,460	897,325	238,950
2502	479,015	155,777	543,115	106,902	1,022,130	262,679
2503	492,203	165,359	518,850	104,813	1,011,053	270,172

ที่มา : 1 กจช. พณ. 0301.5/25 ภาวะการทำนา (26 มิ.ย 2500 - 4 ก.ค. 2504)

2 กจช. พณ. 0301.8/11 เรื่องข้าวภาคใต้ (พ.ศ 2502)

การขยายพื้นที่ปลูกข้าว เพื่อเพิ่มผลผลิตตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้ชาวนาต้อง
ใช้พื้นที่นาผลิตข้าวอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน พื้นที่นาเริ่มขาดความอุดมสมบูรณ์ ต้องใช้ปุ๋ย
คอกและขี้ค่างควาในไร่รนามากขึ้นเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ในดิน และรักษาปริมาณผลผลิตต่อไร่ให้เท่า
เดิมหรือมากกว่า ขี้ค่างควาซึ่งแต่เดิมไม่มีราคา เริ่มกลายเป็นของมีค่า ซื่อขายกันในราคาปีละ 75
สตางค์-1 บาท¹ ชาวนาบางรายในทุ่งระโนดต้องไปซื้อถึงพัทลุง² นอกจากนี้การขยายพื้นที่เพาะปลูก
มากขึ้น เกิดปัญหาแรงงานไม่เพียงพอสำหรับการทำงาน ชาวนาบางรายที่ทำนาในพื้นที่ค่อนข้างมาก
ต้องเริ่มจ้างแรงงานคนในบางขั้นตอนการผลิต เช่น การเก็บเกี่ยว การนวดข้าว ในขณะที่ชาวนา
บางรายเริ่มจ้างรถไถรับพื้นที่นาของตนในปลายทศวรรษ 2490 โดยเสียค่าจ้างตั้งแต่ไร่ละ 15 บาท
ไปจนถึง 3 ไร่ 100 บาท³ พร้อมๆ กันนั้นชาวนาบางส่วนที่อยู่ในพื้นที่น้ำไม่ลึกนักก็เริ่มทำนาหว่าน
มากขึ้น เพราะประหยัดแรงงานมากกว่า แรงงานจะกลายเป็นปัญหาสำคัญสำหรับการทำงานมากขึ้น
เมื่อมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกอย่างกว้างขวาง

การทำนาชะลอตัวลงระยะหนึ่ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2505 เนื่องจากเกิดวาทภัยครั้งร้ายแรงในภาคใต้
เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2505 ครอบคลุมพื้นที่ 8 จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช ชุมพร ระนอง กระบี่
พังงา ตรัง พัทลุง และนราธิวาส ส่งผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สิน และไร่นาของผู้คนอย่างหนัก เฉพาะ
ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดพัทลุงได้รับความเสียหายมาก แม้จะไม่มีตัวเลขยืนยัน นอกจากนี้
กระแสน้ำจากพื้นที่จังหวัดพัทลุงไหลป่าลงมาในทะเลสาบสงขลาจำนวนมาก น้ำทะเลลึกเข้าท่วมทุ่ง
ระโนดแหล่งปลูกข้าวสำคัญของจังหวัดสงขลาอย่างหนักจนทุ่งนากลายเป็นทุ่งน้ำ ความเสียหายที่เกิด
ขึ้นทำให้ชาวนาพัทลุงและสงขลาบางส่วนละทิ้งไร่นาอพยพไปอยู่ที่อื่น ชาวนาหลายครอบครัวในทุ่ง
ระโนดโยกย้ายไปอยู่ต่างถิ่นเพื่อหาแหล่งทำกินใหม่ ส่วนใหญ่อพยพไปอยู่ในเขตที่สูง ซึ่งเป็นที่ตั้งของ
นิคมสร้างตนเองในเกือบทุกท้องที่ของภาคใต้ เช่น นิคมรัตภูมิ (สงขลา) นิคมเทพา (สงขลา) นิคม
ควนขนุน (พัทลุง)⁴ เป็นต้น ส่วนชาวนาพัทลุงบางส่วนเปลี่ยนอาชีพไปทำสวนยางพาราจำนวนมากขึ้น⁵ ส่ง
ผลกระทบต่อการทำงานในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพอสมควร ผลผลิตข้าวชะลอตัวลงจาก 270,172

หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจของคนลุ่มทะเลสาบสงขลา

สภาพเศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2539

ตัน ใน พ.ศ. 2503 เหลือเพียง 193,150 ตัน ในพ.ศ. 2505 ลดลงถึง 77,022 ตัน ก่อนที่จะค่อยๆ เริ่ม เจริญสูงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เป็น 208,402 ตัน ในพ.ศ. 2509 (ดูตารางที่ 4.2) เนื่องจากมีแรงจูงใจจากราคา ข้าวเปลือกในจังหวัดพัทลุงที่สูงขึ้นถึงเกวียนละ 1,500 บาท ในพ.ศ. 2509⁶ ทำให้ชาวนาหันกลับมาปลูก ข้าวอีกครั้งหนึ่ง

ตารางที่ 4.2 ผลผลิตข้าวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2505-2509

พ.ศ.	จังหวัดพัทลุง (ตัน)	จังหวัดสงขลา (ตัน)	ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ตัน)
2505	95,292	97,858	193,150
2506	98,702	96,535	195,237
2507	81,827	58,313	140,140
2508	82,913	127,145	210,058
2509	106,264	102,138	208,402

ที่มา : กจข. พณ. 0301.11.9/42 การประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ (7 ต.ค. 2511-16 เม.ย. 2513)

ในช่วงนี้เองที่รัฐเริ่มเข้ามาแทรกแซงการผลิต โดยมีการพัฒนาพันธุ์ข้าวเพื่อเร่งเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น ได้มีการตั้งศูนย์วิจัยข้าวในจังหวัดพัทลุงตั้งแต่ พ.ศ. 2494⁷ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงสายพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูง คุณภาพดี เหมาะแก่สภาพภูมิประเทศภูมิอากาศในท้องถิ่น ได้มีการแนะนำให้ชาวนาเริ่มใช้พันธุ์ข้าวปรับปรุงตั้งแต่ พ.ศ. 2505⁸ เป็นต้นมา โดยระยะแรกได้แนะนำข้าวพันธุ์นางพญา 132 และข้าวเหลือง 152 จากนั้นได้พัฒนาพันธุ์ข้าวเพิ่มขึ้นอีกหลายสายพันธุ์เพื่อใช้ทดแทนข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ให้ผลผลิตต่ำกว่า

นอกจากนี้รัฐยังได้พัฒนาระบบชลประทานในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพาะปลูก โดยฝั่งตะวันตกทะเลสาบสงขลาเริ่มมีการสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อการชลประทาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2493⁹ ในขณะที่ฝั่งตะวันออกทะเลสาบสงขลา บริเวณทุ่งระโนด ได้มีการพัฒนาระบบชลประทานในพ.ศ. 2510 ซึ่งมีประโยชน์ไม่มากนัก เมื่อเทียบกับผลเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป ด้วย รัฐ: ระบบชลประทาน ผลของการพัฒนาเพียงส่วนเลี้ยว ต่อไป และเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการผลิตข้าว รัฐได้ตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510¹⁰ เพื่อช่วยเหลือให้ชาวนามีแหล่งกู้ยืมเงินทุนมาใช้ในการพัฒนาการผลิตของตน

อย่างไรก็ตามการขยายพื้นที่ปลูกข้าว จะผันแปรไปตามราคาข้าวและต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเริ่มเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2518 การใช้วัวควายไถนาเริ่มหายไปจากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ชาวนาหันไปใช้รถไถเดินตามกันอย่างแพร่หลาย เริ่มมีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และข้าวพันธุ์ใหม่อย่างกว้างขวาง

ต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้ชาวนาเริ่มขายข้าวขาดทุน ซึ่งปรากฏชัดเจนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530 เป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ปลูกข้าวเริ่มลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด (ดูตารางที่ 4.3) ประกอบกับในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ พ.ศ. 2530 ได้มีการทำนาถ้ำในนาข้าวและขยายตัวอย่างรวดเร็ว

การทำนาถ่วงในนาข้าว ใช้วิธีสูบน้ำเค็มเข้ามาในบ่อถ่วง ทำให้พื้นที่นารอบบ่อถ่วง เริ่มทำนาไม่ค่อยได้ผล ดินเริ่มเค็ม ทำให้ชาวนาในบริเวณดังกล่าว โดยเฉพาะทุ่งระโนดจำนวนมากต้องล้มเลิกการทำนาไป นอกจากนี้ได้เกิดอุทกภัยบ่อยครั้งในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในปี พ.ศ. 2518, พ.ศ. 2524 และ พ.ศ. 2531 ซึ่งในปีหลังนี้ถือว่ารุนแรงที่สุด เพราะข้าวในนากำลังสุกเหลืองอร่าม ชาวนาไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ทัน นาล่ม ชาวนาขาดทุนอย่างหนัก ชาวนาหลายรายเริ่มเปลี่ยนอาชีพ โดยหันไปปลูกยางพาราในพื้นที่นาข้าว แม้จะไม่ได้ผลดีเท่ากับทำในเขตที่ดอนแต่ก็เสี่ยงน้อยกว่าการทำนา การปลูกยางพาราในพื้นที่นาข้าวเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว เห็นได้ชัดบริเวณฝั่งตะวันตกของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ด้วยเหตุดังกล่าวแล้ว ทำให้พื้นที่ปลูกข้าวลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา

ตารางที่ 4.3 พื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปี ผลผลิต ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ และราคาข้าวเปลือกเจ้า 25 เปอร์เซ็นต์ กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ฤดูกาลเพาะปลูก พ.ศ. 2519 / 20 - 2539 / 40

พ.ศ.	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตเฉลี่ย (ต่อไร่ (ก.ก.))	ราคาข้าวเปลือกเจ้า 25 เปอร์เซ็นต์ (บาท/เกวียน)
2519/20	1,127,487	324,003	356	-
2520/21	1,154,437	389,012	367	1,985
2521/22	1,154,327	316,317	311	2,010
2522/23	1,228,561	364,985	300	2,300
2523/24	1,218,737	371,325	305	3,150
2524/25	1,195,396	229,463	285	2,640
2525/26	1,248,922	367,820	305	2,800
2526/27	1,243,357	370,058	305	2,831
2528/29	1,052,529	295,645	280	2,744
2529/30	1,025,494	267,634	269	2,478
2530/31	1,042,050	327,918	321	3,464
2531/32	1,014,296	283,388	312	3,450
2532/33	859,208	261,096	320	4,058
2533/34	806,668	250,107	314	3,575
2534/35	874,166	305,476	359	3,133
2535/36	819,628	283,818	352	3,484
2536/37	827,268	330,787	398	3,068
2537/38	826,226	258,492	345	3,266
2538/39	799,385	280,871	395	4,008
2539/40	805,924	298,368	380	4,608

ที่มา: ¹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สมุดรายงานสถิติภาค ภาคใต้ พ.ศ. 2531

² สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร สถิติเกษตรประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2531/2532, 2535/2536, 2537/2538 และ 2540/2541

³ สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดพัทลุงและสงขลา ข้อมูลการตลาด พ.ศ.2531-2539

⁴ ราคาข้าวเปลือก ปีเพาะปลูก 2519/20-2530/31 เป็นราคาของภาคใต้

หนึ่งศวรรษเศรษฐกิจของคนกลุ่มทะเลสาบสงขลา

2. เงินและตลาด: ตัวกำหนดวิธีการผลิตและตัวทำลายความสัมพันธ์ทางการผลิต

ชาวนาเริ่มตัดสินใจปลูกข้าวเพื่อขายตั้งแต่พ.ศ. 2470 และปรากฏชัดเจนขึ้นหลัง พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา ทำให้เงินตราเริ่มมีความสำคัญและมีความหมายมากขึ้น ชาวนาจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อส่งบุตรหลานเรียนหนังสือในระดับที่สูงขึ้น เพื่อเลื่อนฐานะของตนเองและครอบครัว ความต้องการเงินของชาวนาปรากฏในรูปของการ “ออกปากจ้าง” และ “จ้าง” แทนการ “ออกปาก” หรือ “ชอมมือ” เพื่อช่วยทำนาในบางขั้นตอนการผลิตที่ต้องใช้แรงงานมาก เช่น การเก็บเกี่ยวข้าว การนวดข้าว เป็นต้น

รัฐบาลเป็นผู้มีส่วนส่งเสริมให้ชาวนาเข้าสู่วิถีชีวิตของ “เงินตรา” เรื่อยยิ่งขึ้น โดยการประกาศใช้ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509)” ใน พ.ศ. 2504 และอีกหลายฉบับหลังจากนั้น เป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในระยะแรกๆ นั้นมุ่งเน้น “การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า” ฉะนั้นด้านหนึ่งรัฐบาลสนับสนุนให้บริษัทข้ามชาตินำทุน เทคโนโลยี และการจัดการสมัยใหม่มาลงทุนในไทย อีกด้านหนึ่งรัฐเร่งพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อเกื้อกูลการลงทุนและส่งเสริมการพัฒนาระบบอุตสาหกรรมของนายทุนข้ามชาติ ขยายฐานการผลิตภาคเกษตรให้กว้างขวางเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรมและการบริโภคของสังคมเมือง โดยรัฐมองความเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติจาก “รายได้ต่อหัว” ของคนเป็นหลัก ซึ่งวัดกันด้วยตัวเงินเป็นสำคัญ

ในส่วนของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รัฐได้เร่งรัดสร้างปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเริ่มขึ้นหลังจากประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ไม่นานนัก รัฐได้พัฒนากนหนทางเพื่อเชื่อมต่อการคมนาคมขนส่งระหว่างเมืองต่อเมือง ช่วยให้ผู้คนติดต่อได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น สามารถขนส่งผลผลิตจากไร่เข้าไปสู่ตลาดผู้บริโภคได้รวดเร็ว เช่น เริ่มสร้างถนนจากหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร ใน พ.ศ. 2507 ไปยังอำเภอระโนดระยะทาง 74 กิโลเมตร เสร็จเรียบร้อย เมื่อ พ.ศ. 2510¹¹ ทำให้การติดต่อของผู้คนในบริเวณนี้รวดเร็วขึ้นมาก เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ขยายระบบไฟฟ้าไปสู่ท้องที่และอำเภอต่างๆ อย่างกว้างขวาง มีการพัฒนาระบบวิทยุกระจายเสียงซึ่งเริ่มตั้งขึ้นในประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2492 จากนั้นได้แพร่ขยายไปสู่เมืองและชนบท พ.ศ. 2505 รัฐได้สร้างสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยขึ้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา¹² เสร็จเรียบร้อย และเริ่มแพร่ภาพออกอากาศ ทำให้ผู้คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเริ่มรับรู้ข่าวสารนอกชุมชนของตนมากขึ้น เป็นช่องทางให้ “วัฒนธรรมเมือง” ซึ่งยกย่องผู้มีฐานะร่ำรวย มุ่งแสวงหาวัตถุสิ่งของมาครอบครองเพื่อบ่งบอกฐานะของตน เริ่มแทรกซึมเข้ามาในชนบทโดยผ่านระบบการสื่อสาร การคมนาคม ระบบการศึกษา และระบบการปกครอง ทำให้ค่านิยมของผู้คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาค่อยๆ เปลี่ยนไป ผู้คนเริ่มคิดถึงการแสวงหา “วัตถุ” โดยใช้เงินซื้อหาแทนการคิดถึงน้ำใจและการช่วยเหลือกันและกัน เลือ้อาหารต่อกันดังเช่นในอดีต

ชาวนาแสวงหาเงินตราโดยวิธีเพิ่มผลผลิตข้าวด้วยการขยายพื้นที่การเพาะปลูกเช่นเดียวกับชาวนาในภาคอื่นของประเทศ เห็นได้ชัดว่า พื้นที่ปลูกข้าวเพิ่มสูงขึ้นอย่าง รวดเร็วจาก 840,728 ไร่ ใน พ.ศ. 2499 เพิ่มขึ้นเป็น 1,011,053 ไร่ ใน พ.ศ. 2503 (ดูตารางที่ 4.1) และราคาข้าวในครั้งแรกของ

ทศวรรษ 2500 จะอยู่ระหว่างเกวียนละ 600-800 บาท¹³ ซึ่งนับว่าสูงเมื่อเทียบกับต้นทุนการผลิตและค่าครองชีพซึ่งไม่สูงมากในขณะนั้น เพราะทรัพยากรในพื้นที่ยังคงค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ชาวนายังสามารถแสวงหามาบริโภคโดยไม่ต้องซื้อขาย¹⁴

อย่างไรก็ตามการเร่งผลิตข้าวปริมาณมากเกินไปเพื่อหวังกำไรเป็นตัวเงิน ทำให้ทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น แรงงานในครอบครัว แรงงานสัตว์เลี้ยง และปุ๋ยธรรมชาติมีไม่เพียงพอ ชาวนาต้องหันไปพึ่งพิงทรัพยากรภายนอกมากขึ้น เพื่อยกระดับการผลิตของตน เช่น รถไถเดินตาม (รถลูกหมา) ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2500 โดยต้องจ่ายเงินซื้อหาปัจจัยการผลิตเหล่านี้ ชาวนาจึงเริ่มมีต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เริ่มเสี่ยงต่อการขาดทุนเมื่อขายผลผลิตได้ราคาต่ำ อีกทั้งชาวนาใช้ปัจจัยการผลิตเหล่านี้อย่างไม่ระมัดระวังและเกินพอดี ส่งผลกระทบต่อวิธีการผลิต วิถีชีวิตและความสมบูรณ์ของกลุ่มน้ำอย่างกว้างขวาง

3. รถไถนา: กำลายความสมบูรณ์ของหน้าดิน

รถไถนาที่เข้ามาในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในระยะแรกเป็นรถแทรกเตอร์ 4 ล้อ เข้ามาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาประมาณปลายทศวรรษ 2490 โดยพ่อค้าข้าวในพื้นที่เป็นคนซื้อเข้ามารับจ้างไถนา อัตราค่าจ้างจะแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ ตั้งแต่ไร่ละ 15 บาท จนถึง 3 ไร่ 100 บาท รถแทรกเตอร์สามารถไถนาได้พื้นที่มากภายในเวลาอันรวดเร็ว คือ สามารถไถได้ 10-30 ไร่ ต่อวัน ขณะที่วัวควายไถได้เพียงครึ่งไร่ต่อหนึ่งวัน (ครึ่งวัน)¹⁵ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ต่างกันมาก ทำให้ชาวนาเริ่มหันมานิยมใช้รถไถนาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะประหยัดทั้งเวลาและแรงงาน

อย่างไรก็ตามเนื่องจากรถแทรกเตอร์มีขนาดใหญ่ เสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสูงและมีข้อจำกัดในการไถพื้นที่แคบๆ ดังนั้นประมาณกลางทศวรรษ 2500 พ่อค้าข้าวชาวจีนจึงได้นำรถไถเดินตามเข้ามารับจ้างไถนา ซึ่งชาวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเรียกว่า “รถลูกหมา” ในระยะแรกจะใช้ทั้งรถแทรกเตอร์และรถไถเดินตาม โดยใช้รถแทรกเตอร์ในพื้นที่นาขนาดใหญ่ และรถไถเดินตามไถในพื้นที่นาขนาดเล็ก อัตราค่าจ้างของรถไถเดินตามจะถูกกว่ารถแทรกเตอร์เล็กน้อย คือประมาณไร่ละ 30 บาท¹⁶ ในขณะที่ค่าจ้างรถแทรกเตอร์ประมาณไร่ละ 35 บาท รถไถเดินตาม (รถลูกหมา) เป็นรถไถที่มีขนาดเล็กใช้งานได้สะดวก คล่องแคล่วเหมาะกับสภาพพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่สำคัญคือราคาถูกประมาณเครื่องละ 4,000 บาท ใน พ.ศ. 2516¹⁷ ชาวนาที่มีพื้นที่ทำนาขนาด 20-30 ไร่ สามารถซื้อไว้ใช้ในไร่ของตนเองได้ เพราะข้าวเปลือกราคาค่อนข้างดี คือ ราคาเกวียนละ 1,400 บาท ใน พ.ศ. 2514¹⁸ ต้นทุนการผลิตต่ำ และค่าครองชีพต่ำมาก ทำให้ชาวนามีกำไรและมีเงินเหลือเพียงพอที่จะซื้อรถไถเดินตามได้ ชาวนาเหล่านี้เมื่อไถนาของตนเสร็จแล้วยังรับจ้างไถนาของชาวนาที่ขาดทุนทรัพย์ไม่สามารถซื้อรถไถนาได้ ทำให้สามารถได้ทุนคืนในเวลาไม่นานนัก รถไถเดินตามสามารถไถได้ ประมาณวันละ 5-6 ไร่¹⁹ มีความสะดวก ใถ่ง่าย ไถได้ดีทั้งในพื้นที่ขนาดใหญ่และพื้นที่ขนาดเล็กหรือพื้นที่แคบๆ นอกจากนี้รถไถเดินตามยังสามารถปรับใช้เป็นเครื่องมือเอนกประสงค์ได้อย่างดี คือ สามารถดัดแปลงเป็นเครื่องสูบน้ำ เครื่องนวดข้าว หรือเป็นรถลากจูงบรรทุกข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ รถไถเดินตามจึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย และเริ่มเข้ามาแทนที่รถแทรกเตอร์และวัวควายอย่างรวดเร็ว ในช่วงประมาณ

ปลายทศวรรษ 2520²⁰

ประสิทธิภาพของรถไถเดินตามสูงกว่าการใช้วัวควายไถนามาก สามารถแก้ปัญหาขาดแคลนแรงงานของชาวนา ประหยัดเวลาและสามารถทำนาได้มากยิ่งขึ้น ผลผลิตข้าวเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดได้มากขึ้น บทบาทของวัวควายในไร่นาจึงเริ่มลดความสำคัญลง ชาวนาเริ่มขายวัวควายเพื่อนำเงินไปซื้อรถไถเดินตามและใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงวัวควายเปลี่ยนไป จากการเลี้ยงเพื่อไถนาเปลี่ยนเป็นการเลี้ยงเพื่อขายแทน ความรู้สึกผูกพันระหว่างคนกับสัตว์เริ่มจืดจางไปตามลำดับ กล่าวได้ว่ารถไถเดินตามมีส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้การใช้วัวควายไถนาหมดไปจากพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในเวลาต่อมา

การใช้รถไถช่วยในการไถนา ทำให้ชาวนาประหยัดเวลาและแรงงานของตนในการทำนาได้มาก ชาวนาไม่ต้องตื่นนอนตั้งแต่รุ่งเพื่อจูงวัวควายไปกิน "สอ" (กินหญ้า) ไม่ต้องตรากตรำใช้แรงงานของตนและสัตว์เลี้ยงในการไถนาอย่างหนักในแต่ละฤดูการผลิตเหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมา แต่การใช้รถไถนาอย่างแพร่หลายจนกระทั่งเลิกใช้วัวควายไถนาไปในที่สุด เกิดผลเสียต่อการทำนาอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก ทำให้ความสมบูรณ์ของดินในพื้นที่นาสูญเสียไป เพราะรถไถ ไถลึกลงไปใตดินประมาณ 50 เซนติเมตร (ใช้วัวไถ ไถลึกลงไปใตดินประมาณ 15 เซนติเมตร)²¹ พลิกเอาดินเลวข้างล่างขึ้นมาข้างบน ส่วนหน้าดินอุดมสมบูรณ์ถูกถมกลับใตอยู่ข้างล่าง ทำให้หน้าดินเสียความสมบูรณ์ไป ต้นข้าวไม่สามารถใช้อาหารจากความสมบูรณ์ที่อยู่ด้านล่างได้ เพราะต้นข้าวจะเจริญงอกงามในระดับความลึกของดินประมาณ 20-30 เซนติเมตรเท่านั้น²² นอกจากนี้การเลิกใช้วัวควายโดยสิ้นเชิงทำให้ความสมบูรณ์ของดินที่เกิดจากมูลวัวควายในไร่นาต้องสูญเสียไปเช่นกัน ประการที่สอง การใช้รถไถไถนา นอกจากทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้นแล้วยังทำให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสังคมความเอื้ออาทรต่อกันเริ่มจืดจางลง โดยมีเงินตราและเครื่องจักรเข้ามาแทรกระหว่างกลาง เพราะชาวนาเริ่มหันไปใช้เงินจ้างเครื่องจักรมาไถนาของตนแทนการขอความช่วยเหลือซึ่งกันและกันดังเช่นในอดีต เป็นสัญญาณบ่งชี้อย่างชัดเจนว่า ชาวนาเริ่มสลัดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตภายในชุมชน เช่น แรงงานในครอบครัว ญาติมิตร และสัตว์เลี้ยง ซึ่งตนสามารถควบคุมได้ และหันไปพึ่งพิงปัจจัยภายนอกชุมชน ซึ่งนอกจากต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นแล้วยังเสี่ยงต่อการขาดทุนเมื่อขายผลผลิตได้ราคาต่ำอีกด้วย

4. ข้าวพันธุ์ใหม่: การเริ่มตบใช้ "เคียว" เก็บเกี่ยวข้าว

ชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทำนาโดยใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองหลากหลายสายพันธุ์ ทั้งพันธุ์ข้าวหนัก ข้าวกลางปี และข้าวเบา ใช้ข้าวแต่ละประเภทเหมาะกับสภาพพื้นที่และปริมาณน้ำฝนในแต่ละฤดูการผลิต เช่น ถ้าเป็นนาลุ่มน้ำลึกชาวนาจะใช้พันธุ์ข้าวหนัก ซึ่งต้องการน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าวเป็นระยะเวลานานจึงจะเก็บเกี่ยวได้ ถ้าเป็นนาดอนก็จะใช้พันธุ์ข้าวกลางปีและข้าวเบาตามความเหมาะสม ข้าวพื้นเมืองมีคุณสมบัติพิเศษคือ ทนน้ำ ด้านทานโรคและแมลงต่างๆ ได้ดี ให้ผลผลิตประมาณ 213 กิโลกรัมต่อไร่ ในพ.ศ. 2499²³ ซึ่งเพียงพอสำหรับการบริโภคภายในครอบครัว และมีส่วนเหลือเพื่อขายนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัวตามความจำเป็น

เมื่อชาวนาผลิตข้าวเพื่อขายตอบสนองความต้องการของตลาดชัดเจนขึ้นและราคาที่ขยับตัวสูง

ขึ้นเรื่อยๆ จากเกวียนละ 500-600 บาท ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็น 800 บาท หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้รัฐเริ่มหันมาสนใจการทำนาของกลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยต้องการที่จะยกระดับประสิทธิภาพการผลิตของชาวนาให้สูงขึ้น เพื่อจะได้มีปริมาณผลผลิตเพิ่มมากขึ้นตอบสนองความต้องการของตลาด ซึ่งย่อมหมายถึงทำให้ชาวนาขายข้าวได้มากขึ้นมีรายได้มากขึ้น จะส่งผลให้ชาวนามีฐานะและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วย

ดังนั้น ใน พ.ศ. 2494 รัฐบาลได้จัดตั้งศูนย์วิจัยข้าวขึ้นที่จังหวัดพัทลุง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูงเหมาะกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น พร้อมทั้งแนะนำเทคนิคที่เหมาะสมในการปลูกและการบำรุงรักษา เช่น การใส่ปุ๋ย การใช้ยากำจัดศัตรูพืช เป็นต้น ศูนย์วิจัยข้าว ได้เริ่มแนะนำให้ชาวนาใช้ข้าวพันธุ์ใหม่แทนข้าวพันธุ์พื้นเมือง ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2505 ซึ่งเป็นระยะเวลาหลังจากเกิดวาทภัย ชาวนาได้รับความเสียหายอย่างหนัก จำเป็นต้องเร่งรีบฟื้นฟูโดยด่วน ศูนย์วิจัยข้าวจึงเริ่มแนะนำให้ชาวนาใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูงคือ ข้าวพันธุ์เหลือง 152 และ นางพญา 132²⁴ จากนั้นได้พัฒนาพันธุ์ข้าวเพิ่มขึ้นอีกหลายสายพันธุ์เพื่อใช้ทดแทนข้าวพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งผลของการที่ชาวนาเริ่มหันไปใช้ข้าวสายพันธุ์ใหม่ของศูนย์วิจัยข้าว ตั้งแต่ประมาณครึ่งหลังทศวรรษ 2500 ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิธีการผลิตข้าวของชาวนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างมากมาย โดยเฉพาะการเก็บเกี่ยวข้าว ชาวนาต้องเริ่มใช้เคียวเกี่ยวเกี่ยวข้าวแทน “แคะ” เพราะข้าวพันธุ์ใหม่ต้นเตี้ย ไม่เหมาะกับการใช้ “แคะ” เกี่ยวเกี่ยวข้าว

พันธุ์ข้าวส่งเสริมของศูนย์วิจัยข้าว ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ข้าวเบา ต้นเตี้ย โดยเฉพาะพันธุ์ กข. สูงประมาณ 50 เซนติเมตร ให้ผลผลิตสูงกว่า 300 กิโลกรัมต่อไร่²⁵ ในขณะที่ข้าวพันธุ์พื้นเมืองให้ผลผลิตเพียง 213 กิโลกรัมต่อไร่เท่านั้น ระยะเวลาในการเพาะปลูกสั้นเพียง 3-4 เดือนก็เก็บเกี่ยวได้ ฉะนั้นการใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ของศูนย์วิจัยข้าวจะช่วยให้ชาวนาสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้งในเขตที่มีการชลประทาน ส่วนใหญ่จะทำข้าวนาปรัง (ทำนานอกฤดูการผลิต) เพราะข้าวพันธุ์ใหม่ต้นเตี้ยปลูกในฤดูฝนไม่ได้ ข้าวหนีน้ำไม่ทันน้ำจะท่วมจนต้นข้าวตาย การทำนาปรังได้ผลดีให้ผลผลิตสูง ทำให้การทำข้าวนาปรังขยายตัวอย่างรวดเร็ว จาก 87,436 ไร่ ใน พ.ศ. 2521 เป็น 110,966 ไร่ ในพ.ศ. 2529 ก่อนจะเริ่มลดปริมาณลงตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530 เป็นต้นไป²⁶ เพราะการทำนาขาดทุน และชาวนาส่วนหนึ่งเริ่มทำนาทุ่งหรือขายที่นาให้นายทุนทำนาทุ่ง

5. ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของกลุ่มน้ำ

พันธุ์ข้าวใหม่ของศูนย์วิจัยข้าว ถึงแม้จะให้ผลผลิตสูง แต่มีความต้านทานโรคต่ำ โรคแมลงรบกวนมาก ชาวนาจำเป็นต้องใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงในฤดูเพาะปลูก ทำให้ระบบนิเวศในไร่นาเริ่มเปลี่ยนไป จุลินทรีย์ในดินถูกสารเคมีและยาฆ่าแมลงทำลายดินขาดสภาพความสมบูรณ์ นอกจากนี้การใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวให้อยู่ในระดับเท่าเดิมหรือสูงกว่า ก็ต้องเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อใช้ไปนานๆ จะทำให้ดินจับตัวแน่น ความสมดุลในดินสูญเสียไป ดินเสื่อมสภาพเร็วขึ้น การทำนาเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง โดยไม่ใช้ปุ๋ยเคมีเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก จากการสัมภาษณ์ชาวนาแล้วว่า การทำนาต้องใส่ปุ๋ยเคมีถ้าไม่ใส่ข้าวไม่ขึ้น²⁷

กล่าวได้ว่าการใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ การใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง ส่งผลกระทบต่อวิธีการผลิต และวิถีชีวิตของชาวนาอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก ระบบนิเวศของลุ่มน้ำทะเลสาบสูญหายไป ส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของท้องถิ่น เพราะด้านหนึ่ง ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์ป่า ลดปริมาณลงอย่างรวดเร็วจากพิษภัยของยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมีที่ชาวนาใช้ในการบำรุงต้นข้าวและปราบศัตรูพืชอย่างไม่ระมัดระวัง อีกด้านหนึ่งสภาพของดินเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ชาวนาต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้น เพื่อรักษาระดับการผลิตในไร่นาไว้ไม่ให้ตกต่ำลงไป หมายถึงว่า ชาวนาจะต้องใช้เงินมากขึ้นในการซื้อหาปัจจัยการผลิตและอาหารมากขึ้น เนื่องจากทรัพยากรเหล่านี้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องใช้เงินซื้อหาจากนอกท้องถิ่นของตน ประการที่สอง การใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ยังกระทบต่อวัฒนธรรมการเก็บเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิมอีกด้วย คือ พันธุ์ข้าวส่งเสริมต้นเตี้ยไม่เหมาะที่จะเก็บกับ "แกะ" ต้องใช้เคียวเกี่ยวข้าว ซึ่งนอกจากจะยุ่งยากในการนวดเพราะซึ่งข้าวยวบยวดลำบากแล้ว การเกี่ยวข้าวในเรือนข้าวเช่นในอดีตก็มีปัญหาด้วย เพราะการใช้เคียวเกี่ยวข้าวต้องนวดแล้วใส่กระสอบจึงจะนำไปเก็บหรือขายต่อ ซึ่งไม่สามารถเก็บไว้เป็น "เสียง" เป็น "ลอม" เช่นในอดีตได้ เริ่มส่งผลกระทบต่อการทำพิธีเช่นสงวแม่โพสพอีกด้วย ความรู้สึกต่อแม่โพสพเริ่มสั่นคลอน เมื่อเงินตราในระบบทุนนิยมเข้ามา มีบทบาทในชีวิตชาวนามากขึ้น ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวปลาอาหารเริ่มสูงขึ้น เพราะความสมบูรณ์ของทรัพยากรในลุ่มน้ำลดลงไป ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการแสวงหา "วัตถุ" ตามแบบฉบับวัฒนธรรมเมืองทำให้ชาวนาต้องเร่งรีบทำนา เก็บเกี่ยวและขายข้าว ตั้งแต่ข้าวอยู่ในไร่นา ซึ่งเห็นได้ชัดเจนเมื่อมีรถ "เกี่ยวข้าว" เข้ามาทำหน้าที่แทนแรงงานคน ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 การทำ "ขวัญข้าว" ซึ่งเป็นสิ่งมีค่ายิ่งของชาวนาเริ่มเสื่อมคลายลงตั้งแต่เมื่อเปลี่ยนวิธีเกี่ยวข้าวด้วย "เคียว" ลอมข้าว เรือนข้าวเริ่มหมดความสำคัญและหมดไปพร้อมๆ กับการเข้ามาของ "รถเกี่ยวข้าว"

สรุปได้ว่า การที่ชาวนาผลิตข้าวเพื่อขายทำให้เงินและตลาดเข้ามาควบคุมทั้ง ระบบตลาดและปัจจัยการผลิต โดยนายทุนจะใช้เวลาได้เปรียบด้านเงินทุน ข้อมูลข่าวสารและความชำนาญด้านกลไกตลาด เอาเปรียบชาวนาโดยการกดราคารับซื้อและโกงการชั่งน้ำหนัก ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป นอกจากนี้เงินตรา และตลาดยังเป็นตัวบีบให้ชาวนาต้องปรับเปลี่ยนวิถี การทำนาโดยใช้รถไถนา ข้าวพันธุ์ใหม่ ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง เพื่อให้สามารถทำนาได้มากขึ้น เพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น ตอบสนองความต้องการของตลาดและผลกำไรในรูปของตัวเงิน การที่เงินทวีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ความผูกพัน ความช่วยเหลือ เอื้ออาทรต่อกัน จืดจางลง โดยชาวนาใช้เงินที่หามาได้จ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรช่วยในการทำนา ความจำเป็นที่จะต้องให้वानพึ่งพาแรงงานในชุมชนก็ลดลงและจางหายไป ในที่สุด ความรู้สึกที่จะต้องตอบแทนในลักษณะช่วยเหลือเราก็หายไปอย่างน่าเสียดาย

6. การเช่านา: ผลจากการส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาและการปลูกข้าวเพื่อขาย

เมื่อชาวนาปลูกข้าวเพื่อขายอย่างเด่นชัด ตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2490 และเริ่มปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตตั้งแต่ช่วงหลังทศวรรษ 2500 โดยขยายตัวมากขึ้นหลังทศวรรษ 2510 เพื่อเร่งเพิ่มผลผลิตข้าว แสวงหาเงินจากกำไรการขายข้าวในตลาด เพื่อนำเงินมาส่งบุตรหลานเรียนหนังสือและ

พัฒนาการผลิตข้าว ตลอดจนซื้อหาเครื่องอุปโภคและบริโภค ทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็นแก่การครองชีพ ตามวัฒนธรรมเมืองมากขึ้น เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ซึ่งเข้ามาอย่างแพร่หลายหลังทศวรรษ 2510 ทำให้ขวานาละทิ้งวิธีการผลิตแบบเก่าที่ใช้แรงงานคน สัตว์เลี้ยง ปุ๋ยธรรมชาติ และข้าวพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญภายในชุมชนและช่วยให้อัตนุนการผลิตต่ำ หันไปใช้ทรัพยากรภายนอกชุมชน เช่น รถไถ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และข้าวพันธุ์ใหม่ ซึ่งต้องซื้อหาด้วยเงิน ต้นทุนการผลิตข้าวจึงสูงขึ้นมาก เมื่อขายข้าวได้ราคาต่ำก็จะประสบภาวะขาดทุน เกิดปัญหาในการผลิตซ้ำ ต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัวและทำนาในฤดูกาลต่อไป ค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มสูงขึ้น เพราะความสมบูรณ์ตามธรรมชาติลดลง ต้องใช้เงินซื้อสิ่งของบริโภคเพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันการผลิตข้าวเพื่อขาย เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ที่ดินมีราคาต้องซื้อหากันด้วยเงินแทน การจับจองแบบง่าย ๆ เหมือนในอดีต จะเห็นได้ว่าราคาที่ดินในแหล่งที่มีความสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกราคาจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ เช่น ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ราคาที่ดินเมื่อ พ.ศ. 2497 ไร่ละ 500 บาท หลังจากนั้นขยับตัวสูงขึ้นเป็น 2,000 บาท ในพ.ศ. 2501, 5,000 บาท ในพ.ศ. 2507, 15,000 บาท ก่อน พ.ศ. 2525 และ 50,000 บาท ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 ราคาที่ดินจะทรงตัวอยู่ระยะหนึ่งก่อนที่จะลดลงอย่างฮวบฮาบ หลังจากเศรษฐกิจทรุดตัวลงใน พ.ศ. 2540²⁸ ขวานาที่มีทุนทรัพย์น้อยไม่มีทางที่จะซื้อที่ดินในบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ได้ ขณะเดียวกันการถือครองที่ดินก็มีแนวโน้มลดต่ำลง จากการสัมภาษณ์ของผู้เขียน ส่วนใหญ่ขวานาจะยืนยันตรงกันว่า ที่ดินลดน้อยลงเพราะต้องขายหรือหลุดจำนองเนื่องจากส่งเสียให้บุตรหลานเรียนหนังสือ เป็นเหตุผลสำคัญเป็นอันดับแรก ถัดลงมาเป็นการแบ่งมรดกให้ลูกๆ ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ที่นาลดขนาดลงอย่างรวดเร็ว เพราะขวานาส่วนมากจะมีลูกค่อนข้างมากเพื่อใช้แรงงานในการทำนา ประการสุดท้าย เกิดจากการพัวพัน ถึงแม้จะมีไม่มากนักแต่ก็ทำให้ขวานาขายเรือกรสวนไรร่นาอพยพไปอยู่ที่อื่น²⁹ ดังนั้นการถือครองที่ดินจะลดจำนวนลงเรื่อยๆ ในพ.ศ. 2529 การถือครองที่ดินของขวานาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 1-5 ไร่ ประมาณ 42.82 ไร่³⁰ การถือครองที่ดินของขวานาส่วนใหญ่มีแนวโน้มลดลงเพราะทำนาขาดทุนและที่ดินราคาสูงขึ้นจึงเริ่มทยอยขายที่นา โดยเฉพาะในช่วงที่พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่ดินราคาสูงมาก ขวานาจะต้องมีที่นาไม่ต่ำกว่า 10 ไร่ ต่อขนาดครอบครัว 2 คน จึงจะมีผลผลิตเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ดังนั้นขวานาที่มีที่นาขนาดเล็กจึงต้องเช่านาผู้อื่นทำหรือไปทำอาชีพอื่นเสริม ซึ่งจะมีวิธีการเช่าแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา

การเช่านาเริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2490 เมื่อขวานาต้องสูญเสียที่ดินจากการจำนองนาเพื่อส่งบุตรหลานเรียนหนังสือ โดยการเช่านาในระยะแรกๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการทำ “นาหะ” กันมาก เพราะเจ้าของนาส่วนใหญ่มีฐานะดี มีเงินจากการขายข้าวเพียงพอที่จะส่งบุตรหลานเรียนหนังสือ จึงไม่จำเป็นต้องหาเงินเพิ่มเติมด้วยการให้ผู้อื่นเช่านาและเรียกเก็บค่าเช่าเป็นตวงเงิน นอกจากนี้เงินตรายังไม่เข้ามาแทรกแซงระบบการผลิต ต้นทุนการผลิตยังต่ำอยู่มากการใช้เงินจัดหาปัจจัยการผลิตยังไม่จำเป็นมากนัก และเจ้าของนาเองยังต้องการข้าวเก็บไว้ใน “ลอมข้าว” และ “เรือนข้าว” เพื่อบ่งบอกฐานะและประกันการมีข้าวกิน³¹ มากกว่าต้องการเงิน การคิดค่าเช่าเป็นตวงเงินอย่างแพร่หลายเริ่มมีประมาณต้นทศวรรษ 2510 เมื่อเงินมีบทบาทสำคัญทั้งด้านการผลิตและการดำรงชีวิตของผู้คน

หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจของคนกลุ่มทะเลสาบสงขลา

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การทำ “นาหะ” หมายถึง ที่นาที่เจ้าของนายินยอมให้ผู้อื่นทำนาในที่นาของตน โดยแบ่งผลผลิตที่ได้ตามแต่จะตกลงกันโดยทั่วไปจะแบ่งครึ่งกัน ส่วนหนึ่งจะเป็นของเจ้าของที่นาอีกส่วนหนึ่งจะเป็นของผู้เช่านา โดยผู้เช่านา (เช่านา) จะต้องรับผิดชอบออกค่าใช้จ่ายในการทำนาทั้งหมด

การทำ “นาหะ” มี 2 วิธี คือ วิธีแรกคือแบ่งปันกันตั้งแต่ในนา ผู้เช่าและเจ้าของ ตกลงกันอย่างชัดเจนว่า ส่วนใดเป็นของผู้เช่านา ส่วนใดเป็นของ “เจ้าของนา” วิธีนี้เจ้าของนาจะเสียเปรียบเพราะผู้เช่านาจะดูแลต้นข้าวเฉพาะส่วนของตนเป็นอย่างดี แต่ปล่อยให้ผลผลิตต้นข้าวในนาของเจ้าของนา ผลผลิตข้าวของเจ้าของนาจึงต่ำกว่าของผู้เช่านามาก³² ส่วนอีกวิธีคือ แบ่งกันเมื่อข้าวในนาสุกแล้ว วิธีนี้ทั้งเจ้าของนาและผู้เช่า จะตกลงแบ่งครึ่งที่นากัน เมื่อหาจุดกึ่งกลางของแปลงนา (บึงนา) ได้แล้วต่างฝ่ายต่างก็เก็บเกี่ยวข้าวในส่วนของตนไป และถ้าเกรงว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเสียเปรียบเพราะข้าวในนางามไม่เสมอกันจะใช้วิธีจับไม้สั้นไม้ยาวกัน³³ จากนั้นจึงหาจุดกึ่งกลางอีกทีหนึ่ง ในระยะหลังเจ้าของนาจะให้ผู้เช่านาทำหน้าที่เก็บเกี่ยวข้าวทั้งหมด แล้วเอาจำนวนเสียงข้าวที่เก็บเกี่ยวได้มาแบ่งกันคนละครึ่ง โดยเจ้าของที่นาจะจ่ายค่าเก็บเกี่ยวในส่วนของตนให้ผู้เช่านา เรียกวิธีนี้ว่า “แบ่งข้าวเสียง”

การคิดค่าเช่าเป็น “เงินตรา” เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 และขยายตัวมากขึ้นเมื่อเจ้าของนาต้องการเงินเพื่อใช้จ่ายมากขึ้นหลังทศวรรษ 2510 และการคิดค่าเช่าเป็นตัวเงินยังเกิดประโยชน์แก่เจ้าของนาอีกด้วย เพราะเจ้าของนาไม่ต้องเสี่ยงกับการขาดทุน ในกรณีผู้เช่านาทำนาไม่ได้ผลหรือผลผลิตข้าวขายได้ราคาต่ำเกินไป ค่าเช่านาจะสูงต่ำผันแปรไปกับความอุดมสมบูรณ์ของที่นาและราคาข้าว ถ้าพื้นที่นาสมบูรณ์ทำนาได้ดี คือไม่ลึกไม่ตื้นเกินไป ราคาเช่าจะสูง³⁴ และถ้าราคาข้าวสูงขึ้น ค่าเช่านาจะสูงขึ้นตามไปด้วย อย่างไรก็ตามยังมีเจ้าของนาบางแห่งยอมให้ผู้เช่าจ่ายค่าเช่าเป็น “ข้าวเปลือก” ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการและความตกลงใจของทั้งสองฝ่าย

ประมาณต้นทศวรรษ 2500 ราคาเช่านาจะอยู่ในช่วงระหว่างไร่ละ 40-60 บาท³⁵ ขึ้นอยู่กับราคาข้าวและความสมบูรณ์ของที่นา จากนั้นราคาเชิขบสูงขึ้นเรื่อยๆ จนถึง 500 บาท ต่อไร่ ใน พ.ศ. 2529³⁶ ในขณะที่ราคาข้าวเปลือกราคาสูงขึ้นเป็นเกวียนละ 2,478 บาท ต่อไร่ ในปีเดียวกัน (ดูตารางที่ 4.3)

การทำนาในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ถึงแม้จะมีระบบชลประทาน แต่เป็นชลประทานขนาดเล็กไม่สามารถช่วยเหลือนาชาวนาได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเกิดฝนแล้งจัดหรือฝนตกหนัก ดังนั้นจะพบว่าบ่อยครั้งที่ไร่นาของชาวนาเกิดภาวะ “ข้าวม่าน” เพราะฝนแล้งหรือ “นาล่ม” เพราะฝนตกหนักจนน้ำท่วมอย่างหนัก ดังเช่นกรณีน้ำท่วมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เมื่อ พ.ศ. 2518, 2524 และท่วมหนักที่สุดเมื่อ พ.ศ. 2531 ชาวนาได้รับความเสียหายอย่างหนัก บางรายถึงกับเปลี่ยนอาชีพใช้พื้นที่นาปลูกยางพารา บางรายเลิกทำนาและปล่อยให้พื้นที่นาเป็นนาร้าง หรือให้ผู้อื่นทำนาโดยไม่คิดค่าเช่าเพราะดีกว่าปล่อยให้ที่นารกร้างว่างเปล่าเสียไปโดยไม่ทำประโยชน์ ความจริงเจ้าของนาเริ่มให้ชาวนาทำนาโดยไม่คิดค่าเช่าตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2529³⁷ เพราะทำนาขาดทุน ส่วนใหญ่ที่นาเหล่านี้จะอยู่ในพื้นที่ไม่สมบูรณ์ คนเช่านาไม่ยอมเสี่ยงมาเช่านาทำ เพราะเกรงจะขาดทุนเช่นกัน อย่างไรก็ตามการทำนา

ในพื้นที่เหล่านี้มีแนวโน้มลดลงตั้งแต่ช่วงแรกของทศวรรษ 2530 เพราะการทำนาในพื้นที่ไม่สมบูรณ์ได้ผลผลิตต่ำ ชาวนาขายข้าวขาดทุนเช่นกัน ส่วนการเช่านาในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ก็มีแนวโน้มลดต่ำลงในระยะใกล้เคียงกัน เพราะการทำนาขาดทุนไม่ต่างกัน เมื่อชาวนาต้องแบกรับภาระค่าเช่านาเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการลงทุนในการทำนาตามปกติ

สรุปได้ว่า การส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาลดลงจนวัฒนธรรมเมืองและการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตเพื่อตอบสนองการผลิตเพื่อขาย บีบบังคับให้ชาวนาที่มีทุนทรัพย์น้อยหรือมีที่ดินไม่เพียงพอ ต้องแสวงหารายได้เพิ่มโดยการเช่านา ซึ่งประสบความสำเร็จไม่มากนัก แม้จะมีเจ้าของนาบางรายให้ทำนาโดยไม่ต้องจ่ายค่าเช่าก็ตาม ทั้งนี้เพราะต้นทุนการผลิตสูง แต่ขายผลผลิตได้ราคาต่ำทำให้ชาวนาหมดกำลังใจ เริ่มเปลี่ยนอาชีพหรือปลูกข้าวเพียงเพื่อพอกิน ส่วนหนุ่มสาวนอกจากไม่สนใจอาชีพของพ่อแม่แล้ว บางรายถึงกับเลิกอาชีพทำนา ผู้ที่มีการศึกษาไปรับราชการหรือทำงานเอกชน ส่วนผู้ที่ด้อยโอกาสก็ออกไปทำงานตามโรงงานในเมือง ทั้งให้ผู้เช่าผู้แก่อยู่กับไร่นาอย่างน่าท้อใจ

7. การค้าข้าว

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติหลายฉบับเพื่อควบคุมการซื้อขายข้าว เพื่อป้องกันการขาดแคลนข้าวบริโภคภายในประเทศ เช่น พระราชบัญญัติสำรวจและห้ามกักกันข้าว พุทธศักราช 2489 พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร พุทธศักราช 2490 ซึ่งให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่อย่างกว้างขวางในการควบคุมดูแลการค้าข้าว ห้ามกักตุนข้าวและห้ามขนย้ายข้าวออกหรือเข้าไปในบางเขตของจังหวัด เป็นต้น โดยให้ความสำคัญกับการป้องกันการลักลอบนำข้าวออกไปยังชายแดนมากที่สุด อย่างไรก็ตามเนื่องจากเกิดภาวะข้าวขาดแคลนในมลายูและสิงคโปร์ มาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และราคาสูงกว่าภายในประเทศมาก โดยเฉพาะในช่วงต้นทศวรรษ 2510 เป็นแรงจูงใจให้มีความพยายามนำข้าวออกขายนอกราชอาณาจักรเพื่อหวังกำไร ทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ในส่วนของการส่งข้าวออกอย่างผิดกฎหมายนั้นใช้วิธีลักลอบขนข้าวออกไป ผู้ลักลอบขนข้าวส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้าน บางรายอาจได้รับการสนับสนุนจากพ่อค้า และเนื่องจากการลักลอบทำกันได้ง่าย เนื่องจากกำลังเจ้าหน้าที่ในการตรวจตราไม่เพียงพอ จึงทำกันอย่างแพร่หลายและกว้างขวางจนเรียกกันติดปากว่าลักลอบขนข้าวออกแบบ “กองทัพบก” โดยมีการลักลอบออกนอกราชอาณาจักรทั้งทางบกและทางทะเล สำหรับทางบกนั้น บางรายใช้วิธีนำข้าวใส่ถุงหรือหีบห่อประมาณถุงละ 10 กิโลกรัม ซุกซ่อนลักลอบไปในรถไฟ บางรายใช้บรรทุกรถจักรยาน 2 ล้อ รถจักรยานยนต์คันละ 1 กระสอบ หรือครึ่งกระสอบ ซึ่งบางครั้งมีจำนวนมากถึง 50 คันต่อวัน ลักลอบนำข้าวสารผ่านตำบลทับโศภ ข้ามถนนสายสะเดา-ปาดังเบซาร์ ตัดเข้าทางสวนยางไปรวมกันที่ตลาดแขกประเทศมาเลเซีย ส่วนทางทะเลจะใช้เรือประมงขนออกไป³⁸ การลักลอบขนข้าวออกไปขายนอกราชอาณาจักรได้กำไรดี จึงทำกันอย่างแพร่หลายและมีแนวโน้มจะขยายตัวออกไปเรื่อยๆ แม้จะถูกปราบอย่างหนักก็ตาม ก่อนที่จะซบเซาลงไปเองเนื่องจากราคาข้าวในตลาดโลกตกต่ำลงใน พ.ศ. 2514

พ.ศ. 2515 รัฐบาลได้ผ่อนปรนการขนย้ายข้าวทั่วภาคได้ ทำให้การค้าข้าวภายในประเทศเริ่มเคลื่อนไหวอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่ข้าวภาคกลางซึ่งมีปัญหาส่งออกลดลงตั้งแต่ปี 2514 ต้องหาตลาดข้าว

ภายในประเทศมากขึ้น ข้าวภาคกลางซึ่งมีลักษณะเมล็ดนุ่ม สีสีได้ข้าวสารขาวสวยกว่าข้าวพื้นเมืองของภาคใต้ เริ่มตีตลาดข้าวภาคใต้ในกรุงเทพฯ ปริมาณการขายข้าวของภาคใต้ลดลงเรื่อยๆ จนสูญเสียตลาดข้าวในกรุงเทพฯ ไปตั้งแต่ 2530 เป็นต้นมา พร้อมๆ กันนั้นข้าวจากภาคกลางก็ได้เริ่มแทรกตัวเข้ามาในตลาดข้าวภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 และค่อยๆ ยึดครองตลาดข้าวภาคใต้ได้มากขึ้นเรื่อยๆ เพราะผู้คนในเมืองเปลี่ยนรสนิยมการบริโภค หันไปบริโภคข้าวภาคกลางมากขึ้น เพราะข้าวภาคใต้เมล็ดแข็ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อตลาดค้าข้าวของภาคใต้และพัฒนาการของโรงสีลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพอสมควร

การค้าข้าวของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีพัฒนาการอย่างไรนั้น ต้องมองผ่านพัฒนาการของโรงสีข้าว เพราะโรงสีข้าวจะเป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขายพร้อมกันไปในตัว ซึ่งงานของขวลิต อังวิยุทธ เรื่องการแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้ศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ พอจะสรุปได้ดังนี้

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2496-2506 มีโรงสีขนาดกลางเกิดขึ้นพร้อมๆ กับโรงสีขนาดเล็กหลายโรง เจ้าของโรงสีเคยเป็นคนกลางและเป็นนายหน้าค้าข้าวเปลือกกับโรงสีไฟรุ่นเก่ามาก่อน ดังนั้นจึงได้เปรียบโรงสีไฟในการหาแหล่งวัตถุดิบป้อนโรงสี เมื่อโรงสีขนาดกลางไปแย่งข้าวเปลือกในพื้นที่เดียวกันกับโรงสีไฟ ทำให้โรงสีไฟประสบปัญหาวัตถุดิบไม่เพียงพอป้อนโรงสี เนื่องจากโรงสีไฟเสียค่าใช้จ่ายสูงในการเดินเครื่องแต่ละครั้ง การได้ข้าวเปลือกไม่มากพอจะทำให้ไม่คุ้มทุนที่ใช้ในการสีข้าวแต่ละครั้ง โรงสีไฟจึงค่อยๆ ททยอยปิดกิจการลงไปเรื่อยๆ และหมดไปประมาณปลายทศวรรษ 2520

ในช่วงปี พ.ศ. 2496-2508 โรงสีขนาดกลางเจริญเติบโตเต็มที่ เข้าสวมแทนกิจการของโรงสีไฟ ทั้งด้านการรับซื้อข้าวเปลือก สร้างตัวแทนนายหน้าตลอดจนสามารถเครดิตซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา ทำให้ไม่ต้องใช้ต้นทุนในการดำเนินกิจการมากนัก เมื่อแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารแล้วก็ส่งข้าวสารไปขายแหล่งเดียวกับโรงสีไฟไม่ว่าจะเป็นตลาดในท้องถิ่น ตลาดชายแดน และตลาดในกรุงเทพฯ

ในขณะที่กิจการของโรงสีขนาดกลางดำเนินไปด้วยดี โรงสีขนาดเล็กก็ได้พัฒนาตัวเองคู่ขนานกันไป ในช่วงพ.ศ. 2508-2511 มีโรงสีขนาดเล็กเกิดเพิ่มขึ้นมากมาย การแข่งขันจึงเกิดขึ้น นำไปสู่การขาดทุนจนถึงขั้นที่โรงสีขนาดกลางหลายโรงต้องปิดกิจการ ด้วยเหตุผลหลายประการด้วยกัน เช่น ต้นทุนการดำเนินงานของโรงสีขนาดเล็กต่ำกว่า ราคาข้าวตกต่ำในช่วงปี พ.ศ. 2511-2515 ทำให้ชาวนาทิ้งไร่นาไปประกอบอาชีพอื่น ปริมาณข้าวเปลือกในไร่นาจึงลดจำนวนลง และที่สำคัญคือใน พ.ศ. 2524 ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่พัทลุง โรงสีได้รับความเสียหายอย่างหนัก โดยเฉพาะโรงสีไฟขนาดกลาง ซึ่งมีข้าวเก็บอยู่เต็มโกดัง ข้าวเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นของ อ.ก.ส. (องค์การตลาดเพื่อการเกษตร) อีกส่วนหนึ่งเป็นข้าวที่โรงสีซื้อไว้ในโครงการพุงราคาข้าวเปลือกเพื่อช่วยเหลือชาวนา และยังไม่ทำระบับัญชี ข้าวได้รับความเสียหายทั้งหมด โรงสีต้องขอใช้ โรงสีแต่ละโรงประสบภาวะขาดทุนจนต้องปิดกิจการไปจำนวนมาก

ส่วนโรงสีขนาดเล็กซึ่งเกิดขึ้นมากมาย และเป็นที่ยินชอบของชาวนามาก เพราะตั้งอยู่ใกล้บ้านชาวนาเริ่มนำข้าวเปลือกมาจ้างสีเพื่อนำข้าวสารไปขายที่ตลาดนัด เพราะคิดว่าจะได้ราคาดีกว่า สมัยก่อนเมื่อขายให้โรงสีไฟนั้นชาวนาจะนำข้าวเปลือกมา “ขังแลกข้าวสาร” กับโรงสี ชาวนาจะได้ข้าวสาร

ไป 50-55 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักข้าวเปลือก รำและปลายข้าวเป็นของโรงสี ต่อมาเมื่อโรงสีขนาดเล็กเกิดขึ้นก็เริ่มมีการคิดค่าจ้างสี อาจคิดกันเป็นถึงแล้วแต่จะตกลงกัน และเมื่อโรงสีขนาดเล็กเกิดขึ้นมาก มีการแข่งขันสูง บางโรงสีก็ไม่คิดค่าจ้าง ยินยอมให้ชาวนาได้ข้าวสาร 55 เปอร์เซ็นต์ของข้าวเปลือก และถ้าเป็นข้าวโรย คือข้าวที่ชาวนาคัดกรวดทรายและเมล็ดสีออกไปแล้ว ชาวนาจะได้ข้าวสาร 60 เปอร์เซ็นต์ โดยปลายข้าวและรำข้าวเป็นของโรงสีเช่นเดิม

โรงสีขนาดเล็กเริ่มลดจำนวนลงในทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา และหยุดกิจการไปมากในช่วง พ.ศ.2530-2531 โดยสาเหตุสำคัญ คือ ชาวนาทิ้งนาร้าง เพราะขายข้าวไม่ได้ราคา ทำให้โรงสีมีปริมาณข้าวเปลือกน้อยลง และเจ้าของโรงสีต้องซื้อข้าวเปลือกด้วยเงินสด หลังพ.ศ. 2530 เนื่องจากมีการแข่งขันสูง ทำให้ขาดเงินทุนหมุนเวียน เป็นต้น³⁹ หลังพ.ศ. 2530 เป็นต้นมาโรงสีต้องปรับบทบาทตัวเอง ทั้งด้านประสิทธิภาพการสีข้าว เพื่อให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพดี สามารถหาลาดใหม่ๆ เพิ่มขึ้นนอกจากตลาดในท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องลดค่าใช้จ่ายเพื่อให้สามารถดำรงสถานภาพของตนอยู่ต่อไปได้ ตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา จำนวนโรงสีไม่เพิ่มขึ้นอีกเลย ช้ำยังมีแนวโน้มลดลงตลอดเวลา จนเหลือเพียงประมาณ 1 ใน 4 ของจำนวนโรงสีในทศวรรษ 2510⁴⁰ โดยตลาดค้าข้าวสารของโรงสียังกระจุกตัวอยู่ภายในท้องถิ่นและจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น จังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดสตูล จังหวัดตรัง และจังหวัดสงขลา เป็นต้น⁴¹

สำหรับการขายข้าวของชาวนานั้น ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตลักษณะการขายข้าวก็เปลี่ยนไปไม่มากนัก ในช่วงแรกก่อนที่รัฐจะพัฒนาการคมนาคมให้สะดวกขึ้น ในช่วงก่อนทศวรรษ 2510 ชาวนาส่วนใหญ่ยังเก็บข้าวของตนในเรือนข้าว เมื่อจะขายก็นำข้าวมาวัดแล้วนำไปขายสำหรับชาวนารายย่อยยังมีการขายปลีกให้เห็นอยู่ โดยการเดินข้าวไปขายที่ตลาดนัดหรือร้านพ่อค้าคนกลางในตลาด ส่วนชาวนาที่มีผลผลิตมาก ส่วนใหญ่จะขายเป็นเกวียน และยังมีการขายแบบเหม้าห้องอยู่บ้าง⁴²

การเปลี่ยนแปลงการขายข้าวของชาวนา เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นหลังทศวรรษ 2510 เมื่อการคมนาคมเริ่มดีขึ้น ในขณะที่โรงสีเล็กเจริญเติบโตขึ้นตั้งแต่ 2508 เป็นต้นมา และมีอัตราการขยายตัวสูงอย่างยิ่ง โดยโรงสีจังหวัดสงขลาเพิ่มขึ้นจาก 122 โรง (ไม่ระบุขนาด) ใน พ.ศ. 2514 เป็น 459 โรง (โรงสีขนาดเล็ก) ใน พ.ศ. 2517 ขณะที่จังหวัดพัทลุง เฉพาะในเขตอำเภอเมือง เพิ่มขึ้นจาก 304 โรง (ไม่ระบุขนาด) ใน พ.ศ.2514 เป็น 399 โรง (โรงสีขนาดเล็ก) ใน พ.ศ. 2517⁴³ โรงสีขนาดเล็กเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งผลิตข้าวของชาวนา ชาวนาบางรายเริ่มเปลี่ยนพฤติกรรมการขายข้าวของตนโดยนำข้าวเปลือกไปจ้างโรงสีแปรรูปเป็นข้าวสารแล้วนำไปขายในตลาดนัด เพราะได้ราคาดีกว่าการขายในรูปของข้าวเปลือก ในขณะเดียวกัน การเกิดขึ้นมากมายทั้งโรงสีขนาดกลางและขนาดเล็ก ทำให้เกิดการแข่งขันกันสูงมาก โรงสีต้องสร้าง “นายหน้า” ไปแสวงหาข้าวเปลือกในแหล่งผลิตข้าว โดยยอมเสียค่านายหน้าเกวียนละ 50 บาท⁴⁴ แต่ในที่สุดโรงสีก็ผลักรถนี้ให้ชาวนา ส่วนพ่อค้าเร่และพ่อค้าคนกลางค่อยๆ ลดบทบาทและหายไป⁴⁵ โดยมีนายหน้าและโรงสีขนาดเล็กทำหน้าที่แทน

การที่โรงสีแข่งขันกันซื้อข้าวเปลือก ย่อมเป็นประโยชน์ต่อชาวนาในการขายผลผลิตของตน เพราะตลาดเป็นของผู้ขาย พ่อค้าไม่กดราคารับซื้อจากชาวนามากนัก แต่ชาวนาจะถูกโกงน้ำหนัก โดย

สภาพเศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2539

การถ่วงตาชั่งให้น้ำหนักตลาดเคลื่อนไป ชาวนาทียังตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบอยู่เช่นเดิม เพราะการถ่วงน้ำหนักตาชั่งทำกันแบบเนียนมาก⁴⁶ อย่างไรก็ตามการขายข้าวของชาวนาในช่วงนี้ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนักจากการขายข้าว แต่จะขาดทุนจากการเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2518 ทำให้นาล่ม ชาวนาบางรายต้องสูญเสียปัจจัยการผลิต เช่น รถไถที่น้ำพัดพาไปหรือต้องเสียเงินเพื่อซ่อมแซม ต้องเสียผลผลิตในไร่นา ต้องซ่อมแซมบ้านเรือนและจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่ขาดหายไป รายจ่ายของชาวนาเพิ่มขึ้นมาก พร้อมๆ กับต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้นเพราะต้องหาปัจจัยการผลิตทดแทนสิ่งที่เสียไป

ชาวนาเริ่มขายข้าวขาดทุนตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา ด้านหนึ่งเกิดจากผลกระทบของนาล่มเมื่อ พ.ศ. 2518 อีกด้านหนึ่งเกิดจากการที่ชาวนาเพิ่มต้นทุนการผลิตของตนสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้างรถไถ ค่าพันธุ์ข้าวใหม่ที่ต้องซื้อ ค่าปุ๋ยและยาฆ่าแมลงซึ่งต้องเริ่มใช้ในปริมาณที่มากขึ้นเนื่องจากระบบนิเวศเริ่มสูญเสียไป แมลงที่ทำลายกันเองตามธรรมชาติเริ่มสูญหายไปจากไร่นา ส่วนแมลงที่เป็นศัตรูพืชสามารถพัฒนาสายพันธุ์ของตัวเองจนสามารถต้านทานยาฆ่าแมลงได้ในระดับหนึ่ง ชาวนาต้องเพิ่มขนาดของตัวยามากขึ้นจึงจะสามารถกำจัดได้ ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ชาวนาเริ่มขายข้าวขาดทุน เพราะขายข้าวได้ราคาต่ำกว่าต้นทุนการผลิต มีหลักฐานยืนยันชัดเจนในช่วงต้นทศวรรษ 2530 โดยการรวบรวมต้นทุนการผลิตข้าวนาปีของสำนักงานเกษตรพัทลุง ใน พ.ศ. 2532 ดังนี้

ต้นทุนการผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (วิธีปักดำ)

1. ค่าพันธุ์ข้าว	70 บาท (ใช้ประมาณ 10 ก.ก)
2. ค่าเตรียมแปลง	300 บาท
3. ค่าถอนกล้า	200 บาท
4. ค่าปักดำ	150 บาท
5. ค่าปุ๋ยเคมี	200 บาท
6. ค่ายากำจัดศัตรูพืช	75 บาท
7. ค่าเก็บเกี่ยว (ใช้เคียว)	180 บาท
8. ค่าแรงงานขนข้าวกอง	50 บาท
9. ค่านวด	120 บาท
รวม	1,345 บาท

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง และจากการสอบถามเกษตรกร อ้างถึงใน สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพัทลุง, ข้อมูลการตลาด ประจำปี 2532

ผลผลิตข้าวของจังหวัดพัทลุงในฤดูกาลเพาะปลูก พ.ศ. 2532/2533 มีต้นทุนการผลิตประมาณ 3,645 บาท ต่อเกวียน* ชาวนาขายข้าวเปลือก 25 เปอร์เซนต์ ภายหลังจากฤดูกาลผลิตได้ราคาเกวียนละ 3,575 บาท (พ.ศ. 2533)⁴⁷ เพราะฉะนั้นถ้าชาวนาขายข้าวเปลือกจะขาดทุนทันทีเกวียนละ 70 บาท ข้าวรัยยังถูกกดราคาর্বซื้อจากพ่อค้าข้าว โดยการรับซื้อข้าวเปลือกต่ำกว่าราคาทั่วไป โดยมีส่วนต่างของราคา ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 จนถึง พ.ศ. 2539 เฉลี่ยประมาณ 208 บาท ต่อเกวียน⁴⁸ (ยกเว้น พ.ศ.

2534) หมายถึงว่า ชาวนาจะขายข้าวได้ต่ำกว่าราคาในท้องตลาดเฉลี่ยประมาณเกวียนละ 208 บาท ซึ่งมีผลทำให้ชาวนาขายข้าวขาดทุนยิ่งขึ้นอีก ต้นทุนการผลิตจะยิ่งเพิ่มขึ้นเมื่อชาวนาเริ่มใช้รถเกี่ยวข้าวซึ่งเข้ามาในพื้นที่ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530 โดยมีอัตราค่าจ้างตั้งแต่ 300-450 บาทต่อไร่

การขายข้าวขาดทุน ทำให้ชาวนาบางส่วนเริ่มทิ้งนาให้ร้าง หนุ่มสาวเริ่มออกจากพื้นที่เพื่อหางานทำ ผู้มีการศึกษาไปรับราชการหรือเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน ส่วนผู้ที่ต่อยโอกาสไม่ได้รับการศึกษาต่อก็ไปทำงานรับจ้างในเมือง ผู้ที่ยังอยู่ในพื้นที่บางส่วนเปลี่ยนอาชีพโดยใช้พื้นที่นาข้าวปรับพื้นที่ให้สูงขึ้นเพื่อปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ยางพารา มะม่วง⁴⁹ เป็นต้น ส่วนชาวนาที่ยังทำนาต่อไปก็ลดพื้นที่เพาะปลูกลง หลายรายปลูกเพียงเพื่อบริโภคเพราะไม่รู้จะทำอะไรให้ได้ผลดีกว่านี้⁵⁰ ชาวนาพูดเหมือนกันว่ายิ่งทำนามากยิ่งยากจนมาก หนี้สินเพิ่มพูนขึ้น⁵¹ ส่วนที่ปลูกเพื่อขายยังมีเฉพาะในพื้นที่อุดมสมบูรณ์และใกล้เขตชลประทานเท่านั้น

8. รัฐ: ระบบชลประทาน ผลของการพัฒนาเพียงส่วนเดียว

การทำนาในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีปัญหาสำคัญที่สุดคือเรื่องน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก เพราะบ่อยครั้งเมื่อน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก ข้าวก็แห้งตายหรือถ้าน้ำมากเกินไปนาก็ล้ม เพื่อแก้ปัญหานี้รัฐจึงได้ทำการพัฒนาระบบชลประทานในรูปของฝายกันน้ำตั้งแต่ พ.ศ. 2493 แต่เป็นระบบชลประทานขนาดเล็ก หลังทศวรรษ 2510 จึงเริ่มมีการพัฒนาระบบชลประทานขนาดกลางขึ้น ทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ในส่วนของระบบชลประทานฝั่งตะวันตกของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเขตพื้นที่จังหวัดพัทลุง ระบบชลประทานได้รับการพัฒนาเรื่อยมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 โดยในระยะแรกเป็นระบบชลประทานขนาดเล็ก ต่อมามีการพัฒนาระบบชลประทานขนาดกลางขึ้น ตั้งแต่หลังทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา โครงการชลประทานขนาดกลางเกิดขึ้น 7 โครงการ สามารถส่งน้ำครอบคลุมพื้นที่ได้ 278,400 ไร่⁵² ในกรณีที่ฝนตกต้องตามฤดูกาลและฝายเก็บกักน้ำได้เต็มที่ จะช่วยให้การปลูกข้าวของชาวนาในเขตชลประทานสามารถทำนาได้อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวชาวนาในเขตชลประทานได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามเนื่องจากระบบชลประทานไม่มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ถ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ก็ไม่มีน้ำเพียงพอจะส่งไปหล่อเลี้ยงต้นข้าวได้ทั่วถึง ประกอบกับคลองส่งน้ำค่อนข้างลึก ทำให้ชาวนาในบางพื้นที่ต้องใช้เครื่องสูบน้ำเข้านา เพิ่มต้นทุนการผลิตขึ้นไปอีก⁵³ ในบางพื้นที่ปลายคลองส่งน้ำลงทะเลสาบและระดับน้ำในคลองซึ่งลึกกว่าพื้นน้ำไม่ต่ำกว่า 1 เมตร ถ้าน้ำในคลองส่งน้ำลดลงโอกาสที่น้ำในทะเลสาบซึ่งน้ำเริ่มเต็มจะไหลย้อนขึ้นมาทางคลองส่งน้ำจะเกิดปัญหาการทำนาในอนาคตได้อย่างมากทีเดียว⁵⁴

ระดับน้ำในทะเลสาบเริ่มเต็มและมีปัญหาเกิดขึ้นมากมาย เกิดจากระบบชลประทานที่ระโนดเป็นสำคัญ ซึ่งงานของจรรยา หยุทอง เรื่อง ทุ่งระโนด: สามทศวรรษแห่งความทุกข์ยากของชุมชน "หมู่เล" ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจ พอสรุปได้ดังนี้

โครงการชลประทานระโนดเกิดขึ้น ใน พ.ศ. 2510 ใช้วิธีติดตั้งเครื่องสูบน้ำ จำนวน 10 ชุด ที่บ้านหัวป่า ตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพื่อสูบน้ำในทะเลสาบส่งไปตามคลองส่งน้ำ

เพื่อหล่อเลี้ยงไรนา โดยมีพื้นที่รับน้ำ 65,000 ไร่

ก่อนหน้าที่จะดำเนินการโครงการชลประทานระโนด กรมชลประทานได้ดำเนินการปิดเส้นทางติดต่อระหว่างทะเลสาบตอนบนกับอ่าวไทย เพื่อป้องกันน้ำเค็มรุกกล้าเข้ามาในทะเลสาบ 5 จุดด้วยกัน คือ เขื่อนบ้านแพรงเมือง เขื่อนปากกระวะ ฝ่ายรับแพรง ฝ่ายปากแตร และฝายน้ำล้นบ้านระวะ การทำเช่นนี้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงหลายประการ เช่น ทำให้จำนวนสัตว์น้ำโดยเฉพาะสัตว์น้ำเค็มลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะไม่สามารถเข้ามาวางไข่ในทะเลสาบได้และทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน เพราะตะกอนในทะเลสาบไม่สามารถไหลออกทะเลได้สะดวกเหมือนในอดีต เป็นต้น

ในส่วนที่เป็นผลกระทบจากโครงการชลประทานทุ่งระโนดนั้น เกิดจากการสูบน้ำในทะเลสาบส่งไปหล่อเลี้ยงไรนา ทำให้น้ำในทะเลสาบลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว จนระดับน้ำต่ำกว่าระดับน้ำเค็มในอ่าวไทย ส่งผลให้น้ำเค็มไหลเข้ามาในทะเลสาบสงขลาตอนบนกระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของผู้คนลุ่มน้ำอย่างรุนแรง จำนวนปลาลดลงทำให้ผู้คนที่มืออาชีพประมงไม่สามารถจับปลาได้เพียงพอแก่การดำรงชีพ คนหนุ่มสาวทิ้งถิ่นออกไปทำมาหากินนอกพื้นที่ เช่น เป็นกรรมกรในเขตเมืองหรือขายแรงงานในเมืองหลวง ส่วนคนที่ไม่อพยพก็ต้องพยายามหาอาชีพเสริมเพิ่มขึ้น เพื่อให้มีรายได้เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ⁵⁵

การมองภาพการพัฒนาเฉพาะจุด หรือมองเป็นส่วนเลี้ยว ส่งผลกระทบต่อผู้คนในลุ่มน้ำทะเลสาบอย่างกว้างขวาง การคิดแต่เพียงว่าชาวนาบริเวณปากกระวะอยากทำนาข้าว และต้องการให้ทางราชการปิดปากคลองเพื่อไม่ให้ น้ำเค็มเข้ามาในพื้นที่หรือการตั้งเครื่องสูบน้ำจัดไปเลี้ยงไรนาในทุ่งระโนด จนเกินพอดี ทำให้น้ำเค็มไหลย้อนจากปากทะเลสาบสงขลาขึ้นมาสูง ส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ของลุ่มน้ำทั้งระบบ โดยเฉพาะการปิดปากกระวะส่งผลกระทบต่อในวงกว้างมาก เพราะทำให้วงจรของการไหลเวียนของน้ำขาดลง วงจรชีวิตสัตว์น้ำได้รับผลกระทบ ทะเลสาบตื้นเขินเพราะตะกอนทับถมมากขึ้น เห็นได้ชัดกรณีทะเลน้อยเต็มไปด้วยวัชพืช เพราะไม่มีน้ำเค็มเข้ามาทำลายและไม่มีเส้นทางน้ำระบายตะกอนออกสู่อ่าวไทย ส่งผลกระทบต่อทั้งชีวิตสัตว์ ระบบนิเวศและวิถีชีวิตของผู้คนในลุ่มน้ำ อย่างยากที่จะประเมินได้

สรุปได้ว่าการตัดสินใจปลูกข้าวเพื่อขายของชาวนา โดยหันไปพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น รถไถ พันธุ์ข้าวใหม่ๆ ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี นอกจากทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นแล้วยังทำให้ระบบนิเวศและความสมบูรณ์ในลุ่มน้ำลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และรถไถ ทำให้ชีวิตพืชและสัตว์ต้องถูกทำลายลงอย่างมาก สิ่งเหล่านี้เป็นอาหารของผู้คนในลุ่มน้ำที่ได้มาโดยไม่ต้องซื้อหา ใช้จ่ายภายในครอบครัวน้อย ชีวิตไม่ต้องดิ้นรน อยู่อย่างเรียบง่าย แต่เมื่อสิ่งเหล่านี้สูญหายไป ชาวนาก็ต้องซื้อหาด้วยเงิน และเมื่อชาวนานำผลผลิตไปขาย ต้องผูกติดอยู่กับตลาด ซึ่งมีความไม่แน่นอนสูง บางครั้งขายข้าวได้ราคาต่ำกว่าต้นทุน ประสพภาวะขาดทุนแต่รายจ่ายเพิ่มขึ้น เพราะทรัพยากรธรรมชาติเริ่มสูญเสียดังนั้นต้องซื้อหาด้วยเงิน ชาวนาเริ่มมีรายได้ไม่พอจ่ายต้องเร่งผลิตข้าว ต้องทำงานหนักมากขึ้นเพื่อเพิ่มผลผลิต เพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายให้เพียงพอ บางครั้งทำนาไม่ได้ผลหรือเกิดอุทกภัย วาตภัย นาล่ม ข้าวม้ ข้าวในนาเสียหาย ต้องกู้หนี้ยืมสินมาใช้จ่ายในครอบครัว และผลิตซ้ำในฤดูเพาะปลูกต่อไป ชีวิตชาวนาจะเริ่มเครียดและถูกบงการด้วยเงินและตลาดอย่างหนักขึ้นเรื่อยๆ

ในขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์ในชุมชนทั้งทางด้านการผลิต ด้านสังคม เริ่มจางหาย การออกปาก ซอมือ ถูกแทนที่ด้วยการใช้เงินจ้าง ชุมชนที่เคยเกาะตัวกันแน่น เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เริ่มอ่อนแอ ผู้คนเริ่มมองหา “เงิน” เพื่อแสวงหาปัจจัยการผลิตและการบริโภคแบบวัฒนธรรมเมือง แทนการแสวงหา “น้ำใจ” ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีงามและเริ่มสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

นอกจากนี้การผลิตข้าวเพื่อขายยังสร้างปัญหาสำคัญให้เกิดขึ้นในระบบการผลิตข้าวอีกด้วย คือ เมื่อชาวนาขายข้าวขาดทุน มีเงินไม่พอใช้จ่าย มีหนี้สินเพิ่มขึ้นจากการทำนา เป็นแรงผลักดันให้แรงงานหนุ่มสาวหนีไร่เนาของตนเอง หลายคนที่มีการศึกษาจะออกไปรับราชการหรือทำงานเอกชนในเมือง บางคนออกไปทำงานโรงงาน โดยคนเหล่านี้ไม่ยอมกลับมาทำนาอีกเลย แม้แต่ผู้ที่ได้รับการศึกษาดิ ว่างานกลับมาบ้านก็ไม่ยอมทำนาเพราะรู้สึกเป็นงานที่เหนื่อยยากและไร้เกียรติ⁵⁶

ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจของชาวนาหลังจากผลิตข้าวเพื่อขาย ไม่ได้ช่วยให้ชาวนามีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น ตรงข้ามกลับทำให้ชีวิตของชาวนาเต็มไปด้วยปัญหา มีหนี้สินนานับประการ ส่งผลให้คนหนุ่มสาวไม่ยอมทำนาและถ้าหมดชาวนารุ่นนี้จะมีใครทำนาต่อไป แม้ปลูกเพียงเพื่อบริโภคก็ตามที นี่เป็นคำถามจากใจของชาวนาในที่ประชุมเวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” และจากใจผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน

เศรษฐกิจชาวนายางพารา

ชาวนายางพารา เริ่มปลูกยางพาราเป็นอาชีพหลักมากขึ้นหลังสงครามเกาหลี โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐทุกขั้นตอนการผลิต การปลูกยางพารามีเป้าหมายการผลิตเพื่อขายเท่านั้น ทำให้ระบบทุนนิยมแทรกตัวเข้ามาในชุมชนได้เร็วกว่าชาวนา ระบบทุนนิยมจะควบคุมปัจจัยการผลิต และการตลาดอย่างชัดเจน เกิดระบบผูกขาดการค้ายางพาราขึ้น ทำให้พ่อค้ากำหนดราคาขายยางพาราตามใจชอบ โดยชาวนาไม่มีอำนาจต่อรองจึงตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบ จำเป็นต้องขายผลผลิตของตนในราคาที่ต่ำ ถ้าไรที่ได้จากการขายยางจึงมีน้อย ไม่สามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยอาชีพทำสวนยางเพียงอย่างเดียว ต้องทำอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริม จึงจะสามารถดำรงสถานะของครอบครัวในปัจจุบันได้ ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

1. การปลูกยางพาราเพื่อขาย: ยางพินรุติแทนที่พินรุติพื้นเมือง

หลังสงครามเกาหลี ชาวนายางพาราเริ่มเปลี่ยนแปลงเป้าหมายการผลิตยาง จากการปลูกเป็นอาชีพเสริมหันมาทำเป็นอาชีพหลักมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะทำให้ชาวนายางเริ่มเอาใจใส่การทำสวนยางของตนมากขึ้นแล้ว ยังเป็นแรงจูงใจให้มีการขยายพื้นที่ปลูกยางเพิ่มขึ้นอีกด้วย ในขณะเดียวกันรัฐบาลซึ่งมองเห็นว่า ยางจะเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญและทำรายได้ให้กับรัฐบาลอย่างดีต่อไปในอนาคต ได้ให้ความสนใจที่จะพัฒนาการผลิตยางให้มีคุณภาพมากขึ้น ประกอบกับหลังจากที่ยางพารากลายเป็นสินค้าส่งออกอันดับ 2 รองจากข้าว ในพ.ศ. 2498 ได้เป็นตัวกระตุ้นสำคัญที่ทำให้รัฐตัดสินใจเข้ามาแทรกแซงกระบวนการผลิตยางเรื้อรังขึ้น โดยมุ่งที่จะพัฒนาการผลิตยางให้มีประสิทธิภาพในทุก

หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจของคนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ขั้นตอนการผลิต ตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ การปลูก การบำรุงรักษา การกรีดยาง และการแปรรูปยาง

ดังนั้นในพ.ศ. 2503 รัฐประกาศใช้พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พุทธศักราช 2503 ซึ่งต่อมาได้แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2505 ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2518 และฉบับที่ 4 พ.ศ. 2530 ซึ่งยังใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

หลักการสำคัญของพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง คือ ต้องการจะสนับสนุนให้ชาวสวนยางปลูกยางพันธุ์ดีแทนที่ยางพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งให้ผลผลิตต่ำเฉลี่ยเพียงประมาณปีละ 60-80 กิโลกรัมต่อไร่⁵⁷ ในขณะที่ยางพันธุ์ดีให้ผลผลิตสูงกว่ามากโดยเฉพาะพันธุ์ RRIM 600 ให้ผลผลิตสูงถึงเฉลี่ยปีละ 200-250 กิโลกรัมต่อไร่⁵⁸ แต่การที่จะให้ชาวสวนดำเนินการเองเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก เพราะนอกจากต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงแล้ว รายได้ของครอบครัวก็ต้องสูญเสียไปในกระบวนการปลูกทดแทนอีกด้วย

ดังนั้นรัฐจึงได้เข้ามาตรกรการกระตุ้นให้ชาวสวนปลูกทดแทนยางพันธุ์พื้นเมืองด้วยยางพันธุ์ดี โดยการให้เงินช่วยเหลือแก่เกษตรกรที่จะปลูกยางทดแทน สำหรับเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งนี้รัฐใช้วิธี "เก็บเงินสงเคราะห์เพื่อการปลูกแทน (Cess)" จากผู้ส่งออก มาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน โดยจัดเก็บตามมาตรา 5 (1) และ (2) แห่งพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พุทธศักราช 2503 ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

มาตรา 5 บุคคลใดส่งยางออกนอกราชอาณาจักรต้องเสียเงินสงเคราะห์ตามระเบียบ และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง และตามอัตราที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดเป็นครั้งคราว โดยถือเกณฑ์ยางแผ่นรมควันเป็นมาตรฐานดังต่อไปนี้

(1) ถ้าราคามาตรฐานยางแผ่นรมควันอยู่ในระดับที่ไม่เกินกิโลกรัมละสิบบาท ให้กำหนดอัตราเงินสงเคราะห์ไม่เกินกิโลกรัมละห้าสิบบาท

(2) ถ้าราคามาตรฐานยางแผ่นรมควันสูงกว่ากิโลกรัมละสิบบาทจะกำหนดอัตราเงินสงเคราะห์ไม่เกินกิโลกรัมละห้าสิบบาท หรือสูงกว่าของราคาที่สูงกว่าสิบบาทนั้นก็ได้

ราคายางมาตรฐานยางแผ่นรมควันข้างต้น หมายถึงราคาซื้อขายกันภายในประเทศประกอบกับราคาที่ซื้อขายกันในประเทศหรือราคาที่อธิบดีกรมศุลกากรประกาศกำหนดตามกฎหมายที่ว่าด้วยพิกัดอัตราศุลกากรอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือสองอย่างประกอบด้วย⁵⁹

การจัดเก็บเงินสงเคราะห์เพื่อการปลูกแทน ตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่จะนำรายได้เข้ามาสมทบในกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางซึ่งจะนำไปช่วยเหลือหรืออุดหนุนแก่เกษตรกรตามโครงการปลูกยางทดแทน โดยดำเนินการตามมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ซึ่งได้กำหนดให้มีการจัดสรรเงินสงเคราะห์ที่เก็บได้ตามมาตรา 5 ดังนี้

(1) จำนวนร้อยละห้า สำหรับใช้จ่ายในการดำเนินงานค้นคว้าทดลองเกี่ยวกับกิจการยาง ในอันที่จะเป็นประโยชน์แก่เจ้าของสวนยางโดยเฉพาะ มอบไว้แก่กรมกสิกรรมเป็นงวดๆ ตามที่รัฐมนตรีกำหนด เงินที่กรมกสิกรรมได้รับนี้มีให้ถือว่าเป็นรายรับตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ

(2) จำนวนไม่เกินร้อยละห้า เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารการสงเคราะห์ การทำสวนยาง หากเงินจำนวนที่ตั้งไว้ไม่พอจ่ายในงานต่างๆ ดังกล่าวให้รัฐบาลตั้งรายจ่ายเพิ่มเติมในงบประมาณประจำปีตามความจำเป็น

(3) จำนวนเงินนอกจาก (1) และ (2) เป็นเงินที่จัดสรรไว้เพื่อสงเคราะห์เจ้าของสวนยางตามพระราชบัญญัติทั้งสิ้น และจะจ่ายเพื่อการอื่นไม่ได้⁶⁰

กล่าวได้ว่า เงินรายได้จากการจัดเก็บเงินสงเคราะห์เพื่อการปลูกแทนนั้น จะต้องนำมาจัดสรรเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 จำนวน 90 เปอร์เซ็นต์ของรายได้ จะต้องใช้เพื่อช่วยเหลือเจ้าของสวนยางตามโครงการปลูกยางทดแทน อีก 5 เปอร์เซ็นต์ใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ส่วนอีก 5 เปอร์เซ็นต์ที่เหลือนำไปใช้จ่ายในการศึกษาวิจัย และค้นคว้าเกี่ยวกับยาง สัดส่วนนี้ได้ปรับเปลี่ยนตามพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2530 กำหนดให้สัดส่วนของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางเพิ่มขึ้นเป็น 10 เปอร์เซ็นต์ และให้ลดสัดส่วนของการปลูกแทนเหลือเพียง 85 เปอร์เซ็นต์ อีก 5 เปอร์เซ็นต์ที่เหลือใช้ในการค้นคว้าวิจัยเช่นเดิม

สำหรับเงินช่วยเหลือชาวสวนในระยะแรก ซึ่งเริ่มในพ.ศ. 2504 รัฐได้ให้เงินอุดหนุนแก่ผู้ปลูกยางทดแทน จำนวน 1,500 บาท ต่อไร่ จากนั้นเงินจำนวนนี้จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามแต่คณะกรรมการกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจะเห็นสมควร ทั้งนี้เป็นไปตามจำนวนเงินที่กองทุนได้รับ ทั้งจากเงินสงเคราะห์เพื่อการปลูกแทน และแหล่งเงินทุนอื่นๆ เช่น เงินกู้ และเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ ดังนั้นเงินอุดหนุนจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จาก 1,500 บาท ในระหว่างปีพ.ศ. 2504-2507 เป็น 1,850 บาท ในพ.ศ. 2508-2509 เป็น 2,000 บาท ในพ.ศ. 2510-2519 เป็น 2,800 บาท ในพ.ศ. 2522 เป็น 3,900 บาท ในพ.ศ. 2523 เป็น 4,800 บาท ในพ.ศ. 2527⁶¹ และ 6,800 บาท ในปัจจุบัน

ในการให้เงินสงเคราะห์ในระยะแรก ได้กำหนดให้เจ้าของสวนยางที่ต้องการปลูกทดแทนปฏิบัติตามเงื่อนไขมาตรา 8 (3) แห่งพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พุทธศักราช 2503 โดยกำหนดให้มีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 2 ไร่ แต่ละไร่ต้องมีต้นยางแก่ อายุ 25 ปี ขึ้นไป หรือต้นยางทรุดโทรมเสียหายหรือต้นยางที่ให้ผลน้อยปลูกไว้ไม่น้อยกว่า 10 ต้น และโดยเฉลี่ยต้องมีต้นยางไม่น้อยกว่าไร่ละ 25 ต้น

ส่วนการให้เงินดังกล่าว จะแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การให้เป็นสิ่งของ ได้แก่ ต้นพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบวัชพืชและการให้เงินสงเคราะห์เป็นตัวเงิน โดยจะแบ่งให้เป็นงวดๆ ในระยะเวลา 5 ปีครึ่ง หลังจากนั้นถือว่าพ้นการสงเคราะห์ ชาวสวนต้องดูแลสวนยางของตนเอง

ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การให้เงินอุดหนุนเพื่อปลูกทดแทนด้วยยางพันธุ์ดี มีปัญหาบ้างในระยะแรก เนื่องจากชาวสวนเข้าใจว่า ถ้าใครเอาเงินอุดหนุนมาปลูกจะถูกยึดที่ดินเป็นของรัฐ⁶² ทั้งนี้เพราะชาวสวนไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตน มีเพียงใบ สด.1 จึงระแวงว่าเป็นวิธีที่รัฐจะยึดทรัพย์สินเป็นของรัฐในภายหลัง นอกจากนี้การปลูกทดแทน ทำให้ชาวสวนต้องเสียรายได้ของครอบครัวเป็นเวลานาน 6-7 ปี สวนยางลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่เป็นสวนขนาดเล็ก เมื่อขอสงเคราะห์จะต้องโค่นหมดทั้งสวนหรือแบ่งซอยเป็นแปลงขนาดเล็กลงเพื่อให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัวบ้าง แต่ก็ยังมีรายได้ไม่พอเพียง ต้องทำอาชีพอื่นเสริมจึงจะพอเลี้ยงชีพอยู่ได้ สวนสวนขนาดใหญ่จะได้ประโยชน์จากการได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุนฯ มากกว่าสวนขนาดเล็ก สามารถแบ่งสวนเพื่อรับการสงเคราะห์เป็นแปลงๆ ได้โดยไม่กระทบถึงรายได้ระหว่างการรับการสงเคราะห์มากนัก

หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจของคนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ตารางที่ 4.4 พื้นที่ปลูกยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวนผู้ขอรับทุนสงเคราะห์และพื้นที่ที่ได้รับการสงเคราะห์ พ.ศ. 2504-2509

พ.ศ.	พื้นที่การเพาะปลูก (ไร่)			พื้นที่ที่ได้รับการสงเคราะห์ (ไร่) ³					
	สงขลา	พัทลุง	ลุ่มน้ำ	สงขลา		พัทลุง		ลุ่มน้ำ	
				ราย	ไร่	ราย	ไร่	ราย	ไร่
2504	-	-	-	192	5,115	17	331	209	5,446
2505	-	-	-	308	6,030	23	287	331	6,317
2506 ¹	701,154	235,884	937,038	274	5,547	18	425	292	5,972
2507	-	-	-	390	5,182	95	788	485	5,970
2508	-	-	-	518	6,175	125	982	643	7,157
2509 ²	1,213,231	400,625	1,613,856	492	5,528	162	1,049	654	6,577

ที่มา : ¹ กรมการยาง, รายงานสำมะโนเกษตร 2506

² งานเศรษฐกิจการยาง ศูนย์วิจัยการยางคอหงส์ หาดใหญ่

³ กจข. พณ 0301.11.9.4/1 การประชุมเรื่องกรแก้ไขภาวะการค้ายางตกต่ำ (14 มี.ค. 2510 - 12 มี.ย. 2511)

ในระยะแรกการปลูกทดแทนด้วยยางพันธุ์ดีในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นแหล่งผลิตยางพาราขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในภาคใต้ ขยายตัวเพิ่มขึ้นน้อยมาก จาก 5,446 ไร่ ในพ.ศ. 2504 เพิ่มขึ้นเป็น 6,577 ไร่ ในพ.ศ. 2509 เพิ่มขึ้นเพียง 20.76 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งไม่ได้สัดส่วนกันกับพื้นที่ที่ปลูกยางพาราในลุ่มน้ำทะเลสาบ ซึ่งขยายตัวมากขึ้นจาก 937,038 ไร่ ในพ.ศ. 2506 เป็น 1,613,856 ไร่ ใน พ.ศ. 2509 เพิ่มขึ้นถึง 72.22 เปอร์เซ็นต์ (ดูตารางที่ 4.4)

อย่างไรก็ตามกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางประสบความสำเร็จในการจูงใจให้ชาวสวนหันมาปลูกทดแทนยางพันธุ์พื้นเมืองด้วยยางพันธุ์ดีมากพอสมควร ในช่วง 30 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2504-2533 ชาวสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาปลูกทดแทนได้ถึง 1,091,563.32 ไร่ หรือ 49.45 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ปลูกยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยชาวสวนยางจังหวัดพัทลุงปลูกทดแทนในปริมาณที่สูงถึง 303,560.93 ไร่ หรือ 54.52 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่ชาวสวนยางจังหวัดสงขลาปลูกทดแทนได้ 787,975.39 ไร่ หรือ 47.75 เปอร์เซ็นต์ (ดูตารางที่ 4.5) ส่วนผลผลิตต่อไร่ก็เพิ่มขึ้นจากเฉลี่ยปีละประมาณ 60 กิโลกรัมต่อไร่ ก่อน พ.ศ. 2504 เพิ่มขึ้นเกือบ 5 เท่าตัว ใน พ.ศ. 2535 เห็นได้ชัดกรณีผลผลิตยางพาราของจังหวัดพัทลุง เพิ่มขึ้นถึง 286 กิโลกรัมต่อไร่ ใน พ.ศ. 2535⁶³

ตารางที่ 4.5 พื้นที่เพาะปลูกยางพารา กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ที่ได้รับการสงเคราะห์ ปลูกแทนด้วยยางพันธุ์ดี พ.ศ. 2510-2539

พ.ศ.	พื้นที่การเพาะปลูก (ไร่)			พื้นที่ที่ได้รับการสงเคราะห์ (ไร่) ⁶		
	สงขลา	พัทลุง	ลุ่มน้ำ	สงขลา	พัทลุง	ลุ่มน้ำ
2510	-	-	-	4,741.79	871.75	5,613.54
2511	-	-	-	6,940.80	2,040.08	8,980.88
2512	-	-	-	12,540.35	2,502.20	15,042.55
2513	-	-	-	11,738.70	3,130.45	14,869.15
2514	-	-	-	15,344.20	2,561.65	17,905.65
2515	-	-	-	17,876.95	2,951.40	20,828.35
2516	-	-	-	20,497.55	5,031.70	25,529.25
2517	-	-	-	22,762.75	5,732.95	28,495.70
2518 ¹	1,403,526	462,836	1,866,362	20,437.65	4,473.30	24,910.95
2519	1,426,926	470,486	1,897,412	22,792.35	6,250.00	29,042.35
2520	1,450,326	478,137	1,928,463	25,099.75	7,542.55	32,642.30
2521	1,473,881	485,838	1,959,719	35,802.00	11,199.00	47,001.00
2522	1,497,125	493,437	1,990,562	42,702.00	18,611.00	61,313.00
2523	1,520,256	-	-	42,218.00	25,475.00	67,693.00
2524	-	-	-	41,920.90	28,221.30	70,142.20
2525	-	-	-	47,194.65	26,453.65	73,648.30
2526	-	-	-	41,343.50	18,744.30	60,087.80
2527	-	-	-	37,170.95	18,866.00	56,036.95
2528	-	-	-	45,616.55	26,094.75	71,711.30
2529 ²	1,623,704	552,066	2,175,770	48,380.05	23,142.70	71,522.75
2530	-	-	-	51,858.95	17,288.15	69,147.10
2531	1,623,704	552,066	2,175,770	56,878.05	19,468.65	76,346.70
2532	-	-	-	44,170.15	13,009.10	57,179.25
2533	1,650,244	556,746	2,206,990	38,369.80	10,037.30	48,407.10
2534	-	409,582	-	40,564.50	10,137.65	50,702.15
2535 ³	1,489,361	532,834	2,022,195	43,711.60	9,446.30	53,157.79
2536 ⁴	1,081,140	444,645	1,525,785	42,872.95	8,376.55	51,249.50
2537 ⁵	1,675,355	658,611	2,333,966	32,001.90	6,208.40	38,210.30
2538	1,747,908	649,777	2,397,685	32,275.10	6,480.20	38,755.30
2539	1,640,433	648,418	2,288,851	32,222.25	7,343.90	39,566.15

- ที่มา : 1 ศูนย์วิจัยการยาง หาดใหญ่
 2 สถิติประเทศไทย, 17, 1- 2 ปี พ.ศ. 2531
 3 สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดพัทลุง, ข้อมูลการตลาด พ.ศ. 2534, 2535, 2537
 4 สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำมะโนการเกษตรจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุง พ.ศ. 2536
 5 สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดรายนงานสถิติจังหวัด พ.ศ. 2538, 2539
 6 ฟินิจ เสทือนวงษ์, รวบรวม, สถิติยางธรรมชาติ ยางสังเคราะห์ และเนื้อที่ปลูกยางพารา ปี 2544, หน้า 76-105.

หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจของคนลุ่มทะเลสาบสงขลา

การพัฒนาเทคนิคการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิตยางได้เริ่มอย่างจริงจังเมื่อรัฐบาลเข้าแทรกแซงการผลิตโดยให้เงินอุดหนุนชาวสวนปลูกแทนด้วยยางพันธุ์ดี ซึ่งเริ่มในพ.ศ. 2504 โดยชาวสวนจะได้รับคำแนะนำและควบคุมอย่างใกล้ชิดจากเจ้าหน้าที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางเกือบทุกขั้นตอนการผลิต ตั้งแต่แนะนำการปลูกแทนด้วยยางพันธุ์ดีที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ซึ่งทำการวิจัยโดยศูนย์วิจัยการยาง ตำบลคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยได้กำหนดสายพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูงออกเป็นชั้นๆ สามชั้นด้วยกัน คือ พันธุ์ยางชั้นหนึ่ง ชั้นสอง และชั้นสาม⁶⁴ การจะใช้ยางพันธุ์ชั้นไหน และยางพันธุ์อะไร ชาวสวนจะเป็นผู้ตัดสินใจแต่ส่วนใหญ่ทำตามคำแนะนำของกองทุน ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พันธุ์ยางที่นิยมใช้กันคือ RRIM 600 PB5/51 และ GT1 ตามลำดับ⁶⁵ โดยเฉพาะพันธุ์ RRIM 600 นิยมกันมาก เพราะให้น้ำยางสม่ำเสมอ ลำต้นแข็งแรงโดนลมพัดแรงๆ ไม่ค่อยล้ม⁶⁶

นอกจากนี้การกำหนดระยะเวลาปลูก การดูแลและบำรุงรักษาโดยการใส่ปุ๋ยเคมีต่างชนิดกันตามขั้นตอนตั้งแต่เริ่มปลูกจนสามารถกรีดยางได้ การใช้สารเคมีปราบวัชพืช การปลูกพืชคลุมดินและการปลูกพืชแซมระหว่างแถวยาง เพื่อเพิ่มรายได้ให้เจ้าของสวน จะต้องเป็นไปตามข้อกำหนดของกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และเพื่อให้ต้นยางให้ผลผลิตสูงตามที่ต้องการ เจ้าหน้าที่ของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจะดูแลให้คำแนะนำและจ่ายเงินค่าแรงงานรวมทั้งค่าวัสดุในแต่ละงวดจนครบ 5 ปี ครึ่ง หลังจากนั้นชาวสวนต้องดูแลสวนยางของตนเอง ยางพาราพันธุ์ดีจะสามารถกรีดยางได้เมื่ออายุประมาณ 7 ปี และเพื่อรักษาให้นายางให้สามารถกรีดยานานที่สุด กองทุนจะแนะนำไม่ให้ชาวสวนกรีดยางทุกวัน แต่จะกรีดยางติดต่อกันได้กี่วันขึ้นอยู่กับขนาดของการเปิดหน้ายาง ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ส่วนใหญ่จะนิยมเปิดหน้ายางโดยกรีดยางครั้งต้น และกรีดยางหนึ่งในสามของต้น โดยชาวสวนที่กรีดยางครั้งต้น ส่วนใหญ่จะกรีดยาง 3 วัน เว้น 1 วัน ส่วนชาวสวนที่กรีดยางหนึ่งในสามของต้น ส่วนใหญ่จังหวัดสงขลาจะกรีดยาง 3 วัน เว้น 1 วัน ขณะที่พัทลุงจะกรีดยางทุกวัน⁶⁷ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะเศรษฐกิจของเจ้าของสวนเป็นสำคัญ โดยใช้แรงงานทั้งในครอบครัวและแรงงานจ้างกรีดยาง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของเนื้อที่และแรงงานในแต่ละครอบครัว

กล่าวได้ว่า การที่รัฐเข้ามาแทรกแซงการผลิต โดยควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่การคัดเลือกสายพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง การปลูก การบำรุงรักษา การใส่ปุ๋ย การปลูกพืชแซม ตลอดจนการกรีดยางและการแปรรูป ทำให้คุณภาพการผลิตยางของชาวสวนยางลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาดีขึ้น ผลผลิตของชาวสวนมีปริมาณมากขึ้น แต่ยังมีปัญหาการขายผลผลิตที่ได้ราคาต่ำ และการถือครองที่ดิน ซึ่งชาวสวนมีไม่มากนัก ทำให้รายได้ที่เกิดจากการผลิตยางเพื่อขายเป็นอาชีพหลักมีไม่เพียงพอ

2. การทำสวนยางพารา: ชาวสวนสูญเสียรายได้จากเงื่อนไผ่ของกองทุนฯ

การประกาศใช้พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง เมื่อพ.ศ. 2503 และเริ่มให้ทุนสงเคราะห์เพื่อปลูกแทนยางพันธุ์พื้นเมืองด้วยยางพันธุ์ดี เมื่อพ.ศ. 2504 ได้รับการตอบรับจากชาวสวนอย่างเชื่องช้า เห็นได้ว่า ในพ.ศ. 2504 มีชาวสวนเข้าร่วมโครงการปลูกทดแทนเพียง 209 ราย พื้นที่สงเคราะห์ 5,446 ไร่ ก่อนที่จะเขยิบตัวสูงขึ้นอีกเล็กน้อย ในพ.ศ. 2506 ซึ่งมีชาวสวนเข้าร่วมโครงการปลูกทดแทนเพิ่มขึ้นเป็น 292 ราย พื้นที่สงเคราะห์ 5,972 ไร่ มีส่วนต่างจาก พ.ศ. 2504 เพียง

83 ราย พื้นที่สงเคราะห์ต่างกันเพียง 526 ไร่ ในช่วงระยะเวลา 3 ปี ซึ่งนับว่าการเข้าร่วมโครงการของชาวสวนยางพาราเคลื่อนตัวช้ามากเมื่อเทียบกับพื้นที่เพาะปลูกยางพาราของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีมากถึง 937,038 ไร่ (ดูตารางที่ 4.4)

ปรากฏการณ์เช่นนี้ เกิดจากการที่ชาวสวนไม่ไว้วางใจรัฐ เนื่องจากไม่เคยได้รับการช่วยเหลือแบบให้ขาดเช่นนี้มาก่อน ส่วนใหญ่รัฐจะเข้ามาเก็บภาษีและแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเท่านั้น ชาวสวนจึงระแวงรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ กริ่งเกรงไปว่าการให้ทุนสงเคราะห์ชนิดให้ขาดนั้นน่าจะมีอะไรซ่อนเร้นอยู่ บางรายคิดว่าเมื่อขอทุนสงเคราะห์ไปแล้ว กองทุนจะยึดสวนยางที่ปลูกทดแทน รวมถึงที่ดินคืนไป เพราะเอกสารสิทธิของพวกเขาส่วนใหญ่มีเพียง สด.1 บางรายเกรงว่าจะถูกเรียกเก็บภาษี กลัวจะถูกเรียกเงินที่ให้มาคืนไป และท้ายที่สุดไม่แน่ใจว่า ยางพันธุ์ใหม่จะให้ให้น้ำยางมากกว่ายางพันธุ์พื้นเมืองจริงหรือไม่⁶⁸ ดังนั้นชาวสวนส่วนใหญ่จึงรอดูว่าผู้ที่ขอรับทุนสงเคราะห์เพื่อการปลูกทดแทนไปก่อนหน้านี้ ประสบปัญหาเช่นที่พวกตนกังวลหรือไม่ ดังนั้นการปลูกทดแทนจะขยายตัวมากขึ้นหรือไม่ จึงต้องรอจนกระทั่งชาวสวนที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการก่อนหน้านี้ไม่มีปัญหาอย่างที่วิตก กังวล จึงค่อยๆ เข้าร่วมโครงการปลูกทดแทน และเมื่อสวนยางรุ่นแรกที่เข้าร่วมโครงการเปิดกรีดได้ ปรากฏว่าได้ผลดีมาก มีปริมาณน้ำยางมากกว่ายางพันธุ์พื้นเมืองถึง 3 เท่า⁶⁹ ทำให้การปลูกทดแทนยางพันธุ์พื้นเมืองด้วยยางพันธุ์ดีเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ช่วงหลังของทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา โดยพื้นที่การปลูกทดแทนเพิ่มขึ้นจาก 6,577 ไร่ ในพ.ศ. 2509 เพิ่มขึ้นเป็น 20,828.35 ไร่ ในพ.ศ. 2515 เพิ่มขึ้นถึง 14,251.35 ไร่ (ดูตารางที่ 4.5)

ในการปลูกทดแทนนั้น กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางได้กำหนดเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวสวนยางเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ชาวสวนยางพาราที่ขอรับการสงเคราะห์ต้องโค่นต้นยางเก่าและไม้ผลอื่นๆ หมดทั้งสิ้น ถ้าชาวสวนรายใดเว้นไม้ผลไว้ กองทุนจะตัดพื้นที่สวนนั้นออกไป แต่เนื่องจากไม้ผลไม่ได้กระจุกตัวอยู่เป็นหย่อมๆ แต่ขึ้นกระจายไปทั่วทั้งสวน ถ้าเว้นไม้ผลไว้ชาวสวนก็แทบจะไม่มีพื้นที่เหลือปลูกยางทดแทน และคงได้เงินช่วยเหลือเพื่อการปลูกแทนเพียงเล็กน้อย⁷⁰ ดังนั้นชาวสวนจึงต้องจำใจโค่นต้นยางเก่าและไม้ผลอื่นๆ ทั้งสวน สูญเสียรายได้ที่ควรจะได้จากไม้ผลในสวน ยางไปอย่างสิ้นเชิง ความจริงแล้วการทำสวนยางแบบดั้งเดิมนั้น ชาวสวนจะมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับสวนยางค่อนข้างมาก เพราะในสวนยางชาวสวนจะปลูกไม้ผลปะปนกับต้นยางพารา เช่น สะตอ ลูกเนียง ทุเรียนพันธุ์พื้นเมือง เป็นต้น ในช่วงที่ชาวสวนยังไม่สามารถกรีดยางได้จะเดือดร้อนไม่มากนัก เพราะได้อาศัยไม้ผลในสวนของตนเลี้ยงชีพไปได้ ดังนั้นการโค่นยางและไม้ผลอื่นๆ จนโล่งเตียน ทำให้ชาวสวนขาดรายได้จนเกือบครบครันระหว่างรอเปิดกรีดยาง แม้ว่าจะสามารถปลูกพืชแซมในสวนเพื่อหารายได้มาชดเชยส่วนที่ขาดหายไปก็ทำได้เพียง 3 ปี หลังจากนั้นกิ่งใบของยางจะแผ่คลุมเป็นร่มเงาทำให้การปลูกพืชแซมไม่ได้ผลเท่าที่ควร ต่อมากองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ได้ตระหนักถึงความเดือดร้อนในการสูญเสียรายได้ของชาวสวนยาง จึงได้ปรับปรุงเงื่อนไขการโค่นยางเพื่อปลูกทดแทน โดยยอมให้ชาวสวนยางเว้นไม้ผลไว้ในสวนของตนได้ โดยไม่ตัดพื้นที่สวนนั้นออกจากการสงเคราะห์ เมื่อไม่เกิน 10 ปีมานี้เอง ถึงแม้จะเปลี่ยนลำซำก็ยังคงคิดว่าไม่ปรับเปลี่ยนแปลง เพราะการอนุญาตให้เว้นไม้ผลในสวนยางได้ ช่วยเพิ่มรายได้และสามารถจนเจือไม่ให้ครอบครัวเดือดร้อนจากการสูญเสียรายได้ระหว่างรอระยะ

หนึ่งศตวรรษเศษชฎกิจของคณะเสนาบดีสงขลา

เวลาเปิดกรีดได้พอสมควร

กล่าวได้ว่า การที่หน่วยงานรัฐบาลบังคับให้ชาวสวนยางปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อหวังผลในการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น โดยไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวสวนที่ดำรงอยู่มานาน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวสวนยางพาราค่อนข้างมาก ต้องเดือดร้อนเพราะรายได้ส่วนหนึ่งที่ต้องสูญเสียไปจากการโค่นไม้ผลที่เคยเป็นแหล่งรายได้จนเจือจางจนหมดโดยตลอด นอกจากนี้ทำให้ชีวิตชาวสวนผูกติดอยู่กับตลาดมากยิ่งขึ้น เพราะยางพาราปลูกเพื่อขายเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการขึ้นลงของราคายาง การกดราคาของพ่อค้า การโกงน้ำหนัก ล้วนส่งผลกระทบต่อกำไร ขาดทุน ของชาวสวนยางพาราทั้งสิ้น โดยเฉพาะราคายางของไทยซึ่งขึ้นลงตามราคายางและความต้องการของตลาดโลก ถ้าราคายางตกลงมาก ๆ ชาวสวนยางจะขายผลผลิตของตนได้ไม่คุ้มทุน และเมื่อเกิดเช่นนี้ขึ้นบ่อยครั้ง นานวันเข้าเงินออมที่เก็บไว้ก็จะไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งเป็นรายจ่ายประจำ จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสินจากผู้อื่นหรือธนาคาร โดยเฉพาะธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น ซึ่งถ้าหากกองทุนไม่บังคับให้โค่นไม้ผลในสวนยาง ก็จะสามารถนำผลผลิตมาขายจนเจือจางจนหมด ช่วยให้การเลี้ยงชีพไม่ขัดสน อาจไม่ต้องกู้หนี้ยืมสินให้เป็นภาระแก่ครอบครัวอย่างที่เป็นอย่างนี้ในปัจจุบันนี้

3. การขายไม้ยางพารา: ต้นทุนสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต

หลังจากเปิดกรีดยางพาราจนต้นยางมีอายุ 25 ปี ขึ้นไป หรือหน้ายางเสียหายมาก จะถูกโค่นเพื่อปลูกทดแทนใหม่ ในอดีตไม่สามารถนำต้นยางมาใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากเป็นไม้เนื้ออ่อนและเกิดเชื้อราหรือมอดเข้าทำลายได้ง่าย ส่วนใหญ่จึงถูกนำไปใช้ทำฟืนเผาถ่านหรือเผาทำลายทิ้ง

ต่อมาได้ค้นพบกรรมวิธีในการนำไม้ยางมาผ่านกระบวนการรักษาเนื้อไม้ โดยการแช่สารเคมีเพื่อป้องกันเชื้อราและนำไปอบแห้ง ส่งผลให้สามารถนำไม้ยางพารามาใช้ประโยชน์ในการทำผลิตภัณฑ์ได้เป็นอย่างดี ประกอบกับเนื้อไม้ยางพารามีสีขาวนวลและมีลวดลายสวยงาม ได้รับความนิยมมากจนได้ชื่อว่า “ไม้สักขาว” (white teak)⁷¹ ไม้ยางพาราจึงเป็นที่นิยมของตลาดมาก เพราะนอกจากราคาถูกแล้วยังสามารถเปลี่ยนสีได้ตามความต้องการของผู้บริโภคอีกด้วย ต่อมารัฐบาลออกพระราชกำหนดปิดป่าสัมปทานทั่วประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2532 ทำให้อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และผลิตภัณฑ์ไม้ต่างๆ เกิดขาดแคลนไม้อย่างหนัก ไม้ยางพาราจึงได้รับความนิยมมากขึ้น ราคาไม้ยางจึงถีบตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

การขายไม้ยางพาราในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เริ่มขึ้นประมาณพ.ศ. 2510 ในระยะแรกจะขายในรูปของไม้ฟืน โดยขายเป็นไร่ๆ ละ 15-20 บาท⁷² ต่อมาในพ.ศ. 2517 มีโรงงานทำเฟอร์นิเจอร์จากไม้ยางเกิดขึ้น มีการซื้อขายไม้ยางไร่ละ 2,500 บาท ในพ.ศ. 2525 ราคาไม้ยางสูงขึ้นเรื่อยๆ เพราะไม้ยางเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น การซื้อขายเปลี่ยนมาซื้อเป็นท่อนๆ ละ 30 บาท ก่อนที่จะขยับตัวสูงขึ้นเป็นท่อนละ 65 บาท ก่อนพ.ศ. 2530⁷³

ตั้งแต่พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา ไม้ยางพาราราคาสูงขึ้นอย่างน่าพอใจ ซึ่งเป็นผลจากการที่รัฐออกพระราชกำหนดปิดป่าสัมปทานทั่วประเทศ คือ จะอยู่ระหว่าง 10,000-15,000 บาท ต่อไร่⁷⁴ ทั้งนี้ต้นยางจะต้องมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 7 นิ้วขึ้นไป และมีต้นยาง 65-70 ต้น ต่อไร่ อยู่ในเส้นทางคมนาคมที่ไม่

ลำบากนัก แต่ถ้าไม่เป็นไปตามเงื่อนไขนี้ ราคาจะลดต่ำลงมา อยู่ระหว่าง 5,000-7,000 บาท ต่อไร่⁷⁵ บางครั้งพ่อค้าจะซื้อต้นยางแบบเหมาสวน โดยซื้อแบบเหมาคละกันไปทั้งต้นยางเล็กและใหญ่ ราคาจะอยู่ระหว่าง 800-900 บาท ต่อต้น โดยพ่อค้าจะเป็นคนดำเนินการโค่น ตัดไม้เองทั้งหมด⁷⁶ การที่ชาวสวนยางพาราสามารถขายไม้ยางพาราได้ในราคาที่ดี ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาเทคนิคการผลิต เพราะเงินอุดหนุนที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจัดให้ในแต่ละงวดนั้น มีข้อกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องอะไร บ้าง เช่น ค่าพันธุ์ยาง ค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืช เป็นต้น ค่าใช้จ่ายจะพอดีกับเงินอุดหนุนของกองทุน ไม่มีส่วนเหลือขอขายรายได้ที่สูญเสียไปในการปลูกแทนและรอระยะเวลาเปิดกรีต ดังนั้นชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่จึงต้องใช้แรงงานในครอบครัวทำสวนยางของตนและไม่มีเงินเหลือพอที่จะปรับเปลี่ยนปัจจัยการผลิต เช่น รถไถ (รถแทรกเตอร์) เพื่อช่วยประหยัดแรงงาน และสามารถปลูกยางได้เร็วขึ้น ระยะเวลาในการเปิดกรีตก็จะสั้นลงด้วย

กล่าวได้ว่า การที่ชาวสวนยางมีเงินจากการขายไม้ยางพารา ทำให้ชาวสวนโดยเฉพาะชาวสวนยางพาราขนาดเล็กมีกำลังเงินเพียงพอ สามารถจ้างรถแทรกเตอร์มาช่วยผ่อนแรงงานในการทำสวนยางพาราของตนได้

การใช้รถแทรกเตอร์ช่วยในการทำสวนยางพารา เริ่มเมื่อประมาณทศวรรษ 2500 โดยเริ่มใช้ในสวนยางขนาดใหญ่ก่อน จากนั้นจึงขยายไปยังสวนขนาดกลางและขนาดเล็กในที่สุด สำหรับสวนขนาดใหญ่จะมีรถแทรกเตอร์ของตนเองใช้ในการทำสวนยางพารา ส่วนสวนยางพาราขนาดกลางซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูก 50 ไร่ขึ้นไป จะใช้วิธีจ้างรถแทรกเตอร์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นของคนจีน อัตราค่าจ้างไม่ปรากฏชัดเจน แต่คิดค่าจ้างเป็นไร่ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2508⁷⁷ ต่อมาหลังจากที่มีการปลูกทดแทนยางพันธุ์พื้นเมืองด้วยยางพันธุ์ดีอย่างแพร่หลาย ตั้งแต่ช่วงหลังของทศวรรษ 2510 อัตราค่าจ้างรถแทรกเตอร์ได้เพิ่มขึ้น โดยคิดค่าดินต้นยางให้ล้มไร่ละ 450 บาท ค่าไถปรับพื้นที่ไร่ละ 30 บาท ใน พ.ศ. 2530 ได้มีการปรับวิธีการจ้างรถแทรกเตอร์ จากคิดค่าจ้างเป็นไร่เปลี่ยนมาคิดเป็นชั่วโมงแทน โดยคิดค่าจ้างชั่วโมงละ 200 บาท⁷⁸ เข้าใจว่าการคิดค่าจ้างเป็นชั่วโมงยังใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับชาวสวนขนาดเล็ก ในระยะแรกของกรับทุนอุดหนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ส่วนใหญ่จะใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลักอยู่เช่นเดิม เพราะเงินที่กองทุนให้ปลูกทดแทนยางพันธุ์พื้นเมืองด้วยยางพันธุ์ดีนั้นไม่มีส่วนเหลือเพียงพอที่จะไปจ้างรถแทรกเตอร์มาดินและไถเพื่อปรับพื้นที่ของตนได้ การใช้รถแทรกเตอร์ของชาวสวนขนาดเล็กน่าจะเริ่มประมาณ พ.ศ. 2525 เมื่อเริ่มมีการขายไม้ยางพารามากขึ้น ชาวสวนขนาดเล็กที่มีฐานะบางรายอาจมีเงินเพียงพอที่จะจ้างรถแทรกเตอร์เพื่อเร่งปลูกยางให้เร็วขึ้น เพราะกองทุนจ่ายเงินทดแทนการปลูกยางเป็นงวดๆ แต่ละงวดจะจ่ายเมื่อทำกิจกรรมที่กำหนดไว้เสร็จเรียบร้อย เช่น โค่นต้นยางเก่า จุดปรน และปรับพื้นที่ 1 ไร่ เป็นต้น ดังนั้นถ้ารีบทำในแต่ละขั้นตอนตามข้อกำหนดของกองทุนได้เร็วเท่าไร หมายถึงว่าจะได้เงินรวดเร็วตามไปด้วย

อย่างไรก็ตามการใช้รถแทรกเตอร์ช่วยในการผลิตยาง ในขั้นตอนการดินต้นยาง การไถ และการจุดเผา คงจะเริ่มอย่างกว้างขวาง เมื่อการขายไม้ยางพาราขยายตัวเต็มที่ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2532 ราคาไม้ยางขยับตัวสูงขึ้นถึงไร่ละ 10,000-15,000 บาท โดยพ่อค้ารับซื้อไม้เป็นผู้ดำเนินการใช้เครื่องจักรช่วย

ในการดัน โถ ดัดดันยางและกึ่งยางเองชาวสวนเพียงแต่จุดปรนเท่านั้น

การที่ชาวสวนมีเงินทุนเพียงพอที่จะจ้างรถแทรกเตอร์ช่วยในการทำสวนยางพารา ทำให้การทำสวนยางพาราผ่อนแรงลงมาก เนื่องจากการทำสวนยางเป็นงานที่หนักโดยเฉพาะขั้นตอนการโค่นต้นยางซึ่งชาวสวนใช้แรงงานในครอบครัว บางรายที่มีเงินเพียงพอจะจ้างแรงงานมาช่วยโค่นด้วย โดยใช้เครื่องมือง่ายๆ เช่น ขวาน เป็นต้น ซึ่งใช้เวลานานมากในการโค่นต้นยางแต่ละไร่ การออกปากให้ชาวบ้านมาช่วยโค่นต้นยางจางหายไป ตั้งแต่ชาวสวนได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางหรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย⁷⁹ การใช้รถแทรกเตอร์ช่วยต้นต้นยางและปรับพื้นที่ นอกจากจะช่วยผ่อนภาระแรงงานชาวสวนแล้ว ยังทำให้ชาวสวนปลูกยางได้เร็วขึ้น ได้รับผลผลิตเร็วขึ้นด้วย ช่วยแก้ปัญหาเรื่องขาดแคลนแรงงานได้มากพอสมควร

อย่างไรก็ตามการจ้างรถแทรกเตอร์ช่วยในการทำสวนยางพารา ชาวสวนจะจ้างมาน้อยเพียงใดขึ้นกับแรงงานและทุนทรัพย์ภายในครอบครัวเป็นสำคัญ นอกจากนี้การใช้รถแทรกเตอร์ก็มีข้อจำกัด เพราะสามารถทำได้เพียงบางขั้นตอนเท่านั้น เช่น ดันให้ต้นยางล้ม โถปรับพื้นที่ ส่วนการปักมบเพื่อวางแนวและระยะการปลูก การขุดหลุมปลูก การปลูก การดูแลรักษา การใส่ปุ๋ย การพ่นยากำจัดวัชพืชและการกรีดยาง ยังต้องอาศัยแรงงานคนอยู่มาก ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของการทำสวนยางเรื่อยมา ตั้งแต่ชาวสวนเปลี่ยนเป้าหมายการผลิตยางจากอาชีพเสริมเป็นอาชีพหลัก

4. แรงงาน ที่ดิน: ตัวลกดอกประสิทธิภาพการเพิ่มผลผลิตยาง

แรงงานและที่ดิน เป็นปัญหาสำคัญในการผลิตยางพาราตั้งแต่ในอดีต และทวีความรุนแรงขึ้นหลังจากที่ชาวสวนปลูกยางพาราเป็นอาชีพหลัก มีการขยายพื้นที่เพาะปลูก เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งต้องใช้แรงงานในการผลิตยางเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน แต่เนื่องจากคนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีไม่มากนัก จึงมีไม่เพียงพอต่อการทำสวนยางทั้งสวนขนาดใหญ่และสวนขนาดเล็ก ในขณะที่ที่ดินในการปลูกยางพารา ก็เริ่มมีปัญหาขึ้น ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 เพราะราคาที่ดินถีบตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ชาวสวนขายที่ดินที่อยู่ ใกล้แหล่งชุมชนและมีราคาแพงมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่ามีกำไรมากกว่าการทำสวนยางพารา การถือครองที่ดินในการทำสวนยางพาราจึงลดขนาดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพการเพิ่มผลผลิตยาง ดังต่อไปนี้

4.1 แรงงาน เป็นปัญหาที่สำคัญของการผลิตยางพาราทั้งสวนขนาดเล็กและสวนขนาดใหญ่ สวนขนาดใหญ่จะมีปัญหามากกว่าสวนขนาดเล็ก เพราะต้องจ้างทุกขั้นตอนการผลิต ส่วนสวนขนาดเล็กจะมีปัญหาเรื่องหนุ่มสาวไม่ยอมทำสวนยาง เพราะเห็นว่าเป็นงานที่เหนื่อยยาก⁸⁰ ผู้ที่ทำอยู่ก็เป็นคนที่มีอายุเกือบ 50 ปีเป็นส่วนใหญ่ เร็วแรงลดน้อยลง จึงต้องจ้างเช่นเดียวกัน ดังนั้นทั้งสวนขนาดเล็กและสวนขนาดใหญ่ต้องจ้างแรงงานมากขึ้น หลังจากการพึ่งพากันลดน้อยและจางหายไปเมื่อชาวสวนได้รับการอุดหนุนด้านเงินทุนจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และชาวสวนหันมาทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลักโดยปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างเต็มที่

การจ้างแรงงานทำสวนยาง มีทั้งในขั้นตอนการเพาะปลูก การกรีดยางและแปรรูป สำหรับ

ขั้นตอนการเพาะปลูกชาวสวนที่มีฐานะดี จะจ้างแรงงานมาช่วยทำสวนยาง ตั้งแต่ช่วงแรกในทศวรรษ 2500 ส่วนใหญ่จะจ้างคนจีน เพราะทำเร็ว ขยัน โดยจ้างเป็นรายวัน ประมาณวันละ 16-20 บาท ต่อมา อัตราการจ้างแรงงานจะเปลี่ยนแปลงตามลักษณะงาน ซึ่งเห็นชัดใน พ.ศ. 2510 ขุดหลุมขนาดกว้างและลึก 50 เซนติเมตร จ้างหลุมละ 0.50-1 บาท บักมบ 100 ต้น 15 บาท ปลูกวันละ 40-50 บาท⁸¹ เป็นต้น

ใน พ.ศ. 2520 ปัญหาแรงงานซึ่งมีมาโดยตลอดได้ทวีความรุนแรงขึ้น ดังนั้นจึงเกิดอาชีพใหม่ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเรียกว่า “เหมาสวน” หรือ “ผู้ดูแลสวน” เจ้าของกิจการเป็นคนในพื้นที่ ตำบลทุ่งลุง อำเภอหาดใหญ่ บ้านคลองแงะ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีลูกน้องซึ่งเป็นคนที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 20-30 คน รับจ้างเหมาสวน โดยคิดราคาทั้งชนิดรายเหมาและคิดเป็นต้น ถ้าเป็นรายเหมาจะเหมาเดือนละ 2,000 บาท แต่ถ้าเป็นรายต้นจะคิดต้นละ 25-30 บาท โดยจะรับผิดชอบตั้งแต่ จุดปรน ขุดหลุม บักมบ ปลูก และ ดูแล หลังจากนั้นต่อไปอีกจนกว่าต้นยางจะแข็งแรง แต่ทั้งนี้ไม่เกิน 1 ปี⁸² การเหมาสวนลักษณะนี้ดำรงอยู่และพัฒนาเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ แต่ราคาอาจเปลี่ยนแปลงไปตามอัตรา ค่าแรงที่ขยับตัวสูงขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ตามชาวสวนที่มีพื้นที่เพาะปลูกไม่มากนักและไม่มีทุนทรัพย์ จะใช้แรงงานในครอบครัวทำสวนยางพาราเป็นส่วนใหญ่

ส่วนขั้นตอนการกรีดยาง สำหรับสวนยางขนาดเล็ก การขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น เพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น เพื่อจะได้มีกำไรพอเพียงที่จะเลี้ยงชีพได้จนเกิน 10 ไร่ ขึ้นไป ชาวสวนจะต้องจ้างแรงงานเพื่อช่วยในการกรีดยางและทำยางแผ่น ในกรณีที่มีแรงงานในครอบครัวเพียง 2 คน เพราะแรงงานขนาดนี้ผลผลิตยางได้สูงสุดไม่เกิน 10 ไร่ต่อวัน⁸³ สำหรับการจ้างแรงงานนั้น ถ้าเป็นยางพันธุ์ดีจะแบ่งให้ลูกจ้างในอัตราส่วน 60: 40 (เจ้าของสวนได้ 60 ส่วนลูกจ้างได้ 40) และ 50: 50 ในกรณีเป็นยางพันธุ์พื้นเมือง⁸⁴ ทั้งนี้ส่วนใหญ่ค่าใช้จ่ายในการผลิตยาง เช่น ค่าปุ๋ย ค่าตะกง ค่าจ้างพ่นยาปราบวัชพืช จะอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าของสวนยางทั้งสิ้น รายได้ที่ได้รับเมื่อแบ่งกันแล้วก็เพียงพอจะดำรงชีพตามอัตภาพเท่านั้น อาจมีผลผลิตส่วนเกินเหลือเพื่อเก็บเป็นเงินออมบ้างก็ไม่มากนักหรือบางรายอาจไม่เหลือเลย

ปัญหาแรงงานจะเกิดกับสวนขนาดใหญ่มากกว่าและเกิดหลายรูปแบบ แต่ไม่ใช่เกิดจากค่าจ้างแรงงานต่ำ แต่เกิดจากแรงงานจ้างไม่ซื่อสัตย์ เอาเปรียบและโกงเจ้าของสวนยางในหลายรูปแบบ ตั้งแต่ขโมยยางแผ่น เศษยาง ยางเส้น ไปขาย แม่แต่ตอนขายน้ำยางยังแอบขโมยไปขายด้วย นอกจากนี้ลูกจ้างบางรายยังใช้วิธีเร่งน้ำยางเพื่อเพิ่มผลผลิตของตน โดยการแอบใช้น้ำยาเร่งทาทนยางต้นที่เพิ่งเปิดกรีด ซึ่งนานไปต้นยางจะทรุดโทรมและไม่ให้น้ำยางในที่สุด ทำให้เจ้าของสวนเสียประโยชน์มาก แต่ก็ควบคุมลูกจ้างยาก เนื่องจากสวนอยู่ห่างไกล เมื่อเจ้าของสวนไปตรวจสอบ ลูกจ้างก็ลบสีที่เกิดจากน้ำยาเร่งออกเสียแล้ว⁸⁵

ปัญหาที่เกิดจากแรงงานเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งนอกจากราคายางตกต่ำ ที่ทำให้เจ้าของสวนยางขนาดใหญ่มีปัญหาค่อนข้างมาก และรู้สึกเบื่อหน่ายที่จะทำสวนยางต่อไป หลายรายหันมาปลูกพืชชนิดอื่นแทนยาง หลายรายปล่อยให้สวนยางที่มีอยู่ทรุดโทรมไปและหลายรายเริ่มทยอยขายสวนยางของตนเพื่อประกอบอาชีพอย่างอื่น⁸⁶

โดยทั่วไปแล้วความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของสวนกับคนกรีดยาง ถ้าเป็นสวนยางขนาดเล็กจะมี

ความสัมพันธ์ค่อนข้างดี โดยเจ้าของสวนจะคอยดูแลไม่ให้ลูกจ้างเดือดร้อนมากนัก เห็นได้ชัดในช่วงที่ลูกจ้างไม่มีรายได้จากการกรีดยาง เจ้าของสวนจะจ้างให้ทำงานในสวนยาง จ้างถางหญ้า ใส่ปุ๋ยยาง ฉีดยาฆ่าวัชพืช และเมื่อลูกจ้างเงินขาดมือ เจ้าของสวนจะให้ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย เพื่อผูกใจลูกจ้างที่มีฝีมือให้อยู่ด้วยนานๆ เป็นความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างใกล้ชิด อาจเป็นเพราะว่าลูกจ้างกับเจ้าของสวนมีความเป็นอยู่ไม่ต่างกันมากนัก ลูกจ้างบางรายมีสวนยางของตนเอง มารับจ้างกรีดยางในช่วงที่สวนของตนรับการส่งเคราะห์เท่านั้น

ส่วนเจ้าของสวนยางขนาดใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับลูกจ้างในลักษณะของผู้ว่าจ้างมากกว่า โดยเจ้าของสวนถือว่าการจ้างลูกจ้างกรีดยาง ไม่ว่าจะเป็นการจ้างรายวันหรือการจ้างโดยการแบ่งผลผลิต 60: 40 เช่นเดียวกับสวนยางขนาดเล็ก ถือว่าการแบ่งดังกล่าวเป็นการเหมาจ่าย⁸⁷ เจ้าของสวนไม่มีความจำเป็นต้องรับผิดชอบอะไรอีกแล้ว เนื่องจากสัดส่วนของ 40 ที่ลูกจ้างได้รับนั้นได้เต็มที่ไม่มีใครหักค่าใช้จ่ายอะไรอีก ภาวะค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากการผลิตยางอยู่ที่เจ้าของสวนทั้งหมด ไม่ว่าจะ เป็นค่าน้ำกรด ค่าปุ๋ย หรือถัวยรองรับน้ำยาง ที่เป็นเช่นนี้อาจเกิดจาก ประการแรก ฐานะความเป็นอยู่ที่ต่างกันมากระหว่างเจ้าของสวนกับลูกจ้างทำให้ไม่มีโอกาสที่จะสนิทสนมกัน ประการที่สอง สวนขนาดใหญ่มีลูกจ้างมากและมาจากต่างถิ่น ส่วนใหญ่ไม่รู้จักกันมาก่อน จึงขาดการเอื้ออาทรต่อกัน

ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่แตกต่างระหว่างเจ้าของสวนขนาดใหญ่และเจ้าของสวนขนาดเล็ก ที่มีต่อลูกจ้าง สะท้อนภาพการทำสวนยางในเชิงธุรกิจของเจ้าของสวนขนาดใหญ่ ซึ่งต้องคำนึงถึงกำไรและขาดทุน เพื่อการดำรงสถานภาพของตนไว้ให้ได้ ในขณะที่สวนยางขนาดเล็ก ถึงแม้จะคิดถึง "กำไร" เช่นกัน แต่ยังมีกรเอื้ออาทรต่อลูกจ้างค่อนข้างมาก ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากพื้นฐานดั้งเดิมของผู้คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมา ความมีน้ำใจต่อกันยังไม่จางหายไปจากใจจนหมดสิ้นก็เป็นได้

4.2 ปัญหาที่ดิน การขยายพื้นที่ปลูกยาง ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ที่ดินเริ่มมีราคา ใน พ.ศ. 2496 มีการซื้อขายกันไร่ละ 500 บาท หลังจากนั้นราคาที่ดินเริ่มขยับตัวสูงขึ้นเรื่อยๆ เป็นไร่ละ 1,000 บาท ใน พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา⁸⁸ ราคาที่ดินจะขยับสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่ที่มีการปลูกยางมาก และอยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมหรืออยู่ในเขตพื้นที่ที่มีการขยายเขตเมืองครอบคลุมถึง ในกรณีเช่นนี้ราคาที่ดินจะขยับตัวสูงมาก โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งธุรกิจ เช่น อำเภอหาดใหญ่ ราคาที่ดินจะสูงมากที่สุด เพราะมีการซื้อขายเพื่อทำบ้านจัดสรร ที่อยู่อาศัย และทำธุรกิจที่ไม่ใช่ภาคการเกษตรมากขึ้น เห็นได้ชัด กรณีเขตท้องที่อำเภอสะเดา ราคาที่ดินจะขยับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วดังนี้

พ.ศ. 2510-2519	ราคาที่ดิน	ไร่ละประมาณ	1,000 บาท
พ.ศ. 2520	ราคาที่ดิน	ไร่ละ	2,000-3,000 บาท
พ.ศ. 2525	ราคาที่ดิน	ไร่ละ	7,000-8,000 บาท
พ.ศ. 2529	ราคาที่ดิน	ไร่ละ	50,000-60,000 บาท
พ.ศ. 2535-2536	ราคาที่ดิน	ไร่ละ	60,000-70,000 บาท ⁸⁹

ราคาที่ดินชะลอตัวลง หลังจากระบบเศรษฐกิจของไทยเกิดภาวะวิกฤติฟองสบู่แตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา

ที่ดินมีราคาแพง ทำให้ชาวสวนที่ทุนทรัพย์น้อยไม่สามารถแสวงหาพื้นที่ทำสวนยางในบริเวณ ใกล้แหล่งชุมชนได้ ต้องบุกเบิกเข้าไปในป่าเขา บางครั้งบุกเบิกเข้าไปในป่าสงวนแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งเกิดทั่วไปในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่จะรุนแรงมากในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นแหล่งปลูกยางสำคัญ เห็นได้ชัด เมื่อพ.ศ. 2521 ได้มีการบุกเบิกสูงถึง 40.9 เปอร์เซ็นต์⁹⁰ ของพื้นที่ปลูกยางพาราของจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ เพราะทำให้แหล่งน้ำ ป่าไม้และสัตว์ป่าสูญหายไป ความสมบูรณ์ของธรรมชาติลดลงตามไปด้วย ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในเวลาต่อมา

การที่ดินมีราคาแพง มีส่วนสำคัญในการทำให้การถือครองที่ดินเพื่อปลูกยางพาราลดจำนวนลง เพราะราคาที่ดินเป็นแรงจูงใจให้ชาวสวนแบ่งที่ดินขายเพื่อเอาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัวหรือส่งบุตรหลานเรียนสูงขึ้น นอกจากนี้วัฒนธรรมการแบ่งทรัพย์สินสมบัติให้ลูกในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน ทำให้พื้นที่ลดขนาดลงอย่างรวดเร็ว ปรากฏว่าการถือครองที่ดินของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาใน พ.ศ. 2506 ซึ่งส่วนใหญ่ถือครองที่สวนยางพาราไม่เกิน 30 ไร่⁹¹ ลดลงเหลือเพียงไม่เกิน 16 ไร่ ใน พ.ศ. 2529⁹² โดยมีแนวโน้ม จะลดลงเรื่อยๆ เพราะหนุ่มสาวส่วนใหญ่ไม่ยอมทำสวนยาง เพราะเห็นว่าเป็นงานที่เหน็ดเหนื่อย มีรายได้ไม่แน่นอน ไม่มีเกียรติ⁹³ พ่อแม่ซึ่งอายุมากขึ้น ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะทำสวนยางได้ด้วยตนเอง ส่วนใหญ่ต้องจ้างแรงงาน ต้นทุนการผลิตสูง เมื่อขายได้ราคาต่ำก็ขาดทุน จำต้องปล่อยให้สวนทรุดโทรม ในที่สุดก็ต้องขายที่ดิน การถือครองที่ดินที่ลดลงเรื่อยๆ จนมีขนาดเหลือเพียงไม่เกิน 10 ไร่ โดยเฉพาะที่สงขลาสูงถึง 47.8 เปอร์เซ็นต์ใน พ.ศ. 2531⁹⁴ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพการผลิตยาง เพราะการถือครองที่ดินน้อยกว่า 10 ไร่ โดยการปลูกยางพาราเพียงชนิดเดียว ทำให้ชาวสวนมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน แรงงานในครัวเรือนจึงต้องออกไปประกอบอาชีพเสริม ทำให้การเอาใจใส่สวนยางลดน้อยลง ปล่อยให้สวนยางทรุดโทรม ผลผลิตจึงตกต่ำลง

เพื่อให้เห็นว่า ชาวสวนมีรายได้สุทธิไม่พอยังชีพ ผู้เขียนได้ใช้ผลการสำรวจต้นทุนการผลิตยางแผ่นดิบจากยางพันธุ์ดีใน พ.ศ. 2524 ซึ่งสถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดทำขึ้นมาประกอบการพิจารณาดังนี้

ต้นทุนการผลิตยางแผ่นดิบ พ.ศ. 2524

(บาท: ไร่)

ค่าใช้จ่าย

1. ค่าใช้จ่ายในการปลูก		
- ค่าบุกเบิกพื้นที่	62.07	บาท
- ค่าเตรียมพื้นที่เพาะปลูก	34.50	บาท
- ค่าพันธุ์ยาง	49.03	บาท
รวม	145.60	บาท
2. ค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษา	267.42	บาท
3. ค่าใช้จ่ายในการกรีดยางและทำยาง		
- ค่าใช้จ่ายในการกรีดยาง	817.97	บาท
- ค่าใช้จ่ายในการทำยางดิบ	34.00	บาท
รวม	857.97	บาท
4. ค่าใช้จ่ายอื่นๆ		
- ค่าใช้ที่ดิน	360.00	บาท
- ภาษีที่ดิน	10.00	บาท
รวม	370.00	บาท
ค่าใช้จ่ายรวมทั้งสิ้น	1,600.54	บาท
ผลผลิตเฉลี่ย	200.44	กก./ไร่/ปี
ต้นทุนการผลิต	12.80	บาท/กก.

ที่มา : สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อ้างในมนิรัตน์ ดานู โพลีบริจอร์ม และคนอื่นๆ "ยางพารา," เอกสารเผยแพร่ กรมการค้าภายใน, 2526, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 66.

ต้นทุนการผลิตยางแผ่นดิบ ได้เพิ่มขึ้นตามราคาปัจจัยการผลิต จากกิโลกรัมละ 12.80 บาท ใน พ.ศ. 2524 เป็นกิโลกรัมละ 15.88 บาท ในพ.ศ. 2534⁹⁵ ในขณะที่ราคายางแผ่นรมควันชั้น 3 มีราคาเพียง 14.79 บาท ในพ.ศ. 2524 และ 17.57 บาท ในพ.ศ. 2534 (ดูตารางที่ 4.8) ถ้าชาวสวนขายยางได้ในราคาใกล้เคียงกับราคาที่ทางราชการประกาศไว้ ชาวสวนจะมีเงินเหลือสุทธิจากการขายยางเพียงกิโลกรัมละ 1.99 บาท และ 1.69 บาท ตามลำดับ

ดังนั้น ถ้ากำหนดให้การถือครองที่ดินของชาวสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในพ.ศ. 2524 อยู่ในระดับใกล้เคียงกับ พ.ศ. 2529 คือ ไม่เกิน 16 ไร่ ชาวสวนยางพารา 1 ครอบครัว ถ้าใช้แรงงานในครัวเรือน จะมีรายได้สุทธิสูงสุดไม่เกินปีละ 6,382 บาท (ผลผลิตเฉลี่ย 200.44 กก./ไร่/ปี x

รายได้สุทธิกิโกรัมละ 1.99 บาท x 16 ไร่) หรือเฉลี่ยเพียงเดือนละ 531.84 บาท เท่านั้น ซึ่งถือว่า มีรายได้ต่ำมาก เมื่อเปรียบเทียบกับรายจ่ายที่ต้องซื้อหามาแทบทั้งสิ้น รายได้ส่วนนี้มีแนวโน้มจะลดลงตามขนาดการถือครองที่ดินและปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ที่ดิน ซึ่งมีราคาสูงขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาเพียง 10 ปี จาก พ.ศ. 2524-2534 ชาวสวนยางพารามีรายได้สุทธิลดลงเหลือเพียงปีละไม่เกิน 3,387.49 บาท หรือเฉลี่ยเดือนละ 282.28 บาท ในพ.ศ. 2534 เท่านั้น ถึงแม้ว่าตัวเลขเหล่านี้จะมีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง เพราะในช่วง 10 ปี ต้นทุนการผลิตและผลผลิตต่อไร่อาจเปลี่ยนแปลงไป แต่ผู้เขียนเชื่อว่า รายได้ของชาวสวนมีแนวโน้มต่ำลงอย่างมาก เห็นได้ชัดในพ.ศ. 2533 ชาวสวนประสบภาวะขาดทุนอย่างหนัก จนถึงขั้นเดินขบวนประท้วงรัฐบาลเพื่อเร่งรัดให้รัฐช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน

สภาพเช่นนี้ ทำให้ผู้คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งส่วนใหญ่มีสวนยางขนาดเล็ก ไม่สามารถพึ่งพิงรายได้จากสวนยางพาราเพื่อเลี้ยงชีพได้เพียงอย่างเดียว สมาชิกในครัวเรือนต้องหาอาชีพเสริม บางรายหันไปทำสวนผลไม้ ซึ่งให้กำไรดีกว่า อาชีพการทำสวนยางของผู้คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จึงค่อยๆ ลดความสำคัญลงอย่างน่าทึ่ง

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การถือครองที่ดินของชาวสวนยางส่วนใหญ่ที่ลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว จนเหลือไม่เกิน 10 ไร่ ในพ.ศ. 2531 และการมีปัญหาจากแรงงานไม่เพียงพอ ตลอดจนลูกจ้างไม่ซื่อสัตย์ต่อเจ้าของสวน ขโมยยางแผ่นและน้ำยางไปขาย ล้วนส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการเพิ่มผลผลิตยางทั้งสิ้น เพราะนอกจากได้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ยังทำให้เจ้าของสวนยางขาดแรงจูงใจที่จะดูแลสวนยางของตนให้อยู่ในสภาพดี ที่ให้ผลผลิตสูงอีกด้วย เนื่องจากเห็นว่าถึงจะดูแลรักษาสวนให้ดีอย่างไร ผลผลิตที่ได้ก็ไม่พอเลี้ยงชีพอยู่ดี นอกจากนี้แรงงานส่วนหนึ่งในครอบครัวต้องออกไปทำอาชีพเสริม เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวเพิ่มเติม ทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะดูแลสวนยางของตนอีก จำเป็นต้องปล่อยสวนให้ทรุดโทรม ผลผลิตที่ได้จึงตกต่ำ ทำให้หมดแรงจูงใจที่จะพัฒนาการทำสวนยางให้ดีขึ้นหรือขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น ในที่ประชุมเวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวสวนยาง” ชาวสวนส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า ถ้าให้สวนยางแก่ลูก มีแนวโน้มว่าลูกหลานจะขายสวนยางหรือไม่ก็ขายเป็นไม้ยาง โดยไม่คิดจะมาทำสวนยางต่อไป⁹⁶ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่น่าทึ่งยิ่ง แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การผลิตยางเพื่อขายโดยส่งออกขายต่างประเทศถึง 90 เปอร์เซ็นต์ ทำให้ราคายางภายในประเทศผูกติดอยู่กับขบวนการในตลาดโลก ซึ่งจะขึ้นลงตามความต้องการของประเทศผู้ซื้อ ยางราคาจะไม่ว่าสูงขึ้นหรือต่ำลงล้วนส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของชาวสวนยาง และมีผลโดยตรงต่อการตัดสินใจของชาวสวนยางที่จะประกอบอาชีพทำสวนยางต่อไปในอนาคตหรือไม่

5. การค้ายางพารา

เนื่องจากการผลิตยางพาราของไทย มีเป้าหมายเพื่อการค้าขายเป็นสำคัญ โดยส่วนใหญ่ประมาณ 95 เปอร์เซ็นต์ ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ โดยมีปริมาณการใช้ในประเทศ ในช่วงทศวรรษ 2520 เพียง 5 เปอร์เซ็นต์ ก่อนที่จะขยับตัวสูงขึ้นเป็น 8.78 เปอร์เซ็นต์ ในพ.ศ. 2539⁹⁷ เนื่องจากรัฐบาลพยายามส่งเสริมให้มีการใช้ยางพาราภายในประเทศมากขึ้น สภาพเช่นนี้ทำให้ราคายางภายในประเทศผูกติดอยู่กับการขึ้นลงของราคายางในตลาดโลก จะเห็นได้ว่า เมื่อราคายางในตลาดโลกลดลงจะจุด

สภาพเศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2539

ราคายางภายในประเทศตกต่ำลงไปด้วย โดยเฉพาะในพ.ศ. 2510 ราคายางต่างประเทศตกต่ำจตุรราคา ยางภายในประเทศให้ลดลงมาเหลือเพียง กิโลกรัมละ 5.18 บาท ซึ่งเป็นราคาต่ำที่สุดนับแต่ พ.ศ. 2491 เป็นต้นมา (ดูตารางที่ 3.4 และ ตารางที่ 4.6)

ตารางที่ 4.6 ราคาเฉลี่ย ยางแผ่นรมควันชั้น 1 ในตลาดโลกและตลาดภาคใต้ พ.ศ. 2504-2511

พ.ศ.	ตลาดสิงคโปร์ น้ำหนัก 1 ปอนด์ (เซนต์มาเลเซีย)	ตลาดลอนดอน		ตลาดภาคใต้* บาท/ก.ก.
		น้ำหนัก 1 ปอนด์ (ซิวลิ่ง)	น้ำหนัก 1 ปอนด์ (เพนนี)	
2504	83.54	2	0 $\frac{3}{4}$	8.29
2505	78.20	1	11 $\frac{5}{16}$	7.55
2506	72.42	1	9 $\frac{3}{4}$	7.04
2507	68.14	1	8 $\frac{19}{32}$	6.80
2508	70.02	1	9 $\frac{7}{16}$	7.08
2509	65.36	1	7 $\frac{27}{32}$	6.69
2510	55.08	1	5 $\frac{4}{16}$	5.18
2511	53.12	1	6 $\frac{5}{32}$	5.55

ที่มา: รัตน์ เพชรจันทร์, ยางพารา. (พระนคร: มงคลการพิมพ์, 2514), หน้า 492-493 และ Lawrence D. Stifel, เรื่องเดิม, อ้างใน นันดา แก้วสุวรรณ, "พัฒนาการของการผลิตและการค้า ยางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2488-2516," (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537), หน้า 97

ราคายางที่ตกต่ำในครั้งนี้นี้สร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นในวงการธุรกิจยางอย่างมาก บริษัทส่งออกสำคัญๆ ระวังการซื้อยาง เช่น บริษัทเด็บบีทัง ซึ่งเป็นบริษัทส่งออกรายใหญ่ มีแนวโน้มว่าจะหยุดการรับซื้อยางเช่นกัน เพราะได้รับผลกระทบจากสาขาของบริษัทที่กระจายอยู่ตามอำเภอต่างๆ ซึ่งต้องล้มเลิกกิจการ เนื่องจากขาดทุนเพราะราคายางตกต่ำลง ขณะเดียวกัน บริษัทที่ส่งสาขาในต่างจังหวัดให้ระวังการซื้อยางชั่วคราว เพราะเสี่ยงต่อการขาดทุน⁹⁸ รัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการลดค่าอากรขาออก เหลือเพียงกิโลกรัมละ 4 สตางค์ (เดิมเก็บร้อยละ 7 ของราคายาง เช่น ยางกิโลกรัมละ 5.80 บาท ค่าอากร 40.6 สตางค์) ระวัง การเก็บค่าธรรมเนียมใบกำกับคูปองยาง ซึ่งเก็บกิโลกรัมละ 10 สตางค์ เป็นต้น⁹⁹

รัฐมองการขึ้นลงของราคายางภายในประเทศว่า เกิดจากภาวะราคายางในตลาดโลกตกต่ำ เป็นผลจากปัจจัยภายนอก ซึ่งรัฐไม่มีอำนาจหรืออิทธิพลเพียงพอที่จะเข้าไปแทรกแซงได้¹⁰⁰ รัฐจึงทำได้เพียงลดหย่อนภาษีหรือระงับการเก็บภาษีชั่วคราวเท่านั้น ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาลเฉพาะหน้า นอกจากนี้รัฐยังปล่อยให้การค้าเป็นไปอย่างเสรี โดยไม่เข้าไปแทรกแซงระบบตลาด เพราะเชื่อว่าการค้าเสรีจะทำให้

เกิดการแข่งขันอย่างยุติธรรม และกลไกตลาดจะจัดการทุกอย่างให้ลงตัวได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ¹⁰¹ แต่เนื่องจากการค้าขายของไทยเป็นการแข่งขันที่ไม่สมบูรณ์ ทำให้เกิดการผูกขาดการค้าขายพาราซีน กลุ่มพ่อค้าเหล่านี้จะกำหนดราคาซื้อขายตามใจชอบ ทำให้ชาวสวนยางได้รับผลกระทบทั้งจากการขึ้นลงของราคายางในตลาดโลก และการกดราคารับซื้อจากพ่อค้าผูกขาด อีกทั้งการที่พ่อค้าส่งออกยางต้องเสียภาษีอากรส่งออกยาง ซึ่งรัฐเริ่มเก็บมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 ตามพระราชกำหนดพิกัดอัตราศุลกากร พ.ศ. 2478 และต้องเสียภาษีเพื่อสมทบกองทุนเงินสงเคราะห์เพื่อการปลูกยางทดแทนในพ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ซึ่งพ่อค้าถือว่าเป็นต้นทุนการผลิต และผลกำไรภาษีนี้ให้ชาวสวนด้วยการกำหนดราคารับซื้อด้วยการเพิ่มภาษีส่วนนี้เข้าไปด้วย โดยชาวสวนไม่มีอำนาจต่อรอง เพราะชาวสวนส่วนใหญ่มีพื้นที่เพาะปลูกน้อย มีปริมาณยางไม่มากนัก จึงไม่อยู่ในฐานะที่จะต่อรองกับพ่อค้าได้ไม่ว่าระดับใดก็ตาม

อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่า ราคายางในตลาดโลกเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ที่ส่งผลกระทบต่อการขึ้นลงของราคายางภายในประเทศโดยตรง โดยข้อเท็จจริงแล้ว ราคายางภายในประเทศค่อยๆ ลดต่ำลงตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา (ดูตารางที่ 4.6) เนื่องจากการแข่งขันของยางสังเคราะห์ ซึ่งประเทศผู้บริโภคมาย่างได้พัฒนาออกมาใช้แทนยางธรรมชาติ ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังจากประเทศผู้ผลิตยางสังเคราะห์ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาประสบความสำเร็จในการลดต้นทุนให้ต่ำลงและขยายการผลิตให้สูงขึ้น จึงสามารถเข้ามาแทรกตลาดค้าขายธรรมชาติได้มากยิ่งขึ้น โดยประเทศตะวันตก เช่น สหรัฐอเมริกามีแนวโน้มการค้าขายธรรมชาติลดลงเฉลี่ยปีละ 0.678 เปอร์เซ็นต์ อังกฤษ 0.888 เปอร์เซ็นต์ และฝรั่งเศส ลดลง 2.198 เปอร์เซ็นต์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2503-2513¹⁰² ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ราคายางตกต่ำอย่างหนัก ในพ.ศ. 2510 เพราะผู้บริโภคนำไปใช้ยางสังเคราะห์มากยิ่งขึ้นนั่นเอง ถึงแม้ว่าในพ.ศ. 2516 เกิดวิกฤติราคาน้ำมันตลาดโลกสูงขึ้นกว่าปกติถึง 4 เท่า อันเป็นผลจากสงครามในตะวันออกกลาง ทำให้ยางสังเคราะห์ลดการผลิตลงและมีราคาแพง เพราะต้องใช้วัตถุดิบจากน้ำมัน ผู้บริโภคนำมาใช้ยางธรรมชาติอีกครั้งหนึ่ง แต่ตลาดส่งออกยางของไทยก็เริ่มเปลี่ยนไป จากผู้ซื้อซึ่งเป็นกลุ่มประเทศตะวันตกมาเป็นประเทศตะวันออกมากขึ้น โดยมีประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศผู้บริโภคมาย่างที่สำคัญ ตั้งแต่พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา¹⁰³ และทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นประเทศผู้บริโภคมาย่างที่สำคัญที่สุดของไทย ในพ.ศ. 2524 ญี่ปุ่นสั่งซื้อยางพาราถึง 69.94 เปอร์เซ็นต์¹⁰⁴ ของปริมาณส่งออกยางของไทยไปต่างประเทศ ทำให้การซื้อขายยางของไทยผูกติดอยู่กับตลาดญี่ปุ่นมากขึ้นไป การซื้อขายยางของไทยจะถูกญี่ปุ่นกดราคาได้ง่ายขึ้น ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงพยายามหาตลาดเพิ่มเติม ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เพราะไทยสามารถเปิดตลาดยางจีนได้สำเร็จ โดยสามารถส่งยางไปขายในตลาดประเทศจีนได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 และสามารถส่งยางไปขายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จาก 2.09 เปอร์เซ็นต์ ใน พ.ศ. 2524 เป็น 15.31 เปอร์เซ็นต์ และ 21.70 เปอร์เซ็นต์ ในพ.ศ. 2534 และพ.ศ. 2539 ตามลำดับ ในขณะที่ตลาดยางไทยในญี่ปุ่นค่อยๆ ลดความสำคัญลงมา เหลือเพียง 38.78 เปอร์เซ็นต์ และ 30.06 เปอร์เซ็นต์ ในพ.ศ. 2534 และ พ.ศ. 2539 ตามลำดับเช่นกัน¹⁰⁵ ทำให้ไทยลดความเสี่ยงในการถูกกดราคารับซื้อจากประเทศคู่ค้าสำคัญลงได้บ้าง

ราคายางภายในประเทศจะแกว่งตัวขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งจากปัจจัยภายนอกและปัจจัย

สภาพเศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2539

ภายใน ปัจจัยภายนอกนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการใช้ยางของประเทศผู้บริโภคและปริมาณยางในตลาดโลก ถ้าผู้บริโภคต้องการใช้ยางมากแต่ปริมาณยางในตลาดมีน้อย ราคาจะสูง ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้บริโภคต้องการใช้น้อยแต่ปริมาณยางในตลาดมีมาก ราคาจะตกต่ำ ผู้ผลิตจะถูกกดราคาจากผู้บริโภคอย่างแน่นอน ดังนั้นเพื่อรักษาเสถียรภาพของราคายางธรรมชาติ ให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมประเทศไทย จึงได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การยางธรรมชาติระหว่างประเทศ (INRO = International Natural Rubber Organization) เพื่อแทรกแซงระบบการค้ายางของโลก เมื่อประมาณต้นทศวรรษ 2520 และเริ่มดำเนินงานปี พ.ศ. 2522¹⁰⁶ ส่วนปัจจัยภายในเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น การค้าผูกขาดทำให้พ่อค้ากดราคารับซื้อจากชาวสวนได้ตามใจชอบ นโยบายภาษีของรัฐทั้งการเก็บภาษีอากรส่งออกยางพารา และภาษีสมทบกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ซึ่งเป็นระบบภาษีที่เก็บจากพ่อค้าส่งออกทับซ้อนกัน พ่อค้าได้นำภาษีเหล่านี้มาเพิ่มเป็นต้นทุนการผลิตแล้วผลักภาระให้กับชาวสวนทำให้ชาวสวนขายยางได้ราคาต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้านมาโดยตลอด โดยเฉพาะประเทศสิงคโปร์ เช่น ในช่วงประมาณ 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2512-พ.ศ. 2522 ชาวสวนไทยขายยางแผ่นรมควันชั้น 1 ได้ต่ำกว่าตลาดสิงคโปร์ เฉลี่ยถึง 3.82 บาท ต่อกิโลกรัม หรือต่ำกว่าถึง 36.14 เปอร์เซ็นต์ (ดูตารางที่ 4.7)

ตารางที่ 4.7 เปรียบเทียบราคายางแผ่นรมควันชั้น 1 ระหว่างตลาดสิงคโปร์ และตลาดหาดใหญ่ พ.ศ. 2512-2522

พ.ศ.	สิงคโปร์ (บาท/กก.)	หาดใหญ่ (บาท/กก.)	ราคาสิงคโปร์มากกว่า	
			บาท	ร้อยละ
2512 ¹	10.39	8.28	2.11	25.48
2513	8.34	6.72	1.62	24.11
2514	6.88	5.45	1.43	26.24
2515	6.85	5.47	1.38	25.23
2516	13.95	9.92	4.03	43.62
2517	15.00	9.84	5.16	52.44
2518	11.30	8.80	2.50	28.41
2519	15.70	11.26	4.44	39.43
2520	16.67	11.84	4.83	40.79
2521	20.08	14.00	6.08	43.43
2522 ²	25.88	17.44	8.44	48.39

ที่มา: ¹ สถานการณ์ยางไทย ปี 2512-2521

² กลุ่มศึกษาปัญหาภาคใต้. วิกฤติการณ์ยางไทย (กรุงเทพฯ: ศีกีสิตสยาม, 2525), หน้า 89.

การขึ้นลงของราคายางในตลาดโลก นอกจากจะทำให้ราคายางภายในประเทศแกว่งตัวขึ้นลงไปด้วยแล้ว ยังทำให้รายได้ชาวสวนยางขาดความแน่นอน ต้องเสี่ยงต่อกำไร ขาดทุน อยู่ตลอดเวลา เห็นได้ว่ายางแผ่นรมควันชั้น 3 ซึ่งเป็นราคาที่โรงงานใช้เป็นตัวกำหนดราคาซื้อขายยางภายในประเทศ ตกลงมาจาก 19.18 บาทใน พ.ศ. 2532 เหลือเพียง 18.21 บาท ใน พ.ศ. 2533 ลดลงถึง 97 สตางค์

ต่อหนึ่งกิโลกรัม (ดูตารางที่ 4.8) ทำให้ชาวสวนประสบภาวะขาดทุน เดือดร้อนอย่างหนักถึงขั้นเดิน ขวนขวายประท้วงเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของชาวสวนยางพาราไทย เพื่อเรียกร้องให้รัฐรีบแก้ปัญหา โดยเร่งด่วน รัฐได้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยการลดภาษีเงินได้ ลดพิกัดอัตราภาษีส่งออก และอัตราการเก็บเงินสมทบกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง คือจากเดิมภาษีส่งออกเก็บในอัตราร้อยละ 10 ของราคาขาย เปลี่ยนเป็นเก็บในอัตราร้อยละ 0.75 ของราคาขาย ในกรณีที่ยางราคาต่ำกว่ากิโลกรัม ละ 18 บาท แต่ถ้าราคาสูงกว่านี้ให้เก็บในอัตราร้อยละ 10 ของราคาขายตามพิกัดเดิม ส่วนเงินสมทบ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางให้ลดลงจากเดิมที่เรียกเก็บเก็บในอัตรากิโลกรัมละ 1.70 บาท เหลือ เพียง กิโลกรัมละ 60 สตางค์¹⁰⁷

ตารางที่ 4.8 ราคาเฉลี่ยยางแผ่นรมควันในตลาดหาดใหญ่ พ.ศ.2512-2536

ปี พ.ศ.	ราคาขายแผ่นรมควัน (บาท/ก.ก.)				
	ชั้น 1	ชั้น 2	ชั้น 3	ชั้น 4	ชั้น 5
2512	8.28	8.20	8.12	7.97	7.82
2513	6.72	6.72	6.65	6.50	6.30
2514	5.45	5.37	5.29	5.16	4.97
2515	5.47	5.40	5.33	5.20	5.02
2516	9.92	9.84	9.77	9.61	9.40
2517	9.84	9.72	9.61	9.25	8.88
2518	8.80	8.67	8.50	8.22	7.85
2519	1.26	11.15	11.02	10.76	10.39
2520	1.84	11.81	11.70	11.45	11.07
2521	4.00	13.90	13.77	13.52	13.14
2522	7.44	17.35	17.22	16.97	16.58
2523	8.78	18.69	18.58	18.31	17.94
2524	5.01	14.91	14.79	14.52	14.45
2525	3.55	13.45	13.33	13.08	12.69
2526	7.46	17.36	17.24	17.02	16.62
2527	6.38	16.26	16.23	15.88	15.50
2528	6.11	16.00	15.82	15.60	15.21
2529	6.67	16.48	16.44	16.19	15.78
2530	9.05	18.84	18.72	18.46	18.06
2531	1.46	21.35	21.22	21.00	20.65
2532	9.41	19.31	19.18	18.93	18.53
2533	8.89	18.54	18.21	17.84	17.35
2534	8.38	17.97	17.57	17.13	16.59
2535	9.13	18.56	18.05	17.66	17.03
2536	8.40	17.87	17.43	17.10	16.42

ที่มา: ศูนย์วิจัยยางหาดใหญ่, ราคาขายแผ่นรมควันตลาดหาดใหญ่ พ.ศ.2512-2536, เอกสาร
อัดสำเนา ไม่มีหน้า.

ในช่วงนี้ องค์การยางธรรมชาติระหว่างประเทศ (INRO) ได้ให้ความช่วยเหลือประเทศผู้ผลิตยาง โดยเข้ามาซื้อขายในตลาดโลก จำนวน 34,459 ตัน เป็นยางจากประเทศไทย 14,070 ตัน¹⁰⁸ ทำให้สถานการณ์ราคายางผันผวนคลายลงได้บ้าง อย่างไรก็ตามราคายางพาราภายในประเทศได้ตกต่ำลงอีกใน พ.ศ. 2534 โดยราคายางแผ่นรมควันชั้น 3 ราคาตกลงไปเหลือเพียง 17.57 บาท (ดูตารางที่ 4.8) รัฐบาลได้รับแก้ไขอย่างเร่งด่วน พร้อมกับขอความช่วยเหลือไปยังองค์การยางธรรมชาติระหว่างประเทศ ให้เข้ามาซื้อขายจากไทยอีกครั้งหนึ่ง ประกอบกับจีนและสหภาพโซเวียตเข้ามาซื้อขายจากไทย ทำให้ราคายางภายในประเทศกระโดดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ใน พ.ศ. 2535 โดยราคาขยับตัวสูงขึ้นเป็น 18.05 บาท ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของชาวสวนยางพาราไปได้บ้าง จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้รัฐบาลเร่งแก้ไขวิธีการค้าขายภายในประเทศ โดยการลดขั้นตอนการซื้อขายของชาวสวนที่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางหลายชั้นตอนลง โดยจัดตั้งตลาดกลางยางพาราขึ้นที่ศูนย์วิจัยยางคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อพ.ศ. 2534 เพื่อพัฒนาระบบตลาดยางของประเทศให้มีประสิทธิภาพ และสร้างความเป็นธรรมในการซื้อขายยาง ลดการกดราคายาง การโกงน้ำหนัก และการประเมินความชื้นสูงกว่าความเป็นจริงลงไป พร้อมๆ กันนั้นก็ได้มอบหมายให้กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางดำเนินงานตลาดประมูลยางระดับท้องถิ่น และให้มีการประสานงานกันระหว่างตลาดกลางยางพารากับตลาดประมูลยางระดับท้องถิ่น โดยให้ตลาดกลางยางพาราเป็นศูนย์กลางกำหนดราคา ซึ่งจะช่วยให้ชาวสวนขายยางโดยผ่านขั้นตอนพ่อค้าคนกลางน้อยลง

6. การขายยางของชาวสวนยาง

หลัง พ.ศ. 2500 ชาวสวนส่วนใหญ่ยังขายยางพาราในรูปของยางแผ่น โดยผ่านพ่อค้าคนกลาง อย่างน้อย 3 ชั้นตอน คือ พ่อค้าเร่และพ่อค้าในหมู่บ้าน พ่อค้าในเมือง และโรงรมหรือพ่อค้าส่งออก โดยชาวสวนยางตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบ ถูกพ่อค้าเอากำไรจากการซื้อขายเป็นทอดๆ รวมแล้วถึงประมาณ 3 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งเห็นได้ชัดในพ.ศ. 2527 สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ทำการสำรวจการค้าขายของชาวสวนยางได้ข้อสรุปว่า ชาวสวนเสียเปรียบพ่อค้า ด้วยข้อจำกัดหลายประการ เช่น การคมนาคมไม่สะดวก ชาวสวนไม่ทราบราคาซื้อขายที่แท้จริง ชาวสวนมีปริมาณยางน้อยทำให้ขาดอำนาจต่อรอง เป็นต้น ถูกเอากำไรแต่ละชั้นตอนดังนี้ พ่อค้าเร่และพ่อค้าในหมู่บ้านเอากำไรจากชาวสวนกิโลกรัมละ 73 สตางค์ พ่อค้าในเมือง เอากำไรกิโลกรัมละ 65 สตางค์ พ่อค้าส่งออกหรือโรงรม เอากำไรกิโลกรัมละ 1.67 บาท¹⁰⁹ รวมทั้งสิ้นชาวสวนถูกเอากำไรจากการขายยางของตน 3.05 บาท ในการขาย 1 กิโลกรัม ซึ่งเป็นการเอากำไรที่ค่อนข้างสูง ดังนั้นในต้นทศวรรษ 2510 จึงได้มีความพยายามของชาวสวนยางที่จะรวมกลุ่มกัน เพื่อพัฒนาผลผลิตยางและรวมกันขายยางเพื่อให้มีอำนาจต่อรองมากขึ้น สามารถขายยางได้ราคาดีขึ้น ดังเช่นกลุ่มผลิตและขายยางบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2512 โดยการริเริ่มของ พรีม นันทรรัตน์¹¹⁰ ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ จนมีกลุ่มยางในตำบลบ้านพรุทุกหมู่บ้าน และหมู่บ้านในตำบลใกล้เคียงมารวมกลุ่มถึง 14 กลุ่ม ในพ.ศ. 2525 ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง มีพลังและมีอำนาจต่อรองสูงมีปริมาณยางมากสามารถจูงใจให้พ่อค้ามาร่วมประมูลหลายราย ทำให้กลุ่มสามารถขายยาง

ได้ในราคาที่สูงมาก เป็นต้น

การค้าขายในช่วงทศวรรษ 2500 ชาวสวนยังต้องขายยางผ่านพ่อค้าเร่และพ่อค้าในหมู่บ้าน เพราะการคมนาคมยังไม่สะดวก พ่อค้าเร่และพ่อค้าในหมู่บ้านยังมีอยู่มากมาย เพียงแต่ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการซื้อขายให้มีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ยานพาหนะ เครื่องชั่ง เพื่อให้เหมาะสมกับการซื้อขายในพื้นที่ห่างไกลเพิ่มขึ้น ประกอบกับการคมนาคมเริ่มสะดวกขึ้นด้วย ก่อนพ.ศ. 2515 เล็กน้อย ได้มีการปรับเปลี่ยนยานพาหนะซื้อขายยางจากรถจักรยานเป็นรถจักรยานยนต์ และเปลี่ยนเครื่องชั่งน้ำหนักจาก “ชั่งคัน” เป็น “กิโลนึ่ง”¹¹¹ เพื่อความสะดวกในการนำไปในที่ไกลๆ ซึ่งช่วยให้พ่อค้าเร่สามารถซื้อขายได้ไกลขึ้นและมีจำนวนมากขึ้น แต่เนื่องจากการซื้อขายยางของพ่อค้าเร่ต้องจ่ายเป็นเงินสดเท่านั้น ชาวสวนจึงจะขายยางให้ เพราะไม่ไว้ใจพ่อค้าเร่ ทำให้พ่อค้าเร่มีเงินไม่เพียงพอที่จะไปซื้อยาง ต้องหยิบยืมจากพ่อค้าในหมู่บ้าน พ่อค้าเร่กลายเป็นเครือข่ายของพ่อค้าร้านรับซื้อยางไปโดยปริยาย เพราะเมื่อซื้อยางได้แล้วต้องนำมาขายให้ร้านรับซื้อยางที่ตนหยิบยืมเงินมาลงทุน

ส่วนวิธีการซื้อขาย พ่อค้ายังใช้เล่ห์เหลี่ยมในการเอาเปรียบชาวสวนยางอยู่เช่นเดิม โดยวิธีการต่างๆ เช่น การกดราคา การโกงน้ำหนัก การประเมินความชันสูงกว่าความเป็นจริง เป็นต้น เพื่อให้ได้กำไรมากที่สุด โดยชาวสวนตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบตลอดเวลา ดังนั้นประมาณต้นทศวรรษ 2510 เป็นต้นไป จึงมีการรวมกลุ่มของชาวสวนยางเพื่อปรับปรุงคุณภาพยางและขายยาง ทำให้ชาวสวนมีอำนาจต่อรองเพิ่มขึ้น เริ่มขายยางได้ราคาดีขึ้น จึงมีชาวสวนมารวมกลุ่มกันมากขึ้น ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการซื้อขายยางของพ่อค้าเร่ บทบาทของพ่อค้าเร่ค่อยๆ ลดความสำคัญลง และต้องไปซื้อยางในท้องที่ที่ห่างไกลจากกลุ่มยางมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ทำให้ชาวสวนมีทางเลือกมากขึ้น ในการหาตลาดขายยางของตน มีบางรายปฏิเสธการขายยางให้กับพ่อค้าเร่ โดยยินดีจะหันไปใช้บริการของรถประจำทางเพื่อนำยางเข้าไปขายในตลาดท้องที่หรือตลาดในเมือง ลักษณะนี้ขยายตัวมากขึ้น ซึ่งทำให้พ่อค้าเร่ค่อยๆ หมดความนิยมลงไป และบางพื้นที่หยุดกิจการไปในที่สุด ประมาณต้นทศวรรษ 2520 เช่น กรณี บ้านพรุ อำเภอนาทม จังหวัดสงขลา เป็นต้น¹¹²

ส่วนพ่อค้าในหมู่บ้านก็ได้รับผลกระทบจากการรวมกลุ่มของชาวสวนเช่นกัน ประมาณต้นทศวรรษ 2520 บทบาทของพ่อค้าในหมู่บ้านเริ่มลดความสำคัญลงไป เพราะผู้คนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเริ่มให้ความสนใจในการรวมกลุ่มกันปรับปรุงคุณภาพยางแผ่นและการขายยางมากยิ่งขึ้น ในช่วงนี้พ่อค้าในหมู่บ้านจะซื้อยางได้เฉพาะจากชาวสวนที่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มยาง ทำให้พ่อค้ารับซื้อยางในท้องที่เริ่มลดปริมาณลงไปเรื่อยๆ บางรายปรับเปลี่ยนบทบาทจากการซื้อยางแผ่นดิบไปซื้อน้ำยางแทนในราวๆ ปลายทศวรรษ 2520 และดำเนินกิจการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน¹¹³

สำหรับพ่อค้าในเมือง ยังมีบทบาทสำคัญในการค้าขายยางอยู่มาก พ่อค้าเหล่านี้จะมีร้านค้ารับซื้อยางของตนอยู่ในตัวเมืองหรือจังหวัด และประกอบธุรกิจซื้อขายยางเพียงอย่างเดียว โดยจะรับซื้อยางแผ่นดิบและเศษยางจากชาวสวน พ่อค้าเร่ พ่อค้ายางในหมู่บ้าน แล้วขายให้โรงรมยางหรือผู้ส่งออกยาง

ในช่วงกลางทศวรรษ 2510 พ่อค้าในเมืองบางรายจะออกไปรับซื้อจากร้านรับซื้อยางในท้องที่ โดยค้างชำระเงินกับร้านรับซื้อยางในท้องที่ไว้ส่วนหนึ่งก่อน จากนั้นเอายางไปส่งโรงรมยางเพื่อทำการรมควันจัดเกรดยาง จากนั้นโรงรมจึงจ่ายเงินให้พ่อค้าในเมืองเพื่อนำเงินไปจ่ายให้พ่อค้าท้องที่ต่อไป ซึ่ง

ใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 1 สัปดาห์ ในช่วงนี้พ่อค้าในเมืองก็สามารถนำเงินที่ได้ไปหมุนก่อนได้¹¹⁴ การซื้อขายของพ่อค้าในเมืองส่วนใหญ่จะขายให้กับโรงงานที่คุ้นเคยและซื้อขายกันเป็นประจำ ทำให้พ่อค้าในเมืองและโรงงานเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จึงมักจะได้รับสินเชื่อปลอดดอกเบี้ยจากเจ้าของโรงงานและผู้ส่งออก โดยไม่ต้องมีหลักประกัน อาศัยความเชื่อถือกันและกัน เมื่อพ่อค้าในเมืองเอายางมาขายก็จะตัดบัญชีในส่วนที่ให้เงินทดรองจ่ายล่วงหน้า บางรายที่เป็นคนคุ้นเคยและได้รับความไว้วางใจอย่างสูง จะได้รับเงินเชื่อเป็นหลักแสน¹¹⁵ เพื่อควานซื้อยางในช่วงที่ยางขาดแคลนและต้องส่งไปต่างประเทศตามสัญญา

นอกจากพ่อค้าในเมืองจะได้รับเงินเชื่อปลอดดอกเบี้ยในจำนวนมากแล้ว เมื่อนำยางไปขายให้โรงงานแปรรูปจะได้รับค่าดำเนินการ อีก 30 สตางค์ เพื่อเป็นสินน้ำใจ แต่ทั้งนี้ต้องมียางแผ่นดิบมาขายให้โรงงานยาง 10,000 กิโลกรัมต่อวันขึ้นไป¹¹⁶ พ่อค้าในเมืองถือว่าเป็นพ่อค้าคนกลางที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดราคายางแผ่นดิบที่รับซื้อจากชาวสวนในแต่ละวัน โดยพ่อค้าจะใช้ราคาของแผ่นรมควันชั้น 3 ที่โรงงานยางเปิดรับซื้อเป็นเกณฑ์ จากนั้นก็จะหักเปอร์เซ็นต์น้ำหนักและสิ่งเจือปนในยางแผ่นดิบโดยการประเมินด้วยสายตา และหักค่าใช้จ่ายในการรับซื้อ เช่น ค่าขนส่ง ค่าแรงงาน บวกกับกำไรที่พ่อค้าต้องการ จากนั้นจึงกำหนดเป็นราคาซื้อขายยางแผ่นดิบชั้นสาม¹¹⁷

การกำหนดราคาซื้อขายยางแผ่นดิบของพ่อค้าคนกลางจะเอาเปรียบชาวสวนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพของสินค้าและการแข่งขันระหว่างพ่อค้าด้วยกัน สำหรับคุณภาพของยางแผ่นดิบของชาวสวนที่ซื้อขายกันในขณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นยางแผ่นดิบคุณภาพต่ำ สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากการที่พ่อค้าใช้วิธีกำหนดราคาซื้อขายแบบเหมาคละโดยการประเมินคุณภาพอย่างคร่าวๆ ด้วยสายตา ซึ่งชาวสวนจะเสียเปรียบมาก เพราะคุณภาพที่แท้จริงของยางจะรู้ได้เมื่อผ่านการรมควันจัดเกรดแล้ว ดังนั้นการที่พ่อค้าคนกลางซึ่งส่วนใหญ่จะกำหนดคุณภาพยางแผ่นดิบของชาวสวนอยู่ในระดับคุณภาพยางแผ่นดิบชั้นสาม ส่งผลให้ชาวสวนขาดแรงจูงใจที่จะปรับปรุงการผลิตยางของตนให้มีคุณภาพดีขึ้น เพราะถึงจะทำยางแผ่นให้ดีขึ้นปราณีตขึ้นพ่อค้าก็ซื้อขายในราคาของยางแผ่นดิบชั้นสามเช่นเดิม ส่วนการแข่งขันระหว่างพ่อค้าด้วยกันมีไม่มากนัก เพราะตลาดค้ายางของไทยเป็นตลาดของผู้ซื้อ ไม่ใช่ตลาดของผู้ขาย เนื่องจากผู้ซื้อไม่น้อยกว่าผู้ขายมากจึงสามารถกำหนดราคาซื้อขายได้ตามใจชอบ

ในทศวรรษ 2520 ชาวสวนยางเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการขายผลผลิตยางของตน โดยเปลี่ยนจากการขายยางแผ่นดิบเป็นการขายน้ำยางแทน โดยในระยะแรกพ่อค้าให้ราคาสูงกว่ายางแผ่นเพื่อจูงใจให้ชาวสวนขายน้ำยางมากขึ้น แต่ไม่ได้รับความนิยมนัก เพราะประการแรก ชาวสวนเคยชินกับการทำยางแผ่น ประการที่สอง ไม่มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการซื้อขายน้ำยาง ซึ่งใช้วิธีหาค่าเนื้อยางแห้งในน้ำยาง โดยคิดออกมาเป็นเปอร์เซ็นต์ เพื่อใช้ในการประเมินซื้อขายยาง ทำให้ชาวสวนเกรงว่าจะถูกพ่อค้าเอาเปรียบ¹¹⁸

ประมาณต้นทศวรรษ 2530 การซื้อขายน้ำยางได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะชาวสวนเริ่มเข้าใจวิธีการซื้อขายน้ำยางมากขึ้น และเห็นว่าการซื้อขายน้ำยางช่วยให้เจ้าของสวนไม่ต้องกังวลเรื่องยางแผ่นถูกขโมย ตลอดจนสามารถรับเงินจากการขายน้ำยางได้เร็วขึ้น ไม่ต้องรอให้รวบรวมยางให้ได้มากจึงขายเช่นเดียวกับยางแผ่น ซึ่งบางครั้งใช้เวลารวบรวมจนถึงครึ่งเดือน การขายน้ำยางขยายตัว

มากขึ้นและเข้าแทนที่การขายยางแผ่นอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันนี้เฉพาะสงขลาชาวสวนหันมาขายน้ำยางสดถึง 90 เปอร์เซ็นต์ โดยขายให้กับพ่อค้ารายย่อย กลุ่มรวบรวมน้ำยางสด และสหกรณ์กองทุนสวนยาง¹¹⁹

อย่างไรก็ตามการคมนาคมที่ดีขึ้น สะดวกขึ้น ตลอดจนราคายางที่ทางราชการประกาศให้ทราบทางวิทยุกระจายเสียงทำให้ชาวสวนมีทางเลือกมากขึ้นในการขายผลผลิตยางของตน ทั้งในรูปของผลผลิต และการขายผ่านพ่อค้าคนกลาง เห็นได้ชัดว่า ชาวสวนยางจังหวัดพัทลุงหันไปขายยางให้พ่อค้าในเมืองมากขึ้นถึง 40.7 เปอร์เซ็นต์ ส่วนชาวสวนยางจังหวัดสงขลาขายให้พ่อค้าในเมืองสูงถึง 50 เปอร์เซ็นต์ ในพ.ศ. 2531¹²⁰ ช่วยให้ชาวสวนลดการแสวงหากำไรของพ่อค้าจากผลผลิตของตนลงไปได้ส่วนหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าชาวสวนรู้อยู่ตลอดเวลาว่าถูกพ่อค้าเอารัดเอาเปรียบ เอากำไรจากชาวสวนหลายต่อหลายทอด แต่ในระยะแรก ชาวสวนไม่มีทางเลือกด้วยข้อจำกัดในเรื่องความไม่สะดวกและการคมนาคมที่ยากลำบาก และการไม่ทราบราคายางที่แท้จริง แต่เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น ชาวสวนก็สามารถเลือกขายผลผลิตของตนกับพ่อค้าที่ให้กำไรแก่ตนมากกว่าเช่นกัน

7. โรงงานแปรรูปและผู้ส่งออก

โรงงานแปรรูปและผู้ส่งออก เป็นพ่อค้ารายสุดท้ายในกระบวนการค้ายาง โดยมากจะดำเนินการในรูปบริษัท ซึ่งเป็นเจ้าของโรงงานแปรรูปและส่งออกยางพาราที่รับซื้อ ส่วนใหญ่จะรับซื้อจากเจ้าของสวนยางขนาดใหญ่บางรายและจากพ่อค้าคนกลาง โดยซื้อทั้งในรูปของยางแผ่นดิบ ยี้อย่าง เศษยาง ยางก้อน และยางแผ่นดิบรมควัน หรือนำมาแปรรูปในรูปแบบต่างๆ ตามความต้องการของตลาด เช่น ทำเป็นยางแท่ง ยางเครป เป็นต้น

ในการรับซื้อยางของโรงงานแปรรูป และผู้ส่งออก จะถือราคายางแผ่นรมควันชั้นสาม เป็นหลัก ในการกำหนดราคาซื้อในแต่ละวัน โดยพ่อค้าพิจารณาจากราคายางที่ขายได้หรือคาดว่าจะขายได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะอิงราคาตลาดสิงคโปร์ มาเลเซีย และญี่ปุ่น หักค่าใช้จ่ายในการส่งออก ค่าอากรขาออก และค่าส่งเคราะห์การปลุกแทน บวกกับกำไรที่พ่อค้าต้องการจากนั้น จึงกำหนดเป็นราคาซื้อขายยางแผ่นรมควันชั้นสาม¹²¹

เมื่อพ่อค้าคนกลางนำยางแผ่นดิบมาขายให้กับโรงงานแปรรูป หลังจากชั่งน้ำหนักแล้ว พ่อค้าจะประเมินความชื้นของยางแผ่นดิบด้วยสายตาโดยอาศัยประสบการณ์เพื่อหักน้ำหนักความชื้นออกไป จากนั้นจึงประเมินราคายางโดยดูจากคุณภาพของยางแผ่นดิบที่นำมาขาย เช่น มีสิ่งสกปรกเจือปนมากน้อยเพียงใด เสร็จแล้วจึงคิดราคายาง ซึ่งส่วนมากจะกำหนดราคา ณ วันส่งมอบยาง โดยเจ้าของโรงงานแปรรูปหรือพ่อค้าส่งออก จะจ่ายเงินให้กับพ่อค้าคนกลางในวันนั้นเลย¹²² ในกรณีที่เป็นพ่อค้าคนกลางที่มีโรงรมควันของตนเองทางโรงงานแปรรูปและผู้ส่งออก จะตรวจสอบคุณภาพของยางแผ่นรมควันโดยการสุ่มตรวจ เมื่อได้คุณภาพตรงตามที่พ่อค้าคนกลางแจ้งแล้วก็จะกำหนดราคาซื้อขายตามราคาของโรงงาน ณ วันส่งมอบ

เห็นได้ว่า ความต้องการยางและราคายางในตลาดโลก เป็นตัวแปรสำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดราคาซื้อขายยางของตลาดภายในประเทศ เพราะไทยส่งออกยางไปจำหน่ายต่างประเทศถึง 90

เปอร์เซ็นต์ การแกว่งตัวขึ้นลงของราคายางในตลาดโลกจึงส่งผลกระทบต่อราคายางภายในประเทศโดยตรง

นอกจากนี้ภาวะภาษีอากรส่งออกและเงินสมทบกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางที่รัฐบาลเรียกเก็บจากพ่อค้าส่งออก ส่งผลกระทบต่อการกำหนดราคายางอย่างยิ่ง เพราะพ่อค้าส่งออกจะผลักภาระภาษีมาให้ชาวสวน ด้วยการกดราคารับซื้อจากชาวสวนอีกต่อหนึ่ง

สิ่งที่น่าจับตามองเป็นพิเศษ คือ กำไรที่พ่อค้าต้องการ ซึ่งจะผันแปรไปตามภาวะการแข่งขันของพ่อค้าในตลาด แต่เนื่องจากตลาดค้ายางของไทยเป็นตลาดการค้าผูกขาดโดยบริษัทส่งออกเพียงไม่กี่บริษัท ทำให้สามารถกำหนดราคายางได้ตามที่ตนต้องการ การผูกขาดการค้ายาง เริ่มมาตั้งแต่ไทยเริ่มส่งยางออกจำหน่ายต่างประเทศ โดยอยู่ใต้การผูกขาดของบริษัทนายทุนสิงคโปร์ 3 บริษัท คือ บริษัทได้ตอง จำกัด บริษัทสยามปักษ์ใต้ จำกัด และบริษัทไทยปักษ์ใต้ จำกัด ต่อมาบริษัทเหล่านี้ได้รวมเป็นบริษัทเดียวกัน คือ บริษัทเด็ทบีห้าง จำกัด ทำการผูกขาดการค้ายางของไทยมาจนถึงปัจจุบัน¹²³

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การขยายตัวของการส่งออกยางได้เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าส่งออกเป็นอันดับหนึ่งของไทย ในพ.ศ. 2503 หลังจากนั้นมูลค่าการส่งออกถึงแม้จะลดลงไปบ้าง แต่ก็อยู่ในอันดับแรกๆ ของมูลค่าสินค้าส่งออกของไทย อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีบริษัทผู้ส่งออกยางเพิ่มขึ้น ตามปริมาณการขยายตัวของส่งออกยาง แต่สัดส่วนการครองตลาดก็ยังคงกระจุกตัวค่อนข้างสูงอยู่ในกลุ่มบริษัทส่งออกขนาดใหญ่เพียงไม่กี่บริษัท เห็นได้ชัด เมื่อ พ.ศ. 2526 มีบริษัทส่งออกยางพาราจำนวน 51 บริษัท เป็นบริษัทขนาดใหญ่เพียง 5 บริษัท มีสัดส่วนการครองตลาดสูงถึง 61.8 เปอร์เซ็นต์ โดยบริษัทยางไทย ปักษ์ใต้ จำกัด (เดิมชื่อ บริษัทเด็ทบีห้าง จำกัด) มีสัดส่วนการครองตลาดสูงที่สุดถึง 32 เปอร์เซ็นต์ ส่วนอันดับรองลงมาอีก 4 บริษัท ได้แก่ บริษัทช่วยชวน จำกัด บริษัทยางพารา เด็ก สุน จำกัด บริษัทไทยสรรพรับเบอร์เอ็กปอร์ต จำกัด และบริษัทรับเบอร์หาดใหญ่ จำกัด โดยมีสัดส่วนการถือครองตลาดเท่ากับ 10.50, 7.85, 7.15 และ 4.30 เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ¹²⁴ ลักษณะการกระจุกตัวของสัดส่วนการครองตลาดของบริษัทขนาดใหญ่เช่นนี้ยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

การผูกขาดตลาดยางของไทย ทำให้พ่อค้ายางสามารถกำหนดราคาได้ตามใจชอบ ทำให้ชาวสวนขายยางได้ในราคาที่ต่ำมาก เห็นได้จากราคายางแผ่นรมควันชั้น 1 ของไทย จะต่ำกว่าของสิงคโปร์ในอัตราร้อยละที่สูงมาก (ตารางที่ 4.7) ถึงแม้ว่าผลผลิตยางแผ่นรมควันชั้น 1 จะไม่ใช่ผลผลิตส่วนใหญ่ของชาวสวน แต่ก็พอจะมองเห็นแนวโน้มความแตกต่างของราคาได้ชัดเจน และส่วนต่างของราคามีแนวโน้มจะสูงขึ้นเรื่อยๆ เป็นหลักฐานที่ปรากฏอย่างชัดเจนว่า การค้ายางของไทยไม่ใช่งานแข่งขันที่สมบูรณ์ มีการผูกขาด และส่งผลให้ชาวสวนขายผลผลิตได้ในราคาที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งแน่นอนต้องส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวสวนอย่างมาก

กล่าวได้ว่า หลังจากชาวสวนเปลี่ยนเป้าหมายการผลิตจากผลิตเป็นอาชีพเสริมกลายเป็นอาชีพหลัก ไม่ได้ช่วยให้ชาวสวนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชำร่วยกลับมีหนี้สินเพิ่มพูนขึ้นจากการซื้อขายปัจจัยการผลิตที่มีราคาสูงขึ้น โดยเฉพาะที่ดินมีราคาสูงขึ้นมาก ชาวสวนที่มีฐานะไม่ดีนัก จะไม่มีความ

สามารถในการที่จะซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มผลผลิตของตน การที่จะบุกเบิกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเหมือนเช่นที่เคยทำในอดีต เป็นสิ่งที่ทำได้ยากมากในปัจจุบันนี้ เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐบังคับใช้กฎหมายเข้มงวดขึ้น นอกจากนี้ขนาดของที่ดินที่ชาวสวนถือครองอยู่ มีโอกาสที่จะลดลงได้สูงมาก ซึ่งเป็นผลจากการแบ่งมรดกให้ลูกหลานในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน การจำนองที่ดินหรือขายเพื่อให้ลูกหลานได้เรียนสูงขึ้น หรือเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของตนเองจนที่ดินหลุดจำนอง ล้วนส่งผลต่อการลดขนาดของที่ดินทั้งสิ้น ที่สำคัญระบบการค้าขายผูกขาดของตลาดยางไทยส่งผลให้ชาวสวนขายผลผลิตของตนได้ในราคาที่ต่ำ มีกำไรจากการขายผลผลิตน้อยมาก ความสามารถในการออมเพื่อสะสมทุนเกิดขึ้นได้ยาก เงินที่ได้รับจากการขายยางก็พอที่จะหล่อเลี้ยงครอบครัวไปวัน ๆ หนึ่งเท่านั้น ดังนั้นชาวสวนจึงต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาคุณภาพยางแผ่น รวมกลุ่มกันขายยางแผ่น เพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง หรือการหาอาชีพเสริม เพื่อดำรงสถานะของครอบครัวให้ได้ในสภาพปัจจุบัน

สรุปได้ว่าการปลูกข้าวเพื่อขายและการผลิตยางพาราเป็นอาชีพหลัก ทำให้ระบบทุนนิยมแทรกตัวเข้ามาในชุมชน ควบคุมเป้าหมายการผลิต ปัจจัยการผลิต ให้เป็นไปตามความต้องการของตลาด ขาวนาและชาวสวนไม่สามารถพึ่งพิงทรัพยากรภายในท้องถิ่นได้อีกต่อไป ไม่ว่าจะคน ทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์เลี้ยง ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไปจากชีวิตที่เคยอยู่อย่างเรียบง่าย ผ่อนคลาย ไปสู่วิถีที่สับสน เคร่งเครียด ต้องดิ้นรนตลอดเวลาเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และชำระหนี้สินที่เกิดขึ้นหลังจากขาวนาและชาวสวนยางพาราเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างแท้จริง

บันทึกท้ายบท

¹ เสวนากลุ่มชาวนาดำบลนาปะขอ, วันที่ 6 ตุลาคม 2544.

² สัมภาษณ์ คลิ่ง พูนยิ้ม อายุ 94 ปี, วันที่ 23 มิถุนายน 2544.

³ สัมภาษณ์ เขื่อน ศิริโรจน์ อายุ 82 ปี, วันที่ 4 ตุลาคม 2544 และจรัส ดวงเอียด อายุ 55 ปี, เสวนากลุ่มชาวนาดำบลพญาขัน, วันที่ 14 มีนาคม 2545.

⁴ จริญญา หยุดทอง, “ท่งระโนด: สามทศวรรษแห่งความทุกข์ยากของชุมชน “หมูเล,” ใน ยงยุทธ ชูแว่น, บรรณาธิการ, โลกของกลุ่มทะเลสาบ: รวมบทความว่าด้วยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นบริเวณกลุ่มทะเลสาบสงขลา (ปทุมธานี: นาค, 2514), หน้า 200-202.

⁵ บันทึกการเดินทางตรวจราชการในภาคใต้ ของ ๗พนช นายกรัฐมนตรี ม.ค.-ก.พ. 2506 (พระนคร: สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2506), หน้า 68.

⁶ กจข.0301.11.9.4/1 การประชุมเรื่องการแก้ไขภาวะการค้าข้าวตกต่ำ (14 มี.ค. 2510-12 มี.ย. 2511)

⁷ สัมภาษณ์ สุรจิตร์ ฤทธิภักดี อายุ 48 ปี, วันที่ 5 มีนาคม 2544.

⁸ อาทิตย์ สุภาไชยกิจ และคนอื่นๆ, รายงานกิจการจังหวัดพัทลุง พ.ศ. 2505 (พัทลุง: พัทลุง, 2506), หน้า 120.

⁹ สมยศ พุ่มหว่า และศิริจิต พุ่มหว่า, “วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมเกษตรการผลิตยางพาราบริเวณฝั่งตะวันตกของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา,” วารสารสงขลานครินทร์ 1, 1 (ก.ย.-ธ.ค. 2537), หน้า 89.

- ¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.
- ¹¹ พณ.0301.11.9/42 การประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ (7 ต.ค. 2511 — 16 เม.ย. 2513).
- ¹² เกริกเกียรติ พันธุ์พัฒน์ และปนัดดา ธนสถิตย์, “โทรทัศน์ไทย: จากบางขุนพรหมถึงระบบดาวเทียม,” ใน วิวัฒนาการสื่อมวลชนไทย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. หน้า 138 — 154. อ้างใน วินัย สุกใส “ภูเขา ทุ่งราบ และทะเล: วิถีแห่งความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา,” ใน ยงยุทธ ชูแว่น, บรรณาธิการ, **โลกของลุ่มทะเลสาบ**, เรื่องเดิม, หน้า 145.
- ¹³ สัมภาษณ์ เอื้อน ทองสันตติ อายุ 73 ปี, วันที่ 23 มิถุนายน 2544 และเสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลนาปะขอ, วันที่ 6 ตุลาคม 2544.
- ¹⁴ เวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, วันที่ 31 มีนาคม 2545.
- ¹⁵ เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลนาปะขอ, วันที่ 6 ตุลาคม 2544.
- ¹⁶ สัมภาษณ์ พิณีจ ธรรมสุวรรณ อายุ 82 ปี และเนืองนิจ ธรรมสุวรรณ อายุ 72 ปี, วันที่ 29 กันยายน 2544.
- ¹⁷ กลั่น คงฤทธิ อายุ 74 ปี, เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลแพรกหา, วันที่ 14 มีนาคม 2545.
- ¹⁸ พณ.0301.11.9.4/1, เรื่องเดิม.
- ¹⁹ เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลนาปะขอ, วันที่ 6 ตุลาคม 2544.
- ²⁰ เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลพญาขัน, วันที่ 14 มีนาคม 2545.
- ²¹ เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลนาปะขอ, วันที่ 6 ตุลาคม 2544.
- ²² กลั่น คงฤทธิ อายุ 74 ปี, เวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, วันที่ 31 มีนาคม 2545.
- ²³ กจข.พณ.0301.5/25 ภาวะการทำนา (26 มิ.ย. 2500-4 ก.ค. 2504).
- ²⁴ อาทิตย์ สุภาไชยกิจ และคนอื่นๆ, เรื่องเดิม, หน้า 120.
- ²⁵ เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลนาปะขอ, วันที่ 6 ตุลาคม 2544.
- ²⁶ รายงานเศรษฐกิจและการเงินภาคใต้ ปี 2532, สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2531/2532, 2535/2536, 2537/2538 และ2540/2541.
- ²⁷ เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลพญาขัน, วันที่ 14 มีนาคม 2545.
- ²⁸ เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลพญาขัน, วันที่ 14 มีนาคม 2545.
- ²⁹ สัมภาษณ์ กำพล เขียวชาญ อายุ 52 ปี, วันที่ 23 มิถุนายน 2545.
- ³⁰ แนวทางพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2529, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 8, แนวทางพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดพัทลุง ปี พ.ศ. 2529, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 8.
- ³¹ สัมภาษณ์ ปกรณ์ พงศ์จันทร์เสถียร อายุ 62 ปี, วันที่ 15 มีนาคม 2545.
- ³² สัมภาษณ์ เขื่อน ศิวโรจน์ อายุ 82 ปี, วันที่ 4 ตุลาคม 2544.
- ³³ เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลพญาขัน, วันที่ 14 มีนาคม 2545.
- ³⁴ สัมภาษณ์ เพียน ฉางทอง อายุ 64 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2545.
- ³⁵ สัมภาษณ์ เพียน ฉางทอง อายุ 64 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2545. และเสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลบ้านใหม่, วันที่ 5 มีนาคม 2545
- ³⁶ สัมภาษณ์ ขวน เพ็ชรรัก อายุ 60 ปี, วันที่ 7 ตุลาคม 2544. และสุนั ศรีคงแก้ว อายุ 68 ปี, วันที่ 7 ตุลาคม 2544.
- ³⁷ สัมภาษณ์ เพียน ฉางทอง อายุ 64 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2545 และ เสวนากลุ่มชาวบ้านตำบลพญาขัน, วันที่ 14 มีนาคม 2545.
- ³⁸ กจข.พณ.0301.3.3.3/1 ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการลักลอบนำข้าวออกนอกราชอาณาจักร (พ.ศ. 2500-2512) และกจข.พณ.0301.3.3.3/2 คณะกรรมการปราบปรามการลักลอบนำข้าวออกนอกราชอาณาจักร (พ.ศ. 2511-2513).

³⁹ ขวลิต อังวิทยาธร, การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา (กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544), หน้า 24-34.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

⁴¹ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพัทลุง, ข้อมูลการตลาดจังหวัดพัทลุง, 2534, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 54.

⁴² เสวนากลุ่มชาวนาดำบลพญาขัน, วันที่ 14 มีนาคม 2545.

⁴³ กจข.(1) กค.1.1.2.3.3/3 เรื่องรายงานการศึกษาเพื่อขอเปิดธนาคารกรุงศรีอยุธยา อ.เมือง จ.พัทลุง พ.ศ. 2518, กจข.(1) กค.1.1.2.3.3/2 เรื่องรายงานการศึกษาเพื่อขอเปิดธนาคารกรุงศรีอยุธยา อ.เมือง จ.สงขลา และรายงานการสำรวจเศรษฐกิจเพื่อขอเปิดธนาคารสหธนาคารสาขาหาดใหญ่ พ.ศ.2518.

⁴⁴ สัมภาษณ์ ไสว สุวรรณพยัคฆ์ อายุ 49 ปี, วันที่ 18 มกราคม 2545.

⁴⁵ สัมภาษณ์ ปกรณ์ พงศ์จันทร์เสถียร อายุ 62 ปี, วันที่ 15 มีนาคม 2545.

⁴⁶ สัมภาษณ์ ไสว สุวรรณพยัคฆ์ อายุ 49 ปี, วันที่ 18 มกราคม 2545.

* คำนวณจากผลผลิตข้าวของจังหวัดพัทลุงใน พ.ศ. 2532 ซึ่งให้ผลผลิตเฉลี่ย 369 กิโลกรัมต่อไร่ (สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2532/2533)

วิธีการคำนวณต้นทุนการผลิตข้าวต่อ 1 เกวียน

ผลผลิต 369 กก.	ใช้พื้นที่เพาะปลูก	1 ไร่
ผลผลิต 1,000 กก. (1 เกวียน)	ใช้พื้นที่เพาะปลูก	$1,000 \div 369 = 2.71$ ไร่
พื้นที่ 1 ไร่	ใช้ต้นทุนการผลิต	1,345 บาท
พื้นที่ 2.71 ไร่	ใช้ต้นทุนการผลิต	$1,345 \times 2.71 = 3,645$ บาท

เพราะฉะนั้น ต้นทุนการผลิตของชาวนาใน พ.ศ. 2532 เท่ากับ 3,645 บาทต่อเกวียน.

⁴⁷ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพัทลุง, ข้อมูลการตลาดจังหวัดพัทลุง, 2533, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 48.

⁴⁸ รายงานภาวะเศรษฐกิจและการเงินภาคใต้ปี พ.ศ. 2533, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539.

⁴⁹ เสวนากลุ่มชาวนาดำบลแพรกหา, วันที่ 14 มีนาคม 2545.

⁵⁰ เวทีชาวบ้านเรื่อง "เศรษฐกิจชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา", วันที่ 31 มีนาคม 2545.

⁵¹ เสวนากลุ่มชาวนาดำบลจองถนน, วันที่ 15 มีนาคม 2545.

⁵² สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพัทลุง, ข้อมูลการตลาดจังหวัดพัทลุง, 2536, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 13.

⁵³ สัมภาษณ์ ผืด เผ่าขุ อายุ 49 ปี, วันที่ 7 ตุลาคม 2544.

⁵⁴ เวทีชาวบ้านเรื่อง "เศรษฐกิจชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา", วันที่ 31 มีนาคม 2545.

⁵⁵ จรุง หนูทอง, เรื่องเดิม, หน้า 200 — 209.

⁵⁶ เวทีชาวบ้านเรื่อง "เศรษฐกิจชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา", วันที่ 12 พฤษภาคม 2545.

⁵⁷ แหล่งปลูกยางพารา, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 2.

⁵⁸ รัตน์ เพชรจันทร์, ยางพารา (พระนคร: มงคลการพิมพ์, 2514), หน้า 57.

⁵⁹ พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พ.ศ. 2503 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2505 ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2518.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁶¹ ณรงค์ เขียดเดช, ผลกระทบของนโยบายการคลังต่อประสิทธิภาพในการผลิตยางธรรมชาติของไทย (วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 41 และธงชัย ลาวรรณ, การตลาดสินค้ายางธรรมชาติของประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีในจังหวัดสงขลาและยะลา (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 11.

⁶² สัมภาษณ์ แอบ อุไรรัตน์ อายุ 80 ปี, วันที่ 20 ตุลาคม 2544. และ เสวนากลุ่มชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตำบลตะโหมด, วันที่ 26 เมษายน 2545.

⁶³ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพัทลุง, ข้อมูลการตลาดจังหวัดพัทลุง, 2535, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 63.

- ⁶⁴ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพัทลุง, ข้อมูลการตลาดจังหวัดพัทลุง, 2535, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 63.
- ⁶⁵ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของชาวสวนยางปี พ.ศ. 2531 (กรุงเทพฯ: กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2531), หน้า 14.
- ⁶⁶ เสวนากลุ่มชาวสวนยางพาราตำบลทุ่งหวัง, วันที่ 4 พฤษภาคม 2545 และ เสวนากลุ่มชาวสวนยางพาราตำบลตะโหมด, วันที่ 26 เมษายน 2545.
- ⁶⁷ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, เรื่องเดิม, หน้า 30.
- ⁶⁸ เวทีชาวบ้านเรื่อง "เศรษฐกิจชาวสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา", วันที่ 12 พฤษภาคม 2545, สัมภาษณ์ พร้ม นันทรัตน์ อายุ 82 ปี, วันที่ 23 เมษายน 2545, เสวนากลุ่มชาวสวนยางพาราตำบลตะโหมด, วันที่ 26 เมษายน 2545 และ เสวนากลุ่มชาวสวนยางพาราตำบลทุ่งหวัง, วันที่ 4 พฤษภาคม 2545.
- ⁶⁹ เสวนากลุ่มชาวสวนยางพาราตำบลตะโหมด, วันที่ 26 เมษายน 2545.
- ⁷⁰ เวทีชาวบ้านเรื่อง "เศรษฐกิจชาวสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา", วันที่ 12 พฤษภาคม 2545.
- ⁷¹ พิณิจ เสทือนวงษ์, รวบรวม "รายงานการศึกษาภาวะความต้องใช้อย่างพารา," สถิติยางธรรมชาติ ยางสังเคราะห์ และเนื้อที่ปลูกยางพารา ปี 2544 (กรุงเทพฯ: กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2544), หน้า 7.
- ⁷² สัมภาษณ์ พร้อม ศิริเพชร อายุ 70 ปี, วันที่ 20 ตุลาคม 2544.
- ⁷³ สัมภาษณ์ พิเชษฐ์ วนาพิทักษ์วงศ์ อายุ 82 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม 2544.
- ⁷⁴ เสวนากลุ่มชาวสวนยางพาราตำบลตะโหมด, วันที่ 26 เมษายน 2545, และสัมภาษณ์ แอบ อุไรรัตน์ อายุ 80 ปี, วันที่ 20 ตุลาคม 2544.
- ⁷⁵ เสวนากลุ่มชาวสวนยางพาราตำบลตะโหมด, วันที่ 26 เมษายน 2545.
- ⁷⁶ สัมภาษณ์ จ้วน ศรีรัตน์ อายุ 73 ปี, วันที่ 8 ธันวาคม 2544.
- ⁷⁷ สัมภาษณ์ พิเชษฐ์ วนาพิทักษ์วงศ์ อายุ 82 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม 2544.
- ⁷⁸ สัมภาษณ์ ถิ่น สังข์สุวรรณ อายุ 86 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม 2544.
- ⁷⁹ เสวนากลุ่มชาวสวนยางพาราตำบลตะโหมด, วันที่ 26 เมษายน 2545.
- ⁸⁰ สัมภาษณ์ ถิ่น สังข์สุวรรณ อายุ 86 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม 2544.
- ⁸¹ เวทีชาวบ้านเรื่อง "เศรษฐกิจชาวสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา", วันที่ 12 พฤษภาคม 2545.
- ⁸² สัมภาษณ์ พิเชษฐ์ วนาพิทักษ์วงศ์ อายุ 82 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม 2544 และถิ่น สังข์สุวรรณ อายุ 86 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม 2544.
- ⁸³ สมยศ ทุ่งท้ว, เรื่องเดิม, หน้า 88.
- ⁸⁴ เสวนากลุ่มชาวสวนยางพาราตำบลทุ่งหวัง, วันที่ 4 พฤษภาคม 2545.
- ⁸⁵ สัมภาษณ์ วรกิจ ศรีวุฒิชาย อายุ 86 ปี, วันที่ 28 กันยายน 2544.
- ⁸⁶ สัมภาษณ์ พิเชษฐ์ วนาพิทักษ์วงศ์ อายุ 82 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม 2544.
- ⁸⁷ สัมภาษณ์ วรกิจ ศรีวุฒิชาย อายุ 62 ปี, วันที่ 28 กันยายน 2544.
- ⁸⁸ สัมภาษณ์ จิตร เพชรบูรณ์ อายุ 73 ปี, วันที่ 28 กรกฎาคม 2544, วรกิจ ศรีวุฒิชาย อายุ 62 ปี, วันที่ 28 กันยายน 2544 และพิเชษฐ์ วนาพิทักษ์วงศ์ อายุ 82 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม 2544.
- ⁸⁹ สัมภาษณ์ ประมวล มะลิลา อายุ 66 ปี, วันที่ 28 กรกฎาคม 2544, วรกิจ ศรีวุฒิชาย อายุ 62 ปี, วันที่ 28 กันยายน 2544, พิเชษฐ์ วนาพิทักษ์วงศ์ อายุ 82 ปี, วันที่ 10 ตุลาคม 2544.
- ⁹⁰ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง บรรณาธิการ, วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2535), หน้า 342.
- ⁹¹ รัตน์ เพชรจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า 502 — 503.
- ⁹² แนวพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ.2529, เรื่องเดิม, หน้า 97 และ แนวพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดพัทลุง ปี พ.ศ.2529, เรื่องเดิม, หน้า 77.
- ⁹³ เวทีชาวบ้านเรื่อง "เศรษฐกิจชาวสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา", วันที่ 12 พฤษภาคม 2545.

- 94 **แนวพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสงขลา**, 2531, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 84.
- 95 สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, **ข้อมูลยางพารา**, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 23.
- 96 เวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, วันที่ 12 พฤษภาคม 2545.
- 97 “สถิติยางประเทศไทย” 30 (2544) หน้า 2, อ้างใน พิณิจ เสทือนวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 159.
- 98 กจข.พณ. 0301.11.9.4/1 (ปีก 3) **หนังสือจากผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาสถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ (24 กุมภาพันธ์ 2510), การประชุมเรื่องการแก้ไขภาวะการค้ายางพาราดกต่ำ**.
- 99 กจข.พณ. 0301.11.11.2/6 **เรื่องการหาทางบรรเทาความเดือดร้อนเนื่องจากราคายางพาราดกต่ำ**.
- 100 กจข. พณ. 0301.9.4/1 (ปีก 2) **รายงานการประชุมเรื่องการแก้ไขภาวะการค้ายางตกต่ำของสำนักงาน ก.ส.อ. (วันที่ 16 มีนาคม 2510), หน้า 166**.
- 101 ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม** (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรธรรม, 2544), หน้า 48.
- 102 สุวรรณ ทิพยกุล และสุภาพร เหลืองชูฤทธิ, **ประวัติการผลิตและการใช้ยาง** (สงขลา: ศูนย์วิจัยยางหาดใหญ่, 2518), หน้า 7.
- 103 “กรมศุลกากร” อ้างใน นันดา แก้วสุวรรณ, **พัฒนาการของการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2488-2516** (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537), หน้า 103.
- 104 “สถิติยางประเทศไทย”, 30 (2544) หน้า 2, เรื่องเดิม, หน้า 164.
- 105 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.
- 106 สถาบันวิจัยยาง, **ข้อมูลยางพารา**, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 63.
- 107 มติชน (27 กันยายน 2533) หน้า 1-2 อ้างใน ภูวดล ทรงประเสริฐ, เรื่องเดิม, หน้า 172.
- 108 สถาบันวิจัยยาง, เรื่องเดิม, หน้า 64.
- 109 รายงานการวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ้างใน ส่วนวิจัยเศรษฐกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด, **ตลาดยางธรรมชาติของไทย**, (กรุงเทพฯ: ธนาคารไทยพาณิชย์, 2528), หน้า 21.
- 110 สัมภาษณ์ พริ้ม นันทธัตน์ อายุ 82 ปี, วันที่ 23 เมษายน 2545.
- 111 สัมภาษณ์ วรณ ชุนจันทร์ อายุ 69 ปี, วันที่ 26 เมษายน 2545.
- 112 สัมภาษณ์ พริ้ม นันทธัตน์ อายุ 82 ปี, วันที่ 23 เมษายน 2545.
- 113 สัมภาษณ์ พริ้ม นันทธัตน์ อายุ 82 ปี, วันที่ 23 เมษายน 2545.
- 114 สัมภาษณ์ ฉาวร เรื่องวรุณวัฒนา อายุ 55 ปี, วันที่ 22 พฤษภาคม 2545.
- 115 สัมภาษณ์ วรวิจ ศรัจฉาญ อายุ 62 ปี, วันที่ 28 กันยายน 2544.
- 116 สัมภาษณ์ วรวิจ ศรัจฉาญ อายุ 62 ปี, วันที่ 28 กันยายน 2544.
- 117 ส่วนวิจัยเศรษฐกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด, เรื่องเดิม, หน้า 20.
- 118 สัมภาษณ์ พริ้ม นันทธัตน์ อายุ 82 ปี, วันที่ 23 เมษายน 2545.
- 119 **ว่าที่ร้อยตรี บุญมี แป้นจันทร์, นักวิชาการสงเคราะห์สวนยาง สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดสงขลา เขต 1, การทำธุรกิจซื้อขายน้ำยางสดของกลุ่มพัฒนาเจ้าของสวนยางสงเคราะห์**, เอกสารอัดสำเนา, ไม่มีเลขหน้า.
- 120 สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, เรื่องเดิม, หน้า 45.
- 121 สุจริต พรหมเดช, “กลไกราคายางในประเทศและผลจากการรวมกลุ่มขายยาง” **วารสารยางพารา**, 2, 2, (2524), หน้า 74 — 75.
- 122 สัมภาษณ์ ฉาวร เรื่องวรุณวัฒนา อายุ 55 ปี, วันที่ 22 พฤษภาคม 2545.
- 123 ภูวดล ทรงประเสริฐ, เรื่องเดิม, หน้า 171.
- 124 ส่วนวิจัยเศรษฐกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด, เรื่องเดิม, หน้า 28 — 29